

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra genderových studií

Bc. Tereza Cachová

Ženy v Asociaci protifašistických skupin

aneb

„Nejde jen o to, aby i holky mohly mlátit nácky“

(Analýza postavení žen-antifašistek ve vybrané antifašistické organizaci)

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Petra Ezzeddine, Ph. D.**

Praha 2012

OBSAH

1. ÚVOD	2
2. TEORETICKÁ ČÁST	6
2.1 Gender jako analytická kategorie výzkumu	6
2.2 Popis sociálně-subkulturního hnutí	8
2.2.1 Subkultura	8
2.2.2 Sociální hnutí	14
3. EMPIRICKÁ ČÁST	19
3.1 Metodologie výzkumu diplomové práce	19
3.1.1 Výzkumné pole a výzkumný vzorek	20
3.1.2 Metoda sběru dat a práce s výzkumnými daty	23
3.1.3 Práce s výzkumnými daty	26
3.1.4 Etická diskuze a role výzkumnice	28
3.2 Analýza dat	33
3.2.1 Asociace protifašistických skupin (APFS)	33
3.2.2 Vnitřní organizace Asociace protifašistických skupin (APFS)	38
3.2.3 Vybrané aspekty chodu Asociace protifašistických skupin z hlediska genderu	45
3.2.3.1 Počet žen a důvody jejich (ne)přítomnosti aneb „Do pr..., proč je tady tak málo holek?“	49
3.2.4 Aktivity Asociace protifašistických skupin a účast žen na nich	52
3.2.5 Vztah Asociace protifašistických skupin k tématu feminismu	63
3.2.6 „Tvá kámoška je víc než národ“ - Vizualita a symbolika genderu ve dvou antifašistických kampaních	70
4. ZÁVĚR	83
LITERATURA	87
PŘÍLOHY	Chyba! Záložka není definována. 92

ABSTRAKT

Cílem mé diplomové práce je zjistit, jaké je postavení ženy v české Asociaci protifašistických skupin (APFS). Zajímá mne, jak gender ovlivňuje a limituje účast žen na životě hnutí. Diplomová práce si současně klade záměr popsat vnitřní fungování vybrané antifašistické organizace. V teoretické části se věnuji představení konceptu subkultur a sociálních hnutí, jehož je Asociace protifašistických skupin (APFS) součástí. Čtenářům a čtenářkám nabídnu i genderovou perspektivu výzkumů subkultur a ženskou participaci v nich. Empirická část popisuje zvolené metody výzkumu – především semi-strukturované interview a sémiotickou analýzu obsahu – a jejich využití v praxi. Tato část diplomové práce zároveň tematizuje etické diskuze výzkumu a výzkumnou sebereflexivitu badatelky. Následně analyzuji výzkumná data a prezentuji závěry z nich vyplývající. V práci se zaměřuji na „obrození“ Asociace antifašistických skupin (APFS) a jeho možný dopad na početnější zapojení žen.

Abstract

The aim of my thesis is to discover what is the status of women in czech Association of anti-fascist groups (AAFG). I am interested in how gender affects and limits the participation of women within the movement. This thesis also aims to describe the inner workings of selected anti-fascist organisation. The theoretical part is devoted to show the concept of subcultural and social movement, which is the Association of anti-fascist groups (AAFG) part. I will also offer a gender perspective of the researches of subcultures and women's participation in them to the readers. The main part of the thesis describes selected methods of the research – especially semi-structured interview and semiotic content analysis – and their use in practice. This part of the thesis is at the same time devoted to the theme of ethical discussion of the research and research's self-reference of the researcher. Then this part analyzes the data and presents the findings resulted from the research. In this thesis I focus on the „revival“ of the Association of anti-fascist groups (AAFG) and its possible impact of larger involvement of women.

Klíčová slova: žena, antifašismus, gender, Asociace protifašistických skupin, postavení ženy, subkultura, genderové stereotypy

1. ÚVOD

Výzkumy a studie, které by systematicky zkoumaly oblast sociálních hnutí a jednotlivých subkultur za použití genderu jako analytické kategorie, se v českém prostředí objevují spíše raritně. Většina prací zaměřených na subjekty anarchistického prostředí, fotbalového chuligánství, pravicového extremismu a radikalismu, environmentálního hnutí a dalších pracuje s genderem nekriticky. To znamená, že nereflktují gender a závěry zkoumání jsou zobecněné jak na muže, tak na ženy. Mužský pohled je ztotožňován s perspektivou neutrální a univerzální. Jiné publikace uplatňují zvažování genderových konsekvencí v tom smyslu, že konkrétní problematika je nastíněna z perspektivy genderově neutrální (mužské), ale ženám a jejich aktivitám je věnována určitá pozornost v podobě úseku o primárně ženských uskupeních. Příkladem je publikace *Fotbaloví chuligáni* (2004, Mareš, Smolík, Suchánek), kde nalezneme krátkou zmínku, že ženy se v maskulinním prostředí chuligánské scény také objevují a jsou vztahovány k fotbalovému násilí (ženy jako jeho oběti a účastnice). V objemné studii Miroslava Mareše o extremistických a radikálních pravicových skupinách v ČR (2003) se můžeme stručně dočíst o ženských participantkách, které se zorganizovaly do ženské krajně pravicové skupiny. Kniha *Levice v postrevoluční době* (Barša, Císař, 2004) se zase informativně věnuje tématu feministického hnutí.

Co z toho vyplývá? Dynamika genderových vztahů mezi muži a ženami v rámci subkultur a sociálních hnutí nebývá často vůbec tematizována a jsou-li ženy předmětem některých studií, jsou informativním způsobem popisovány jejich aktivity. Reflexe rolí žen a mužů v české akademické obci za pomoci genderové analýzy není tolik rozšířená, ačkoliv první vlaštovky takto profilovaných výzkumů již vzlétly (především Marta Kolářová či Kateřina Vráblíková). Ráda bych navázala na linii výzkumů, které vnášejí do prostředí subkultur, politického aktivismu a sociálních hnutí aspekt genderu a pomocí něj objasňují, jaká je skutečná rovnost mezi muži a ženami v těchto oblastech.

Ve své diplomové práci se budu zabývat genderem v prostředí anarchistického hnutí specificky lokalizovaném na oblast antifašismu a jeho úspěšnou reprezentantku *Asociaci protifašistických skupin* neboli *APFS*. Chtěla bych zjistit, nakolik je gender určujícím principem v postavení žen a v jimi zastávaných pozicích dané antifašistické organizace. Jak silně gender ovlivňuje a limituje možnosti žen na participaci v každodenním životě hnutí. Zda to, že jsou ženami, nějakým způsobem předurčuje oblasti zájmu a zda je pro členky APFS ženská role svazující či nikoliv. Zajímá mne, jestli se objevuje stereotypní dělení na

„mužskou“ a „ženskou“ práci a jaký je počet ženských členek APFS? Abych shrnula výčet otázek (které se budu v diplomové práci snažit zodpovědět): moje pozornost je směřována k roli a postavení ženy v současné Asociaci protifašistických skupin. Kromě toho mne výzkumnicky přitahuje i vztah Asociace protifašistických skupin k tématu feminismu/anarchofeminismu. V minulých letech byla APFS vystavena značné kritice ze strany feministického uskupení českého anarchistického prostředí. Jak se APFS vypořádala s touto kritikou a importovala ji do svých řad?

Domnívám se, že anarchistické hnutí a jeho jednotlivé organizace se od výzkumu, který provedla Marta Kolářová v letech 2001 – 2004, ve svém vývoji posunulo a v době výzkumu Kolářové se nacházelo spíše v období stagnace (viz. Charvát, 2007). Asociace protifašistických skupin prošla v posledních letech určitým vývojem a převratem. Předpokládám proto, že by se počet žen a jejich postavení mohlo změnit. Marta Kolářová identifikovala v různých organizacích českého radikálně levicového hnutí nestejně a nerovnoměrné postavení žen a mužů, do kterého se promítá genderově stereotypní očekávání. Ačkoliv jsou aktivity uvnitř hnutí dobrovolné, jejich rozdělení kopíruje genderovou dělbu práce v širší společnosti. Ženské členky jsou orientovány do podpůrných a praktických oblastí. Muži naopak do aktivit intelektuálního charakteru (např. psaní článků) a do činností fyzicky konfrontačních. Z hlediska nerovností jsou „ženské“ činnosti přijímané jako méně prestižní a mužské jako vysoce validní. Témata utvářená muži platí za neutrální a otevřená všem, přičemž témata vztahující se k ženám jsou demonstrována jako specifická a zaměřená na ženy. Ve většině případů vstupují ženy do hnutí v roli partnerek stávajících členů, i přes to, že je od vstupu může odrazovat „macho image“ nebo přítomnost násilí v některých skupinách (Kolářová, 2006).

Toto jsou jen některé závěry z výzkumů, které Marta Kolářová realizovala. Na nich je patrné, že stejně jako v širší společnosti i v hnutí a subkulturách se reprodukuje obdobné stereotypní dělení prostoru, činností a vnímání žen a mužů. Ženy jsou tlačeny do rolí pasivních subjektů a jsou vztahovány obrazům pečujících a v pozadí stojících bytostí. Cílem mého výzkumu je zjistit, zda současná situace žen v Asociaci protifašistických skupin (APFS) je totožná anebo odlišná od již publikovaných zjištění - respektive v čem se mohou mé výsledky shodovat a v čem nikoliv. Zároveň chci přinést detailní pohled na postavení ženy v rámci konkrétní fungující antifašistické struktury – jaká je situace ženy-antifašistky z hlediska genderu a vztahu k antifašistickým aktivitám? Dalším dílčím cílem je podat ucelenější popis Asociace protifašistických skupin jako organizace: jaká je její interní struktura a vnitřní mechanismy?

Jakým způsobem vykonává APFS aktivity a které to jsou? Mohu se jako osoba mimo hnutí stát její členkou? Existuje zde členství a registrace členů a členek? Mimoto je pro mne důležité ukázat, že Asociace protifašistických skupin není výhradně o fyzických a konfrontačních aktivitách a repertoár činností, ve kterých se realizuje a jež podporuje, nejsou synonymem pro násilné akce, ale že se jedná o široké spektrum zájmů a podob aktivit.

Téma jsem si zvolila z důvodu mého dlouhodobého zájmu o antifašismus a sympatiím chovaným k antifašistickým a antirasistickým aktivitám a názorům. Asociace protifašistických skupin je pro mne osobně jakousi ikonou a autoritou v této oblasti a ztělesněním antifašistického a antirasistického postoje. Proto jsem zvolila právě ji ke svému výzkumu a stejně jako se cítím být feministkou, stejně tak se považuji antifašistkou. Často jsem si pohrávala s myšlenou realizovat výzkum zaměřený na zkoumání toho, jaké je v reálném životě postavení žen-antifašistek mezi muži-antifašisty. Výzkum jsem považovala za zajímavý i z toho důvodu, že všemožné pokusy o založení antifašisticky profilovaných uskupení v místě bydliště nedošly svého dokončení. Měla jsem tedy možnost prostřednictvím výzkumu nahlédnout do již ustavené a určitým způsobem formalizované antifašistické organizace. Zároveň jako většina participujících výzkumu vycházím z prostředí subkultur a sdílela a chápala jsem jejich životní zkušenosti a postoje. Ze zmíněných důvodů i z těch etických, jsem skutečný název antifašistické organizace, v jejímž prostředí výzkum probíhal, změnila na fiktivní Asociaci protifašistických skupin (APFS).

Jak je z uvedeného patrné, vycházím z feministického myšlení a teoretizování, proto je práce psána z těchto pozic. Současně v textu uplatňuji genderově korektní vyjadřování, neboť shodně k feministické intelektuální tradici se domnívám, že užívání generického maskulina je nástrojem reprodukce genderového řádu, ve kterém jsou ženy znevýhodňovány. Generické maskulinum je diskriminačním mluvním aktem a mužský rod jako zástupný tvar vynechává ženy z promluvy. Je mocenským nástrojem útlaku a součástí diskurzu, jehož praktiky slouží k udržování státu quo (Černohorská, 2010).

Současně jsem se inspirovala i etnografickým výzkumem – přitahovalo mě prostředí, které navzdory svým sympatiím a antifašistickému cítění neznám. Kromě genderových vztahů jsem chtěla proniknout do struktury APFS, popsat její vnitřní fungování a každodenní život v antifašistické organizaci. Výzkum jsem orámovala etnografií také proto, že mým cílem je odhalit názory, hodnoty, přesvědčení a postoje členů a členek APFS (Šedřová, 2007).

V teoretické části diplomové práce nejprve představím pojmy, se kterými budu pracovat a se kterými se čtenářky a čtenáři v průběhu práce setkají. Jsou to pojmy genderu, genderových rolí či genderových stereotypů, které jsou stěžejní pro feministické hnutí a genderová studia obecně. Asociace protifašistických skupin je novým sociálním hnutím, proto se následující kapitola věnuje vykreslení sociálního hnutí jako teoretického konceptu a jeho odlišnosti od „starých“ sociálních hnutí. Participující APFS pocházejí z nejrůznějších subkultur a jejich subkulturní zkušenost se zajisté odráží dovnitř hnutí. Vychází ze subkultury hardcorové, punkové a skinheadské, jejíž rozštěpení na nerasistický a rasistický směr přispívají k antagonismu mezi antifašistickou a neonacistickou scénou. Participace členů a členek APFS je charakterizována subkulturní intersekcionalitou: participující disponují mnohočetnou subkulturní identitou a jejich zapojení se často neomezuje na prostor APFS – realizují se i v dalších uskupeních.

Empirická část diplomové práce nejprve čtenářstvo seznámí s metodologickými východisky, výzkumným vzorkem a nástroji sběru dat. Výzkum byl realizován v rámci kvalitativního a feministického myšlení a jejich výzkumných tradicích. Pro sběr dat jsem zvolila semi-strukturované rozhovory, které jsou vhodné a často užívané i feministickými badatelkami a badateli. Neopomenu vymezit vztah výzkumnice k účastnicím a účastníkům výzkumu, limity zvolených nástrojů sběru dat a obtíže ve výzkumu (vstup do zkoumané cílové skupiny apod.). Tematizuji reflexivitu své pozice jako badatelky a etickou diskuzi, která je v případě členek a členů APFS více než aktuální z důvodu požadavků na zajištění jejich bezpečnosti. Participující výzkumu neznám pravým jménem, při komunikaci a setkáních mi byla sdělena jiná jména. Pro účely práce byla i tato jména změněna.

S přihlédnutím k obsahům jednotlivých pojmů, které se vztahují k oblasti antifašismu, jsem se rozhodla užívat pro nepřátelskou stranu Asociace protifašistických skupin označení „neonacisté/neonacistky“. To současně kopíruje rétoriku APFS, ve které je neonacistické prostředí a jeho aktivity souhrnně nazýváno „náckovské“ a participující jsou označováni jako „náckové“. Současně budu podle Mareše (2003) používat pojmy krajní pravice a ultrapravice jako navzájem zástupné.

2. TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části diplomové práce nejprve představím východiska, ze kterých vycházím. Protože je práce psána z pozic feministického myšlení, vymezím koncept genderu, který je stěžejní analytickou kategorií feministických výzkumů. Poté bude předmětem teoretické části koncept subkultury a sociálního hnutí. Participující Asociace protifašistických skupin se z velké části vyznačují osobní subkulturní zkušeností, která je ovlivnila v motivaci ke vstupu do této antifašistické organizace. I pro APFS je subkultura klíčová, protože se z jejího podhoubí sama vynořila a se subkulturou a jejími symboly ve své agendě různými způsoby pracuje (jak ukážu dále v textu, nabírá jejím prostřednictvím třeba nové participující). Mezi subkulturou a sociálním hnutím existují shody ohledně politické orientace a z tohoto důvodu je sociálnímu hnutí věnována druhá část kapitoly pojednávající o subkulturách a sociálních hnutích.

Pojem antifašismu a s ním souvisejících oblastí (neonacismus) a přesah jednotlivých subkultur do těchto oblastí vymezují podle potřeby vycházející z kontextu problematiky – buď přímo v textu práce anebo formou poznámek pod čarou.

2.1 Gender jako analytická kategorie výzkumu

V projektu diplomové práce mne zajímá, jak dalece gender ovlivňuje povahu participace žen a mužů na antifašistickém hnutí. Na kolik jim skutečnost, že jsou mužem či ženou, umožňuje nebo naopak neumožňuje stejnou účast v aktivitách a činnostech APFS a zda jim určuje oblasti činností, ve kterých se mohou realizovat. Jaký strukturální a hierarchický vliv má genderové uspořádání společnosti vliv na každodenní život participujících? K antifašistkám a antifašistům přistupuji na základě genderu jako jedné ze stěžejních entit výzkumu diplomové práce a nyní představím jeho koncept.

Gender jakožto centrální analytickou kategorii současných feministických teorií chápu v souladu ke Smetáčkové a Vlkové (2005:10), které jej vykládají jako psychologicko-kulturní konstrukt odkazující k sociálně utvářeným souborům vlastností, schopností, vzhledu apod.,

jež jsou danou kulturou přisuzovány ženám a mužům. S genderem budu pracovat jako se sociálně vymezeným konstruktem, který stojí v opozici k biologickému pohlaví představovanému souborem fyziologických, anatomických a hormonálních odlišností mezi muži a ženami. Takto postavené jsou vnímané jako zcela nezpochybnitelné. Naproti tomu gender konstruovaný a produkován společností je pojímán v intencích proměnlivého a flexibilního souboru rozdílů. Genderové rozdíly jsou variabilní mezi kulturami a historickými dobami (Zábrodská, 2009: 24). Gender, a na něj navázané charakteristiky a představy o správných ženách a mužích, je reprodukován prostřednictvím procesu socializace. Při ní jednotlivkyňe a jednotlivci vstřebávají společenské hodnoty a normy, včetně zmiňovaných genderových. Socializace je celoživotním procesem normujícím muže a ženy do vyznačených kategorií femininity a maskulinity (Renzetti a Curran, 2005: 93). Tímto způsobem ovlivňuje gender životy žen-antifašistek a mužů-antifašistů (a nejenom jejich).

Gender chápu jako nástroj moci, kdy pomocí legitimizace přirozeným původem dochází k zakrývání toho, že rozdíly mezi ženami a muži jsou výsledky historických a kulturních konstrukcí (Smetáčková, Vlková, 2005). Gender je hierarchický s mocenskými konotacemi a dopady na životy konkrétních osob (Knotková-Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010:8). Slouží také jako nástroj strukturalizace a organizace společnosti (tzv. „mužské“ a „ženské“ oblasti) a je intersekcionalní. Je schopen se propojovat s jinými stratifikačními prvky (sexualita, etnicita, věk atd.) a na jejich základě může docházet jak k znevýhodňování, tak i zvýhodňování lidí či skupin. Genderová diferenciacce společnosti a odkazování k biologickému původu vlastností, chování a rozdílů mezi muži a ženami zakládá genderové stereotypy (Smetáčková, Vlková, 2005). Genderové stereotypy vnímám jako zjednodušující popisy toho, jak má vypadat „maskulinní muž“ a „femininní žena“. Jsou univerzálně platné, protože se předpokládá, že charakteristiky tvořící genderový stereotyp sdílejí všechny příslušnice či všichni příslušníci daného pohlaví. Ačkoliv se jednotliví lidé vymykají stereotypním charakteristikám jim přisuzovaným, genderové stereotypy přítomné na strukturální úrovni společnosti dalece ovlivňují jejich život (Renzetti a Curran, 2005). Proto předpokládám, že mohou ovlivňovat participaci žen a mužů na životě APFS.

2.2 Popis sociálně-subkulturního hnutí

2.2.1 Subkultura

Jak bylo naznačeno výše, Asociace protifašistických skupin jako sociální hnutí je příznačná přesahem do subkulturního prostředí. Její kořeny a zázemí jsou subkulturní a pro členy a členky je charakteristická intersekcionalita napříč spektrem subkultur i organizací anarchistického hnutí, v rámci kterých se pohybují. Budu se tedy zabývat teoriemi subkultur, které posléze vztáhnou ke kritice z feministických pozic a stručně se zaměřím na výzkumy věnované genderu v subkulturách. Protože je Asociace protifašistických skupin hnutím sociálním, je důležité představit, co sociální hnutí je, jaké jsou jeho charakteristiky, čím se vyznačuje a jaké má cíle.

Subkulturní background participujících APFS zjednodušeně generují na dvě subkultury – punkovou a hardcorovou - i přes to, že postsubkulturní teorie upozorňují, že současné subkultury nelze identifikovat jako jednotlivé. Rozrostly a proměnily se do mnoha stylů a odnoží a někteří jednotlivci/některé jednotlivkyně se považují za účastníky/účastnice současné několika subkultur a členství v jejich rámci je flexibilní a proměnlivé povahy (Smolík, 2010).

Petrusek a kol. (1994:23) hovoří o kulturách, které mohou existovat v rámci jednoho sociálního systému (národa či státu). Tyto menší kultury (subkultury) se vyznačují zvláštními soubory kulturních prvků a jsou jimi podstatně odlišovány od ostatních skupin či kultur sociálního systému. Giddens (1999: 563) charakterizuje subkulturu jako hodnoty a normy určité části populace, jež se odlišují od populace majoritní. Konečně Smolík (2006) vymezuje subkulturu jako specifickou skupinu, která je zároveň tvůrkyní i nositelkou zmiňovaných odlišných norem, hodnot či vzorců chování a životního stylu. Předpona sub- okazuje ke svébytnosti a odlišnosti k dominantní kultuře, které se vymezuje, ale zároveň existuje uvnitř ní a podílí se na fungování širšího společenství. Rozdílnost vůči dominantní kultuře je u jednotlivých subkultur různá a je ovlivňována širokou škálou faktorů, např. věkem, etnicitou, náboženstvím, ale i sociální pozicí, vzděláním či povoláním (Smolík, 2010:30).

V rámci problematiky subkultur je potřeba vymezit termín *subkultury mládeže*, jemuž byl v rámci kulturních studií věnován velký prostor výzkumu. Smolík (2010 : 35) definuje subkultury mládeže jako „*typ subkultury vázaný na specifické způsoby chování mládeže, na její sklon k určitým hodnotovým preferencím, akceptování či zavrhování určitých norem,*

životní styl odrážející podmínky života“. Dospívající příslušnice a příslušníci různých subkultur mládeže (hippies, punks, emo apod.) se svým zapojením v subkultuře vymezují vůči rodičům/dospělým a jejich hodnotám a životnímu stylu (Smolík, 2010). Subkultury mládeže (youth subculture) plní ve společnosti několik následujících funkcí: poskytují útočiště a komunikaci pro výkon zájmové činnosti, umožňují realizaci nových vzorců chování, kdy subkultury jsou současně příznakem takovýchto vzorců, i přes zdroje možných problémů jsou subkultury mladých vyjádřením svobody a demokracie v dané společnosti (Gruber 1997 in Smolík 2006). Rozdílnost subkultur mládeže, jež je záměrně expresivně projevovaná vůči dominantní společnosti, je současně orientována i k ostatním subkulturám – jednotlivé subkultury se vyznačují odlišnými hodnotami a mohou být vůči sobě i v přímém protikladu, např. subkultury punks a rasistických a neonacistických skinheads. Participující jednotlivých subkultur se odlišují vůči jiným subkulturám stylem, který zároveň spojuje příslušníky a příslušnice subkultury jedné (jsou spolu spojeni symboly a rituály, oblečením, specifickou mluvou či zájmy) (Smolík, 2006).

Výzkumu subkultur se věnovala tzv. Chicagská škola, která termín subkultura vztahovala k deviacím a deviantním skupinám mládeže. Navzdory negativním konotacím spojovaným se subkulturou, vytvořila Chicagská škola teoretický rámec a klíč pro zkoumání subkultur, které později převzalo a rozvinulo birminghamské Centrum pro současná kulturní studia (CCCS) (Smolík, 2006, 2010). CCCS odmítalo medicínskou a sociální patologizaci, které subkulturám přiřazovala Chicagská škola a nahlíželo je jako relevantní téma výzkumu. Kulturní studia v první dekádě své existence definovala subkultury skrze generační vzpouru a aspekt třídní příslušnosti, kdy je tato příslušnost ale společná jak rebelující mládeži, tak odmítané generace rodičů (Hajdíková, Prokúpková, 2012). Subkultury byly spojované s bílými muži dělnické třídy, kteří různými způsoby projevovali resistenci vůči dominantní kultuře. V návaznosti na poválečnou britskou společnost byly subkultury vysvětlované jako reakce na tyto strukturální změny a nastalou třídní krizi – vzdor dominantním hegemonním institucím britské společnosti (Smolík, 2010:76). Následující výzkum subkultur se vydal cestou zájmu o styl subkultur jako nástroje symbolického odporu. Významným teoretikem v této oblasti byl Dick Hebdige a jeho studie *Subculture: The meaning of style* z roku 1979, ve které se Hebdige soustředil na vztah masové kultury a jednotlivých subkultur. Styl subkultur vysvětluje jako komunikaci subkultury s okolím, kdy je každý jednotlivý předmět z daného stylu znakem (do kterého participující vložili alternativní význam) a styl subkultury je zprávou vysílanou společností. Styl je označující praktikou, která se stává sémiotickou rezistencí vůči dominantnímu řádu,

jde proti přírodě a narušuje proces normalizace (Hebdige 1979 in Smolík, 2010). Styl jednotlivých subkultur spočíval v resignifikaci významů dominantní kultury, kdy pomocí tzv. brikoláže docházelo k přeskupování a novému spojení ustálených prvků tak, že byly přeorganizovány do nových významových kódů, k novému užití způsoby, pro které nebyly původně zamýšleny (Hajdíková, Prokúpková 2012: 83).

Ačkoliv CCCS velkou měrou přispěly k výzkumu subkultur, staly se i terčem kritiky: jejich přístup byl kritizován za heroizaci a romantizaci participujících subkultur jako bojovníků a bojovnic proti systému, CCCS se nikdy nezaměřovalo na ty jednotlivkyně a jednotlivce, kteří byli v subkulturách zapojeni pouze z touhy „být in“. Studium subkultur se soustředilo na geograficky a sociálně homogenní oblast (specifické skupiny britského prostředí) a lokální variace subkultur, stylů či hudby nebylo předmětem zájmu (Hajdíková, Prokúpková: 2012). Teorie subkultur jakožto britský koncept odpovídal bílým mužům dělnické třídy a nebylo možné jej aplikovat na národně odlišné kontexty a subkulturu obecně. Výtka směřovala i k premise sestávání subkultur výhradně z mladých lidí. Rigidní věkové vymezení 16 – 21 let se ukázalo jako svazující, neboť zařazení starších či naopak mladších participujících do subkultur bylo problematické (Smolík 2006, 2010). Teoretička Judith "Jack" Halberstam se z pozice queer kritiky ohrazuje proti pojímání subkultur jako třídě specifických uskupení výlučně mladých lidí. Queer subkultury podle ní představují limity subkulturních teorií – ty opomíjí kategorie sexuality a jsou implicitně heterosexistické. Ve své studii *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultures Lives* (2005) demonstruje, že queer subkultury stojí v opozici k normativnímu vnímání subkultur mladých, které jsou pojímány jako určité fáze na cestě k dospělosti, kdy je tato cesta vázána na reproduktivní sexualitu. Queer subkultury odmítají generační konflikt subkultur CCCS a naopak zdůrazňují tradici a návaznost na formy subkulturních GLBTQ aktivit (Halberstam 2005).

Mimo zmíněné výtky CCCS nezohledňovalo roli médií podílejících se na utváření subkultur, vliv povolání a rodinného zázemí na participaci v konkrétní subkultuře (Smolík, 2010). Sarah Thorton kritizovala schematické vnímání binarity opozičních kategorií subkultura vs. mainstreamová kultura. Binární nahlížení opomíjí vztahy mezi jednotlivými subkulturami, které jsou vnitřně diverzifikované a nikoliv nepředstavují homogenizované izolované celky (Hajdíková, Prokúpková, 2012).

Z feministického hlediska byla jednou z podstatných kritických připomínek CCCS a subkulturních teorií jimi produkovanými skutečnost, že CCCS ve svých výzkumech naprosto

opomíjela analytickou kategorii genderu, nevěnovala dostatečnou pozornost ženám v subkulturách a reprodukovala tak jejich vyloučení (Smolík, 2010). Objevily-li se ženy ve výzkumných studiích, popis jejich participace kopíroval stereotypní zobrazování žen (byly spojovány se sexuální atraktivitou). Na genderovou slepotu subkulturních teorií upozornila Angela McRobbie společně s Jenny Garber v článku *Girls and Subcultures* ve sborníku *Resistance through Rituals. Youth Subcultures in post-war Britain* (1976). McRobbie a Garber poukazují na nepřítomnost žen/dívek v sociologických a subkulturních etnografických studiích a ignoraci jejich rolí. Dívky jsou mužskými výzkumníky prezentovány jako podřízené mužským participantům subkultur. McRobbie a Graber ve své práci kladou důraz spíše na aspekt genderu než na třídu, jež byla pro CCCS ve výzkumu subkultur primární analytickou kategorií. Další badatelkou, která ve svém zkoumání subkultur zohledňovala gender, byla Nancy Macdonald. Ve své práci *The Graffiti Subculture: Youth, Masculinity and Identity in London and New York* (2002) se soustředila na mužské participanty s důvodem, že předešlé výzkumy pátraly pro zodpovězení otázky, proč ženy absentují v subkulturách, namísto toho, aby se snažily odpovědět, proč muži jsou v subkulturách tolik přítomní? Skrze zkoumání mužských participantů a důvodů jejich angažovanosti v graffiti subkultuře získává Macdonald poznatky o ženských účastnicích graffiti. Graffiti je pro muže nástrojem k utváření a upevňování mužské identity a přítomnost žen v této subkultuře je pro mužské participanty ohrožující z hlediska jejich maskulinity – slovy Kimmela „Žena musí zůstat ženou, aby muž mohl být mužem“ (Kimmel 1994 in MacDonald, 2002: 142).

Koncepce subkultur tak, jak je představila CCCS, se postupem času ukázala jako problematická a bylo nutné je revidovat - vzhledem k jejich teoretickým hlediskům, ale i měnící se povaze subkultur (Hajdíková, Prokúpková, 2012). Tyto nové koncepce teorií subkultur poskytují postsubkulturní teorie a její představitelé a představitelky (např. Dylan Clark, David Muggleton či Sarah Thornton). Subkultury se stávají mnohem stratifikovanějšími a diverzifikovanějšími, kdy jsou vzájemně prostupné a vznikají celé řady odnoží jednotlivých subkultur a velké množství stylů, které nelze identifikovat jako jeden homogenní celek. Současně členství v těchto strukturách je flexibilní a nabývá nejrůznějších podob. Někteří badatelé/některé badatelky jako třeba Andy Bennet či David Muggleton pohlížejí kriticky na samotný termín tradiční subkultury, která se ve světle současného vývoje zdá neflexibilním a nedostatečně reflektujícím konceptem. Namísto toho jsou navrhovány pojmy jiné, více odpovídající propustnosti a rozmanitosti subkultur – je upřednostňován pojem „scéna“, „kulturní vkus“ či „kmen“ („neo-tribes“) (Smolík, 2010: 78).

Ženy (a muži) v subkulturách

CCCS ženy do svých výzkumů zahrnovaly jen minimálně a neposkytovaly jim rovnocenný prostor jako mužům pro vyjádření názorů či zobrazení jejich rolí. Ženy byly ve vztahu k subkulturám reflektovány v pozicích partnerek participantů či sexuálních symbolů, ke kterým se mužští účastníci mohli vztahovat. Jako představitelky konkrétních subkultur se ženy vyskytovaly pouze výjimečně a marginálně. Některé ze subkultur přímo podporují sexismus a násilí vůči ženám (především určité proudy hip hopu užívají žen jako krásných doplňků hypermaskulinního muže, ke kterým se muž může chovat buď jako k předmětu sexuální touhy anebo hněvu, ale v obou případech si žena zaslouhuje ponížení), jiné sexismus a genderovou nerovnost ve svých agendách teoreticky odmítají (např. anarchisticky orientované subkultury) a další subkultury jsou ženám více přístupné (Smolík, 2010).

McRobbie a Graber (1976) odmítají, že by ženy v subkulturách chyběly a neparticipovaly, charakter jejich zapojení je však odlišný než účast mužů na každodenním subkulturním životě – dívky/ženy jsou více svazovány společenskými konvencemi, kdy jsou společností i rodiči více hlídány a společnost jim netoleruje společenské excesy. V padesátých letech 20. století v prostředí subkultury Teddy boys byly dívky přítomné, ale způsob jejich participace byl oproti chlapcům/mužům odlišný: zatímco chlapci se plně účastnili pouličního života, dívkám byl tento způsob participace odepřen z důvodu odlišné organizace jejich času a společenských konvencí. Přesto se dívky na subkultuře Teddy boys podílely v rámci svých možností – zakládaly fan kluby či četly fanziny (Hajdíková, Prokúpková, 2012). Morální rámce a pravidla jsou daleko přísnější ve vztahu k dívkám než k jejich mužským subkulturním kolegům. McRobbie a Graber navrhuje, aby participace dívek/žen v subkulturách byla zkoumána ne z hlediska jejich marginality, ale z pozic jejich strukturálně druhotného postavení v rámci celé společnosti. Současně dodávají, že samotný termín subkultury je výrazně podbarvený maskulinitou – subkultura je prezentována především v intencích mužského členství, mužsky orientovaných zájmů a maskulinních hodnot. Na vykreslení subkultur jako exkluzivně mužské záležitosti mají podíl i masová média, která se soustřeďují na incidenty, například násilné události spjaté se subkulturami, ze kterých jsou dívky vyloučeny. V průběhu šedesátých let se objevily některé subkultury (mods, hippies) ženám přístupnější, zejména v oblasti stylu oblékání a celkového společenského nastavení (unisex vzhled, pop idoly s transsexuální vizáží – David Bowie, Mick Jagger atd.). Ačkoliv dojde k jistému otevření subkultur ženám, posuzování a vnímání ženských členek se odvíjí skrze tradiční stereotypní genderové role a sexuální atraktivitu (v případě motorkářské subkultury

jsou dívkám/ženám otevřeny pouze dvě možné pozice: objekt sexuální touhy anebo role matky, pečovatelky) (McRobbie, Garber 1976).

Nancy Macdonald byla další badatelkou, která do studia subkultur vnesla analytickou kategorii genderu. Ve své studii *The Graffiti Subculture: Youth, Masculinity and Identity in London and New York* prezentovala závěry výzkumu, který prováděla mezi participanty a participantkami graffiti a došla k závěru, že tvorba graffiti je pro chlapce jakýmsi rituálem dospívání v muže a slouží k utváření a upevňování identity. Neustálým dokazováním schopnosti čelit nebezpečí a zákonu v procesu produkování graffiti si muži snaží získat respekt a uznání nejenom ostatních participujících, ale i ze strany autorit, které takovéto jednání kriminalizují. Maskulinita garantovaná tvorbou graffiti je heterosexuální a hegemonní a koreluje s nízkým zastoupením aktivních dívek-autorek graffiti. Participace dívek/žen v graffiti subkultuře reprodukuje jejich subordinační postavení v rámci širší společnosti – jsou vnímány především jako partnerky autorů graffiti a sexuální objekty, kdy je status ženství vyzdvihován nad statusem autorky graffiti. Ačkoliv graffiti subkultura odmítá společenské konvence, uvnitř subkultury dochází k upevňování genderově stereotypních rolí žen a mužů (Macdonald, 2001).

Podle Smolíka (2010:86) lze v subkulturách obecně rozlišit několik kategorií ženských participantek. V rámci subkultur lze identifikovat jednak ženy v aktivních rolích: autorky, interpretky či členky dívčích hudebních skupin. Dále ženy v pozicích přítelkyň mužských participujících a v neposlední řadě také obdivovatelky a fanynky. Příkladem těchto „groupies“, jak Smolík nazývá poslední jmenovanou kategorii žen v subkulturách, mohou být ženy v subkultuře fotbalových chuligánů, které svým obdivem posilují násilné jednání mužů. Ženy zde fungují na základě stereotypních genderových rolí a sexistické socializace jako „doplňky“ k muži. Tyto ženy mohou přispívat k násilnému jednání, neboť se často podílí na pořizování videonahrávek a fotografií z konfrontačních střetů nebo jsou využívány k vnášení zakázaných předmětů do prostor fotbalových stadionů (Mareš, Smolík, Suchánek 2004).

Frustrace žen a dívek z marginalizace a přetrvávajících genderových stereotypů v subkulturách vyústila v devadesátých letech 20. století ve vznik riot grrrls, našťvaných a vzteklých mladých dam. Ciprová a Sokačová (2009) charakterizují riot grrrls jako undergroundové feministické hnutí, které bývá spojováno se třetí vlnou feminismu a je napojeno na undergroundovou subkulturu, především punkovou hudbu a její principy DIY (Do It Yourself). Riot grrrls vystoupily s kritikou nerovného postavení žen nejen v punku, ale

i v celé společnosti. Odvrácená strana punku, jež se navzdory agendě o rovnosti a svobodě v praxi projevoval sexismem a nerovným postavením žen a mužů v něm přítomných, se stala rozbuškou k zformování a aktivizaci žen a dívek v subkulturách (Kolářová, 2005). Jedním z cílů riot grrrls byla motivace dívek a žen k aktivní participaci na punkové subkultuře (Ciprová, Sokačová, 2009). Dalšími tématy, jimiž se riot grrrls zabývaly, bylo např. znásilnění, prostituce, šikana, body image či problematické pojmání subkultury. Postupně začalo vznikat mnoho ženských hudebních kapel, psaly a četly se ziny, ženy a dívky se organizovaly k protestům a demonstracím. Ve svém stylu vzniklém brikoláží z holčičkovských šatů a vysokých těžkých bot doplněných o nápisy „kurva“ či „děvka“ na těle odkazovaly riot grrrls ke kritice, ale i redefinici pojmů ženství, dětství a ženské sexuality. Po určitém úpadku a diskreditaci, za niž podle riot grrrls mohou zejména mainstreamová média, se toto společenství navztekáných holek oklepalo a opět povstalo jako jedna z mála artikulovaných forem aktivismu směřovaného výslovně na dívky a ženy v subkulturách (Kolářová, 2005). V českém prostředí se k riot grrrls hlásí kolektiv zinu Bloody Mary.

2.2.2 Sociální hnutí

Subkultury a hnutí jsou často vzájemně provázané skrze participující, kteří/é jsou příslušníky/příslušnicemi nejrůznějších subkultur a současně jsou aktivisty a aktivistkami angažovanými v určitých sociálních hnutích (např. punks aktivně zapojení/é do anarchistického a antiglobalizačního hnutí). Z uvedeného plyne, že některé směry v subkulturách jsou politicky profilované a angažované, jiné se naopak politizaci vyhýbají a další se staly obhájkyňmi současného statu quo. Subkultury představované v této diplomové práci (především punkové, hardcoreové a skinheadské - původní neracistické) jsou politické prostřednictvím antisystémového náboje, který obsahují: jejich protest se stává politickým postojem. Naopak ultrapravicově orientovaní/é skinheads (v terminologii participujících APFS „náckové“) se v posledních letech snaží o legitimizaci skrze politické strany (např. Dělnická strana sociální spravedlnosti - DSSS). Mimo to se subkultury podílejí na politické socializaci, protože skrze přítomnost v nich může jednotlivec/jednotlivkyně získávat první politické zkušenosti a setkává se s politickými názory a postoji (Smolík 2012).

Již v počátcích svého vzniku se subkultury vymezovaly a dostávaly do konfliktu s politickými autoritami a bezpečnostními složkami státu. Politická aktivita a antisystémová vyhraněnost subkultur dosáhla svého vrcholu v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století, aby

v průběhu let nastávajících opadla a převážila orientace subkultur na oblast trávení volného času a zaměřenost na subkulturní styl. V devadesátých letech se některé subkultury mládeže renovují, revidují svůj obsah a uchopují nová postmoderní témata, jako jsou feminismus, ekologie, multikulturalismus, antiglobalismus či boj proti rasismu a sexismu apod. (Smolík, 2012).

Rozdíl mezi subkulturou a sociálním hnutím spočívá především v konkrétním, předem definovaném cíli a určitými vznesenými požadavky, jež se odehrávají mimo institucionalizovaný rámec politiky. Subkultura oproti tomu směřuje především k hodnotám, postojům, stylu, kdy není stanoven konkrétní cíl vycházející z požadavků. Primárně zde není přítomna politická angažovanost, ačkoliv jak jsem výše ukázala, některé ze subkultur se částečně politicky vymezují. Další distinkce je identifikovatelná v hlavní náplni, která se u subkultur orientuje především na trávení volného času, zatímco u sociálního hnutí směřuje k aktivitám sloužícím pro dosažení stanoveného cíle (Smolík, 2010). Ze zde uvedených argumentací považuji Antifašistickou akci za sociální hnutí, které se vyznačuje předem stanovenými cíly s požadavky a realizuje nejrůznější aktivity k dosažení těchto cílů.

Anthony Giddens (1999: 480) definuje sociální hnutí jako „*kolektivní snahu o prosazení společného zájmu nebo dosažení společného cíle prostřednictvím kolektivní akce mimo sféru etablovaných institucí*“. Sociální hnutí jsou velmi rozmanitá co do své velikosti (počtu členů a členek), pole působení (v mezích či mimo meze zákona) anebo rozdílného společného zájmu daného hnutí. Giddens současně uvádí i Aberleho klasifikaci sociálních hnutí, která pracuje se čtyřmi typy hnutí. Jedná se o hnutí *transformační* usilující o dalekosáhlé a převratné změny (příkladem jsou revoluční a některá radikální náboženská hnutí), hnutí *reformní*, jejichž cílem je změna pouze některých konkrétních aspektů společnosti a pracující s určitými formami nespravedlnosti či nerovnosti. Zbývá dvě hnutí chtějí změnit zejména jednání a názory jednotlivců/kyň: *spasitelská hnutí* se snaží spasit před způsobem života, jež považují za špatný a morálně zkažený, *nápravná hnutí* usilují o nápravu konkrétních, dílčích nedostatků jedince (Giddens, 1999). della Porta a Diani charakterizují sociální hnutí jako neformální sítě zakládající se na sdílených přesvědčeních a solidaritě, jež jsou schopné mobilizovat širší aktivistickou veřejnost a v konkrétních konfliktních otázkách tuto mobilizaci umožňují užitím různých forem protestu (della Porta, Diani, 1999 in Císař, 2008:30). Císař (2008) rozlišuje mezi participací a aktivismem, kdy participaci ztotožňuje s aktivitami obyčejných občanů a občanek, zatímco aktivismus odkazuje k činnostem a iniciativám aktivistek a aktivistů v organizacích. Aktivistky a aktivisté jsou pak ti, kteří a které vynakládají podstatnou část

svého volného času politickým aktivitám v rámci určité organizace či skupiny, jež ale nejsou napojené na volby: v případě Asociace protifašistických skupin se jedná např. o aktivity a činnosti skládající se z monitoringu příslušníků a příslušnic ultrapravicové scény, psaní článků a vydávání časopisu s antifašistickou tematikou, organizování koncertů a podobně. Zároveň za tyto aktivity nejsou participující APFS nijak finančně ohodnoceni.

Asociace protifašistických skupin je součástí „nových“ sociálních hnutí, která mají původ v radikalizované atmosféře studentských hnutí šedesátých let 20. století. Do této Nové levice spadají hnutí ekologická, mírová, feministická, sexuální, hnutí kulturních menšin či hnutí nekonformní mládeže. „Stará“ sociální hnutí (dělnické a jiné klasické zájmové skupiny) umísťovala své těžiště v politické společnosti - jejich cílem bylo zahrnutí do politického systému, v jehož rámci by byly zájmy těchto hnutí reprezentovány. Stará sociální hnutí rovněž „toužila“ po materiálním uspokojení či získání podílu na politické moci (Barša, Císař, 2004:103). Projekt staré levice je univerzalistický a orientovaný na zájmy většiny, kdy zájmy národnostních, sexuálních a jiných menšin anebo skupinová práva nejsou projednávána (Bastl, 2010:23). Nová sociální hnutí jsou oproti těm starým skutečně nová v mnoha ohledech: jejich těžištěm nejsou zájmy, ale identity. Stará hnutí pracovala buď s identitou třídní nebo socio-profesní. Nová hnutí se v identitách svých aktérek a aktérů posouvají a odkazují ke kulturním či světonázorovým identifikacím (gay/lesba, muslimka/muslim, ekolog/ekoložka, antifašista/antifašistka). Nový je i vztah k politické sféře, kdy se tato hnutí nesnaží o zahrnutí do politického systému konkrétní společnosti. Moc není soustředěna pouze v oblasti politického zastoupení v oficiálních institucích státu, ale je přítomna ve všech sociálních vztazích lidského života (rodina či škola), čehož si nová sociální hnutí jsou vědoma (Barša, Císař, 2004). Formy organizace, které spočívají ve slabě hierarchizovaných formálních vztazích s principy decentralizace, demokracie a otevřenosti, jsou také nové. Většinou se jedná o malé buňky, které složitější organizační strukturu ani nepotřebují (Znebežánek, 1997:39). Hnutí jsou mobilizována prostřednictvím jednoho tématu, případu - v případě této práce antifašismu. Formy protestu jsou nové a neinstitucionalizované (stávky, hladovky, blokády) a často obsahují silný prvek hravosti (divadelní představení, průvody). Hodnoty a cíle bývají kvalitativního charakteru (např. zavedení opatření vedoucích k zrušení dětské práce), a odpor je směřován do sfér každodenního styku, ve kterých je uplatňována sociální kontrola. Nová sociální hnutí vytváří prostory autonomie, jež rozvíjí alternativní formy existence nezávislé na státu a trhu. Jako prostředky ke změnám jsou upřednostňovány přímé akce či symbolická jednání. Počínání participantek/participantů hnutí je projevem

určitého životního stylu a určité identity – na participaci v APFS se u velké části členů a členek napojuje širší společenská uvědomělost jako je veganství a vegetariánství, feminismus, anarchismus apod. (Barša, Císař: 2004). V otázce složení participujících nových sociálních hnutí se do poloviny 80. let předpokládalo, že pocházejí z nové střední třídy. Později ale převažoval názor o třídně nespécifických a mnohvrstevnatých hnutích. To koresponduje se skutečností, že participující se nevyjadřují k zájmům, které jsou omezeny určitou třídou či společenskou vrstvou a angažují se v problémech týkajících se všech sociálních vrstev bez rozdílu (Znebejánek, 1997:38).

Císař (2008:10) rozlišuje pět podob (modů) současného politického aktivismu: starý participační aktivismus, nový transakční aktivismus, nový radikální aktivismus, občanskou sebeorganizaci a epizodickou masovou mobilizaci. Asociaci protifašistických skupin (APFS) řadím z menší části do modu nového transakčního aktivismu a z části větší do nového radikálního aktivismu, kdy transakční označuje schopnost hnutí tvořit meziorganizační síť. Politický aktivismus v podobě nového radikálního aktivismu je charakteristický neexistencí advokační kapacity, která znamená schopnost hnutí začlenit se do politického procesu. To v případě APFS zcela odpovídá jejímu vymezování se vůči státu a státním aparátům. Podle Císaře radikální skupiny, do kterých řadí aktivisty a aktivistky na okraji politického spektra (např. anarchistické skupiny), nejsou schopné mobilizovat jednotlivce či přitahovat široké masy. Politické příležitosti jsou těmto skupinám nepřístupné a Asociace protifašistických skupin na začlenění do politického systému ani neaspiruje a odmítá spolupráci s neziskovými organizacemi a některými nestátními organizacemi, například s autoritářskou levicí. Nespolupracuje ani s politickými stranami, veřejnými institucemi či soukromými nadacemi – zaštiťuje se nezávislostí a spoléhá se na vlastní zdroje, ve kterých se uplatňuje princip DIY (Do It Yourself – udělej si sám/a): dobrovolnictví, zisky z prodeje vlastních časopisů, kulturních akcí apod. APFS, stejně jako anarchistické hnutí, je marginální záležitostí v porovnání k většinové společnosti: počet osob stojících¹ za nejrůznějšími anarchisticky profilovanými organizacemi se pohybuje řádově od pár jednotlivců/jednotlivkyň po několik desítek participujících. Klasicky formalizovaná organizační struktura v radikálních skupinách chybí a opírá se o jednotlivé aktivistické participující. V rámci realizace strategií a protestních událostí se APFS opět pohybuje někde mezi novým transakčním aktivismem, který využívá „kulturní“ strategie jako jsou festivaly a výstavy (ty mají APFS své místo), a novým radikálním aktivismem, který uplatňuje nenásilné demonstrace (APFS od koncepce

¹ Zde mám namysli aktivisty a aktivistky, kteří tvoří jádro daných organizací.

demonstrací upustila). Současně ale obsahuje velký podíl násilných přímých akcí (fyzické konfrontace a útoky na majetek nepřátelených stran). Radikální skupiny jsou považovány za extremistické a staly předmětem zájmu sociálních aparátů (monitoring ze strany státních úřadů) (Císař, 2008).

Studie o současném českém anarchistickém hnutí se shodují, že anarchistické hnutí není uznávanou politickou silou a spíše než za politickou by se mělo pokládat za socio-kulturní alternativu, neboť postrádá potenciál politické mobilizace. Na druhou stranu anarchistická mobilizace napomohla ke vstupu problematiky globalizace do širšího mediálního diskurzu. Antifašistické aktivity také zvýšily povědomí o pravicovém extremismu v české společnosti. Těmito kroky si anarchistické hnutí získalo určité sympatie veřejnosti a renomé v liberálně a lidskoprávně profilovaných částech společnosti (Císař, 2008).

Participující Asociace protifašistických skupin se pohybují v prostoru jak sociálního hnutí, tak subkulturních skupin. Důležitým prvkem jejich aktivismu jsou politické aspirace, ačkoliv ne ve smyslu volebních stran. Subkultury a sociální hnutí, jehož je APFS součástí, se nastavenému politickému systému a státu obecně vymezují a vycházejí spíše z principů anarchismu, konkrétní protestní identity a životního stylu.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Metodologie výzkumu diplomové práce

K zodpovězení základní výzkumné otázky diplomové práce (jaké je postavení a role ženy v antifašistické organizaci) pro mne jednoznačně přicházelo v úvahu realizovat badatelský záměr v tradicích kvalitativního výzkumu. Rámování výzkumu kvalitativními metodami jsem zvolila právě pro vlastnosti tohoto typu výzkumu. Domnívám se, že velkou část charakteristik kvalitativního výzkumu lze propojit s určitými zásadami feministicky orientovaného zkoumání: samotné bádání například bývá často spoluutvářeno účastníky a účastnicemi výzkumu. Badatelka/badatel konzultuje s participujícími své výzkumné závěry anebo zohledňuje jejich mínění ve výsledku výzkumného procesu (Hendl, 2005).

Po dobu trvání výzkumného procesu jsem jej nahlížela genderovou optikou využívajíc při tom gender jako analytickou kategorii. Veškeré fáze výzkumu od metody sběru dat a práce s nimi, následné analýzy výzkumných dat až po interpretaci, tak byly realizovány v rámci výzkumu uplatňujícím feministickou perspektivu. Feministické výzkumy a badatelé/badatelky, kteří/ktelé dané výzkumy uskutečňují, zpochybňují pozitivistická objektivní měřítka výzkumu. Jedná se především o neutrální pozadí pozitivistických výzkumů, ve kterých jsou ale vždy přítomny hodnoty, předsudky a mocenské konotace toho či té, jež výzkum realizuje (Reinharz, 1992). V kontrastu k nim si feministické výzkumy naopak zakládají na vědomé subjektivitě svých výzkumů. Jejich specifíčností je dekonstrukce mocenských pozic mezi zkoumajícími a zkoumanými, kteří jsou v procesu badatelského záměru pojímání jako participující a partneři/partnerky výzkumu. V přístupu k těmto partnerkám a partnerům výzkumu je upřednostňováno vytvoření prostoru, který by jim poskytl možnost vyjádřit se vlastními slovy bez vnucování interpretací badatele či badatelky (Renzetti a Curran, 2005:33). Současně feministické výzkumy kladou velký důraz na sebereflexivitu zkoumající/zkoumajícího a myšlenkový background, který ovlivňuje jeho/její volbu témat, použitou metodologii či celkovou interpretaci (Reinharz, 1992). Stejně jako není feminismus jednotným směrem, není možné redukovat i feministický výzkum: feministické badatelky a feminističtí badatelé zaujímají rozdílné perspektivy, užívají rozličných metod a metodologií a vychází z různých společenských pozadí (třída, etnicita, kultura). Feministicky vedený výzkum je napojený na feministický aktivismus, v němž jsou nejenom ženy, ale i další

marginalizované skupiny, zvýznamňovány v procesu dokumentace jejich životů a zkušeností, předsudků a stereotypů, s nimiž bývají v běžném životě konfrontováni. Výzkumné závěry feministických zkoumajících bývají často užívány pro účely sociální změny a zajištění větší míry spravedlnosti ve společnosti (Hesse-Biber, Leavy, 2007).

Kromě feministického paradigmatu vycházím z paradigmatu konstruktivistického. Sociální konstruktivismus se zabývá způsoby, jimiž lidé konstruují a interpretují svět kolem sebe v jeho lingvistických, sociálních a historických kontextech (Hendl, 2005:91). Sociální realita není objektivní či přirozená. Je umělým konstruktem, který spoluutváříme v procesu sociální interakce a komunikace. Opakovanou interpretací významů je sociální realita neustále utvářena a obnovována. Samotné významy, stejně tak jako sociální realita, nejsou stálé a mohou se měnit (Žižlavský, 2003). Sociální konstruktivismus je vztahován i ke genderu, jenž s konstruktivismem sdílí některé své rysy – je rovněž sociálním konstruktem variabilním mezi kulturami a historickými dobami, jehož významy se neustálým opakováním utváří, transformují a udržují (Rupp 2002). Protože sociální realita sestává z jednání osob, jež v různých kulturách a společnostech jednájí rozdílně, je konstruováno více sociálních realit (Žižlavský, 2003:47).

3.1.1. Výzkumné pole a výzkumný vzorek

Mým původním úmyslem bylo uchopit výzkum jako etnografii konkrétní lokální antifašisticky profilované skupiny, v jejímž rámci částečně participuji. V dané skupině jsem se hodlala zaměřit na osobní prožitek ženských členek a jeho provázanost s působením žen-antifašistek vně této skupiny. Po pár měsících provázených nejrozličnějšími výzkumnými obtížemi a špatně nastavenými metodologickými nástroji, jsem byla nucena si přiznat, že relevantní výzkumná data se mi nepodařila získat. Uvědomila jsem si, že ve skutečnosti nemám co zkoumat. Mnou vybraná lokální antifašistická skupina nevykazovala pravidelnou činnost a chyběla jí agenda s konkrétními cíli. Po konstatování neefektivnosti dosavadního bádání jsem se rozhodla vybrat si antifašistickou skupinu s vyšší úrovní organizace a systematickostí realizovaných činností. Stanoveným požadavkům zcela odpovídala Asociace protifašistických skupin neboli APFS, která se vyznačuje dlouholetým fungováním v anarchistickém hnutí. Přeformulovala jsem tedy základní výzkumné otázky, které ale stále tematizovaly přítomnost žen v antifašistickém hnutí.

Důležitým krokem ve výzkumném procesu byl vstup do zkoumané skupiny a kontaktování potenciálních participujících pro výzkum. Vzhledem k tomu, že nejsem členkou APFS, se tento krok ukázal velice obtížným. Kontaktování APFS oficiální cestou přes e-mail organizace zůstalo zcela bez odezvy. Nezbyvalo nic jiného, než najít vhodnou osobu, která by byla schopná uvést mě do prostředí APFS a zprostředkovat první participující. Uběhlo přes půl roku, než jsem získala přístup k APFS. Během této doby jsem prozatím realizovala výzkumné rozhovory s participujícími, kteří v současné době v APFS již nefigurují anebo je jejich účast sporadická. Klíčovým se ukázalo doporučení ze strany jednoho z prvních participujících - kladné rekomando mi částečně otevřelo pomyslné dveře a kontaktování možných účastnic/účastníků výzkumu se značně urychlilo a usnadnilo². Později jsem se dozvěděla, že mé prvotní kontaktování APFS prostřednictvím dopisu nebylo uvnitř Asociace protifašistických skupin přijato příznivě. Proč by se měl někdo cizí „hrabat“ v jejich záležitostech?

Způsob výběru participujících výzkumu jsem podřídila charakteru cílové skupiny – ta se vyznačuje určitým stupněm uzavřenosti a nepřístupnosti. Pomocí účelového výběru jsem si vytvořila výzkumný vzorek složený z participujících APFS (Spredley, 1979), kdy za pomoci techniky „sněhové koule“ (snowball sampling) jsem identifikovala další participující výzkumu. Tato technika spočívá ve výběru jednotlivců a jednotlivkyň, kteří jsou po absolvování interview vyzváni, zda by výzkumné osobě poskytli kontakty na další potenciální účastníky/účastnice výzkumu. Během rozhovoru či po něm jsem se na účastnice a účastníky výzkumu obracela s prosbou, zda nevědí ještě o někom, kdo by byl ochoten/byla ochotna se se mnou sejít?

Klíčovou osobou (key informant) ve fázi sbírání dat se pro mne stala Eliška. Náš vztah badatelka-účastnice výzkumu se oproti mým vztahům s ostatními participujícími vyznačoval vyšší mírou sympatií a vzájemnou důvěrou. To mělo vliv na zapojení dalších členek a členů APFS do výzkumu – díky vřelému vztahu s Eliškou jsem si získala jejich náklonnost, což napomohlo úspěšnější realizaci výzkumných interview (o vzájemných vztazích s účastníky a účastnicemi výzkumu pojednávám níže v textu) (Švaříček 2007:155). Eliška současně působila v roli tzv. gatekeeperky, tedy osoby stojící u „vchodu“ do zkoumané skupiny (Hendl, 2005). Gatekeepers, strážci a strážkyně hlídající pomyslný vchod do zkoumané sociální skupiny, povolují anebo zakazují badateli/badatelce vstup do skupiny, ačkoliv se tito

² Prověření a doporučení osoby je významným prvkem ve strukturách APFS – zejména v oblasti náboru nových členů a členek.

gatekeepers výzkumu účastnit nemusí. Strážci a strážkyně z APFS zpočátku blokovali můj přístup do daného prostředí do té doby, dokud mi účastník výzkumu Michal neopatřil vízum na území APFS (Švaříček 2007:154). Kromě Elišky byli velmi nápomocni v kontaktování osob i ostatní participující, především první účastnice Bára a účastník rozhovorů Michal. Participující, které mi zprostředkovala Eliška, vybírala sama na základě vlastního úsudku. Pro některé z nich fungovala jako zprostředkovatelka - dojednávala místo a čas schůzky. Jiní participující si naopak vyžádali pouze můj kontakt a schůzku si domluvili sami. Zajišťování účastníků/účastnic výzkumu prostřednictvím již dotázané osoby se ukázalo úspěšnější. V opačném případě, kdy mi dotazovaní poskytli kontakty pro oslovení eventuálních participujících, se návratnost mých žádostí ukázala zcela nulová. Ke komunikaci s participujícími jsem zvolila e-mailovou korespondenci, neboť zajišťovala účastnicím a účastníkům anonymitu.

K výzkumu i účastníkům a účastnicím jsem přistupovala na základě etického principu důvěryhodnosti, neboli PAC: Privacy, Anonymity and Confidentiality (soukromí, anonymita, důvěryhodnost dat). Anonymita se táhne jako nit' celým výzkumem a je zde reflektována ve dvou rovinách. V rovině výzkumných etických zásad se jedná o utajení identity účastníků a účastnic výzkumu (Hendl, 2005). Druhá rovina anonymity se týká participujících jako členek a členů Asociace protifašistických skupin: muži a ženy z APFS, se kterými jsem se v průběhu výzkumu setkala, mi z důvodu bezpečnosti nesdělili svoji totožnost. V situacích, kdy jsme hovořili o již zpovídaných konkrétních participujících, nikdy jsme nezmiňovali ani fiktivní jméno, pod kterým se daní/é participující představili. Pro identifikaci určité osoby jsme používali slovních spojení typu „ten kluk, se kterým jsi minule mluvila“. Bezpečnost participujících se z jejich strany promítalo výběru místa schůzky – ve stanovený čas jsem se dostavila na předem smluvené veřejné místo. Odtud jsme se s účastníkem/účastnicí výzkumu přesunuli do místa realizace rozhovoru vybraného samotnou participující/samotným participujícím. Zajištění bezpečnosti účastnic a účastníků výzkumu motivovalo rozhodnutí zaměnit skutečný název organizace za ten fiktivní. Asociace protifašistických skupin neexistuje. Je pouze krycím názvem pro protifašisticky profilovanou organizaci, jež chci tímto krokem ochránit. Z tohoto důvodu neuvádím ani zdroje, čerpám-li z materiálů dané organizace. Bezpečnost participantů a participantek výzkumu je mi přednější, a proto jsem výzkum i diplomovou práci koncipovala v souladu s etickým principem tzv. accuracy (princip přesnosti/správnosti) a akademické integrity. Ačkoliv v textu neuvádím zdroje APFS, ze kterých vycházím, pracuji s nimi dle zásad akademických citačních norem.

Počet participujících zapojených do výzkumu je šest osob: tři muži a tři ženy. Snažila jsem se o vyrovnané zastoupení z hlediska genderu. S přihlédnutím k nízkému početnímu zastoupení žen v řadách APFS byli snadněji dostupní muži a získat pro výzkumný rozhovor ženu bylo mnohem obtížnější. Kromě genderu se participující odlišovali věkem, intenzitou a délkou působení v APFS, vykonávanými aktivitami a povahou participace v APFS. Oslovené ženy a oslovení muži se věkově pohybují od dvaceti čtyř let do zhruba čtyřiceti let věku. Délka participace jednotlivých dotazovaných je v rozmezí velmi krátkého působení (1 rok) až po dlouhodobý pobyt uvnitř hnutí (10 let). Participující současně zastupují různorodé aktivity z širokého spektra činností Asociace protifašistických skupin. Měla jsem možnost hovořit s někým, kdo se pohybuje v oblasti publikační a redakční. Interview mi poskytla osoba, která zajišťuje polo – veřejné činnosti a komunikaci s médii. Rozhovor jsem realizovala i s participujícími, jejichž úkolem je komunikace se sympatizanty/kami a správa APFS. Většina participujících byla v době uskutečnění výzkumu aktivními účastníky/účastnicemi. Pouze jedna osoba se v hnutí jistou dobu aktivně již nepohybovala. Na druhou stranu se ale stále vyznačovala návazností na širší české anarchistické hnutí. Důležití pro výzkum rovněž byli participující, kteří působili v APFS v době před zformováním její nové etapy (obrozená APFS) a byli tak schopni blížeji reflektovat současnou a předchozí situaci.

3.1.2. Metoda sběru dat a práce s výzkumnými daty

K získávání poznatků o ženských participantkách Asociace protifašistických skupin a celkového fungování APFS jsem si vybrala metodu kvalitativního dotazování - konkrétně semi-strukturované interview (Švaříček 2007, Hesse-Biber, Leavy 2007). Metodu jsem volila záměrně pro její užití k porozumění pohledu členů a členek specifických sociálních skupin na jejich žitou zkušenost. Semi-strukturované interview tak umožňuje disponovat stejným pochopením, jakým se prokazují dotazovaní (Švaříček 2007). Feministický výzkum uplatňuje tento typ dotazování pro získání přístupu ke společensky marginalizovaným skupinám a jejím marginálním hlasům – např. ženy či homosexuálně orientované osoby. V případě mého bádání to jsou – ve vztahu k majoritě- hlasy menšinového uskupení osob, které zastávají odlišné a specifické názory (Hesse-Biber, Leavy 2007). Prostřednictvím strategie „giving voice“ umožňuje badateli/badatelce lepší pochopení žité subjektivní zkušenosti účastníků a účastnic výzkumu. „Giving voice“ představuje možnost vyjádření myšlenek participujících výzkumu svými vlastními slovy (Reinharz, 1992). Zajímalo mě, jak se konkrétní participující

dívají na (ne)přítomnost žen v APFS, kde jsou podle nich příčiny početně vyššího zastoupení mužů a nižšího počtu žen? Současně jsem v analytické části textu akcentovala jejich rozdílné subjektivní mínění ohledně povahy fungování Asociace protifašistických skupin a její vnitřní organizace. Interview jako metoda sběru dat má potenciál k tomu, aby zpovídání/é rozvinuli a zpřesnili svoje odpovědi. To umožňuje získání detailního pohledu na danou oblast zájmu (Hesse-Biber, Leavy, 2007). Otevřené otázky, které jsem v procesu výzkumu používala, mi dovolaly vytvářet teorii během procesu bádání (Reinharz 1992:18).

Výzkumné rozhovory byly částečně strukturované guide listem (Hendl, 2005). Pomocí něj jsem si připravila seznam otázek, kterým jsem se ve výzkumném interview s dotazovanými chtěla věnovat a na které jsem nechtěla zapomenout. Na přesně řazeném pořadí otázek ale nezáleželo a stěžejní pro mne bylo v průběhu interview se na ně dotázat. Při realizacích interview jsem si uvědomovala mocenské pozice, které jako vědoucí subjekt zaujímám (Hesse-Biber, Leavy, 2007; Reinhartz, 1992). Disponovala jsem určitou mocí – kontrolou nad průběhem interview: pokládáním otázek jsem určovala směr vývoje rozhovoru. Na druhou stranu zde byl variabilní prostor pro kladení nových otázek a improvizaci, které vyplývaly z konkrétní situace rozhovoru (Hesse-Biber, Leavy, 2007). Otázky v guide listu byly totožné pro všechny dotazované. Takto postavené dotazování mi mělo umožňovat snadnější orientaci v prepisech interview a tím i lehčí analýzu dat (Hendl, 2005). V praxi byla ale práce s daty náročnější, neboť výzkumná data se mezi sebou vzájemně prolínala a jejich lokalizace v textu byla složitější. Limity této metody dotazování spočívají v orientaci na předem stanovené téma a v pokládání totožných otázek všem dotazovaným, čímž dochází k nerespektování situovanosti rozhovoru (Hendl, 2005:173). Možným omezením jsem se snažila předejít individuálně přizpůsobovanými otázkami jednotlivým dotazovaným. Nebránila jsem se ani tomu, když participující lehce odbíhali od tématu. Odchýlení od předmětu výzkumné otázky často přineslo relevantní výzkumná data a odkrylo další možnosti výzkumných oblastí.

Samotné dotazování mělo předpřipravenou strukturu sekvencí otázek – rozhovor byl obvykle rozdělen do dvou pomyslných samostatných částí. Ty se v realitě výzkumného interview mnohdy vzájemně překrývaly. První část rozhovoru se soustředila na otázky o samotné Asociaci protifašistických skupin a fungování participanta/participantky v ní. Zajímalo mne, jak dlouho dotazovaný působí v APFS? Jakým způsobem se k tomu dotazovaná dostala? A které činnosti zde vykonává? Součástí interview byly otázky demografického typu (věk, vzdělání). První části rozhovoru také tematizovala vnitřní fungování APFS – povaha interní struktury, mechanismy rozhodování uvnitř APFS, hierarchie.

Ve druhé části rozhovoru jsem se soustředila na okruh otázek, které by osvětlily participaci žen a mužů v Asociaci protifašistických skupin. Účastnicím a účastníkům jsem kladla otázky týkající se postavení členů a členek, rolích a pozicích, které zaujímají, účasti na rozhodování a aktivitách APFS. Žádala jsem participující o sdělení jejich motivací ke vstupu do APFS anebo jsme rozebírali jejich subkulturní zázemí. V získaných odpovědích jsem mapovala postoj participujících i celkový přístup Asociace protifašistických skupin k tématu feminismu a problematice sexismu v českém anarchistickém hnutí.

Vybrané otázky v guide listu jsem podle potřeby obměňovala (přidávala či nahrazovala) s přihlédnutím k aktuálnímu zájmu o konkrétní témata, jež se v procesu výzkumu objevila. Např. v okamžiku, kdy jsem se zabývala analýzou webové prezentace APFS, jsem přidala do struktury dotazování otázky k chodu jejích internetových stránek. U třech dotazovaných bylo možné rozhovor opakovat anebo výzkumná data upřesňovat dodatečnou komunikací přes e-mail. Opakovaná interview se oproti těm prvotním vyznačovala odlišnou strukturou – umožňovala zaměřit se na konkrétní otázky, prohlubovat a obohacovat již získaná data a vyjasnit některé nesrovnalosti.

Rozhovory byly nahrávané na veřejných místech, v kavárnách a barech (pouze jedno interview proběhlo v bytě dotazované). Jak jsem přednesla výše v textu, místo realizace rozhovoru jsem ponechávala na samotných participujících a to především z důvodu bezpečnosti dotazovaných. Obyčejně jsem se o místě setkání dozvěděla až v den uskutečnění interview, přibližný čas schůzky byl sjednán předem. S dotazovanými jsme se na místě a času interview domlouvali za pomoci e-mailové komunikace a v jednom případě s dodatečnou pomocí mobilního telefonu. Doba trvání jednoho výzkumného rozhovoru se pohybovala v průměru od šedesáti do devadesáti minut. Délka opakovaných rozhovorů byla v rozmezí čtyřiceti pěti až devadesáti minut.

Než jsem přikročila k analýze a interpretaci výzkumných rozhovorů, bylo potřeba je po nahrání přepsat. Nevýhodou interview a jeho přepisu je velká časová náročnost, kterou jsem jim musela věnovat. Podle Švaříčka (2007:181) se přepsání deseti minut rozhovoru podaří badateli/badatelce za padesát až šedesát minut. Osobně jsem si dobu přepisování jednoho interview neměřila. Podle kvality pořízeného záznamu jsem nad některými z rozhovorů strávila i několik dní – rychlost přepisu byla limitována kvalitou nahrávaného interview (míra okolního hluku, způsob mluvy dotazované/dotazovaného). Pro účely výzkumu jsem při přepisu záznamů užívala základní transkripci dat. Vytvořila jsem si vlastní systém

transkripčních znaků, jejichž základ jsem získala v předmětu *Interview - technika a analýza hovoreného slova* vyučovaným Mgr. Petrou Ezzeddine Ph.D. Modifikovala jsem transkripční konvence, které ve svém článku uvádí Alicija Leix (2003) pro neverbální aspekty promluvy dotazovaných: pauzy či pomlky v toku hovoru, smích, zvýšení hlasu či zdůraznění slova. Rovněž jsem zaznamenávala špatně srozumitelné či zcela nesrozumitelné úseky interview.

Data získaná ze semi-strukturovaných rozhovorů jsem se rozhodla doplnit o data z tištěných a webových dokumentů, které se váží k APFS a obrazových dokumentů vztahujících se k antifášismu v širším měřítku. Zkoumání dokumentů jako výpovědního materiálu pro výzkumná data je kromě kvantitativního výzkumu užíváno i v bádání kvalitativním a feministickém. Výhodou pro mne byla rozmanitost a nereaktivnost dokumentů. Ty nejsou vystaveny chybám a zkreslením, která vznikají při interaktivních metodách sběru dat. Při rozhovorech a pozorování, jež zahrnují vzájemnou interakci zkoumaných i zkoumajících, může badatel či badatelka ovlivnit chování participujících. Dokumenty současně poskytují přirozeně nalezené charakteristiky, které nejsou vytvářené pro účely výzkumu. Tato „nalezená“ či „objevená“ data, jak je charakterizuje Reinharz (1992:148), feministické výzkumnice a výzkumníci často kombinují s daty, jež jsou vytvářeny pro konkrétní výzkum (Reinharz, 1992). Stejně tak jsem kombinovala výzkumná data i já. Protože dokumenty odrážejí kromě vědomých i nevědomé postoje institucí a jednotlivců/kyň, vybrala jsem si k analýze. Především nereflektované postoje přítomné v analyzovaných materiálech mi byly cenným zdrojem dat.

3.1.3. Práce s výzkumnými daty

Výzkumná data ve výpovědích účastnic a účastníků bylo potřeba „získat“ a „objevit“. Toho jsem dosáhla prostřednictvím procesu produkce dat. Ramazanoglu a Holland o něm hovoří jako o procesu přiřazování určitých významů sociálnímu světu. Ty jsou produkovány z informací, jež výzkumník/výzkumnice sesbíral/a (Ramazanoglu, Holland 2004). V mém případě byla sebraná data z větší části ve formě přepisů interview, tedy v textové podobě. Data z interview, přesněji jejich přepisů, jsem analyzovala pomocí segmentace a otevřeného kódování. Nejprve jsem rozdělila text na segmenty - analytické jednotky různých velikostí, jejichž hranice jsou vymezeny významem dat (může se jednat o odstavec textu, ale i jedné věty) (Šed'ová 2007:211). Segmentace mi umožnila snazší orientaci a lokaci jednotlivých

témat (rozložení a očíslování řádků textu). Zároveň jsem s probíhající segmentací přistoupila k otevřenému kódování³: induktivně jsem během analýzy přepisu vytvářela jednotlivé kódy (Hendl, 2005). K segmentovanému úseku jsem přiřazovala kódy tak, aby danou významovou část kategorizovaly a data popisovaly. Induktivní kódy je možné rozčlenit do tří skupin na kódy deskriptivní, interpretativní a strukturní. Kódy *deskriptivní* explicitně vypovídají o tom, co se v daném segmentu odehrává – v případě mého výzkumu dotazovaný/á hovoří o otevřenosti aktivit pro všechny participující Asociace protifašistických skupin. Nad těmito kódy stojí o úroveň výš *interpretativní* kódy, které implicitně odkazují k subjektivnímu výkladu segmentu textu výzkumníkem/výzkumníci. Příkladem jsou mnou interpretované rovné šance a vzájemná rovnost participujících APFS. Třetí kategorií kódů jsou *strukturní*, které identifikují opakující se témata. Kódy strukturní spojují kódy deskriptivní a interpretativní do vyšších celků podle témat – v případě uvedeného příkladu z mého výzkumu jde o uplatňování anarchistických principů ve fungování APFS (Hendl, 2005, Švaříček, Šed'ová, 2007). Při otevřeném kódování jsem si jednotlivé přepisy poznámkovala – napadaly mne další otázky a objevovala jsem nepřesnosti vyžadující vysvětlení. Zamýšlela jsem se nad aspekty vznikajících hypotéz, které bylo potřeba zaznamenat a zohlednit v budoucích či opakovaných rozhovorech a jejich následné analýze. Tomuto procesu kategorizace a organizace dat do přehlednějších celků jsem podrobovala každý z jednotlivých přepisů interview. Po jeho dokončení jsem přistoupila k hledání obdobných a opakujících se kódů napříč všemi přepisy. Z nich jsem si vytvořila kategorie, které jsem vzájemně porovnávala a pátrala po jejich podobnostech a odlišnostech.

Data z dokumentů jsem získávala sémiotickou analýzou jejich obsahu. Analýza mi byla nápomocná pro schopnost odkrývat význam obsahu sdělení, který není „na první pohled“ zřejmý (McQuail, 2009:280). V analýze obrazového materiálu antifašistických kampaní, kdy jsem se zaměřovala na významy, které nesou muži a ženy zde zobrazovaní, jsem se inspirovala teoretikem kulturních studií Stuartem Halleem a jeho teorií kódování – dekódování („*encoding – decoding*“) mediálního diskurzu. Hall vnímá každou zprávu jako kód, který vyžaduje od příjemkyně/příjemce určité dispozice k dekódování, které jsou potřebné pro vyhodnocení zprávy. Dispozice čtení jsou dány společenskou situací, kontextem a interpretačními rámci. Přečtení zprávy tak, aby dávala smysl, je ovlivňováno vzděláním, genderem, etnicitou apod. (Marada, 2007). K analýze obrazů ženství a mužství v mediálním

³ Otevřené kódování je technikou analýzy dat, které vychází z kvalitativní metody zakotvené teorie, avšak podle Švaříčka a Šed'ové (2007:211) je jako metoda použitelné v širokém poli kvalitativního bádání.

prostoru antifašismu jsem využívala především dva ze tří typů čtení kódů, které Hall uvádí. Pracovala jsem s nimi následovně: když jsem se na obrazové materiály podívala preferenčním (dominantním čtením), četla jsem je shodně k významu, který do obrázků zakódovala Antifašistická akce či kampaň Good night white pride. To znamenalo, že jsem je mohla přechít jako propagaci antifašistických myšlenek, které současně mohou sloužit k náboru sympatizujících. Také jsem je mohla přijmout jako demonstraci zapojení žen a mužů demonstraci zapojení žen a mužů do antifašistického boje. V případě opozičního čtení, které jsem v analýze uplatňovala, bylo moje čtení ovlivněno především vzděláním v oblasti genderových studií a feministickým myšlením. Byla jsem aktivní příjemkyní zprávy, jejíž schopnosti dekodovat sdělení vyslané Antifašistickou akcí a GNWP jsou závislé na společenském kontextu a interpretačních rámcích, které sdílím, je způsob čtení sdělení ovlivňován především mým vzděláním v oblasti genderových studií, a tuto zprávu čtu zcela opozičně motivována feministickými teoriemi (McRobbie, 2006). Docházím k odlišnému čtení o postavení mužů a žen na obrazovém materiálu a symbolice, kterou s sebou jejich zobrazení nese (závěry analýzy zmiňovaného obrazového materiálu prezentuji v kapitole „*Tvá kámoška je víc než národ*“ – *Vizualita a symbolika genderu ve dvou antifašistických kampaních*).

3.1.4. Etická diskuze a role výzkumnice

Podle Guillemin a Gillam (2004) se ve výzkumném procesu kvalitativního zkoumání objevují dva typy etických rozměrů: jsou jimi procedurální etika a etika v praxi. *Procedurální etika* zahrnuje především získání souhlasu etických komisí k výzkumu, kterého se účastní lidé a soustředí se spíše na otázku, jak dodržet důvěrnost informací (Guillemin, Gillam 2004). V mém výzkumu je procedurální etika představována informovaným souhlasem, důvěrností a anonymitou účastnic a účastníku výzkumu. Použití klasického informovaného souhlasu v podobě formuláře bylo problematické vzhledem k prostředí specifické sociální skupiny, s jejímiž členy a členkami jsem spolupracovala. Nebylo to možné z důvodu zachování anonymity participujících, která jim zajišťovala bezpečnost vůči represivním složkám státu a neonacistické scény. Další okolností ztěžující získání formálního informovaného souhlasu, byla moje neznalost pravé identity participujících. Jak jsem zmiňovala na předchozích stránkách – účastnice a účastníci se představovali jinými než pravými jmény. Současně se domnívám, že by institucionalizace souhlasu nebyla možná vzhledem k neformálnímu

fungování APFS. Navzdory uvedeným překážkám jsem souhlas k účasti participujících ve výzkumu vyřešila jiným způsobem. Každému a každé z participujících jsem okolnosti a povinnosti výzkumu představila v úvodním e-mailu. Uvedla jsem výzkumný problém, způsob sběru dat – nahrávané interview, kterého se měli zúčastnit, následné práce se získaným rozhovorem a uchovávání dat. Ujistila jsem je o naprosté anonymitě jejich osobnosti ve výzkumu. Obdobnou proceduru jsem prakticovala i při osobním setkání a nahrávání interview s účastníky a účastnicemi. Přepsané rozhovory s jednotlivými participujícími výzkumu jsem si uložila již pod změněnými jmény, které v diplomové práci užívám. Samotné nahrávky interview jsem po jejich přepsání do textové podoby vymazala a nikde je neuchovávám.

Jako druhý etický rozměr výzkumného bádání uvádí Guillemin a Gillam (2004) etiku v praxi vztahující se přímo k průběhu výzkumného procesu. Jedná se o etické otázky, které vyplývají ze vzájemného vztahu mezi participujícími a badatelkou/badatelem a jsou výsledkem situací ve výzkumu (Guillemin, Gillam 2004). Pro mne osobně bylo důležité aplikovat zodpovědný vztah k participujícím výzkumu, což znamenalo dodržování několika zásad najednou. Primárně jsem uplatňovala princip neohrožení jejich osoby. To se ukázalo velmi aktuální vzhledem k faktu, že určité z činností APFS jsou nahlíženy ilegálně. Jak bylo zmíněno na některých místech této práce, anonymizace identity a osobních dat participujících bylo stěžejní. Neznám pravá jména a informace, které by mohly vést k odhalení identity, v práci neuvádím (kromě informace přibližného věku). Zároveň jsem jména, kterými se mi dotazovaní představili, pro potřeby diplomové práce pozměnila. Ačkoliv disponuji kontakty na některé participující výzkumu, jedná se ale stále o takové formy, při nichž nedochází k odhalení pravé identity osob.

K dotazovaným jsem během rozhovorů přistupovala s respektem – nebylo mým cílem získat interní informace proti jejich vůli. Pracuji pouze s informacemi, které mi během doby trvání výzkumu byli ochotni sami dobrovolně poskytnout. Respektovala jsem, když mi participující sdělil/a, že se jedná o interní záležitosti, ke kterým by se nerad vyjadřoval/nerada vyjadřovala či je jinak dále rozváděl/a. Také jsem nepožadovala detailní informace a bylo jen na dotazovaných, jak hluboký vzhled do problematiky mi umožní. Po přepsání interview jsem přepis doručila konkrétní osobě, aby si jej přečetla a autorizovala⁴. Připomínky účastnic a účastníků jsem plně respektovala. Nutno však podotknout, že dané poznámky do výzkumu

⁴ Jeden z účastníků výzkumu odmítl autorizaci přepisu interview s tvrzením, že ví, co v rozhovoru uvádí a zmiňuje a z tohoto důvodu nemá potřebu jej autorizovat. Přesto jsem mu přepisy našich rozhovorů doručila.

zásadně nezasahovaly - kromě jednoho případu, kdy jsem zevrubněji nerozváděla výzkumný závěr z důvodu neodhalení strategie APFS.

Součástí feministických výzkumů je vymezení vlastní pozicionality, která ovlivňuje celý výzkumný proces. Epistemologické rozměry výzkumu a vědecká tvrzení, které badatel či badatelka produkuje, jsou zatížena osobním a společensko-strukturálním backgroundem zkoumajících. Podle Lorenz-Meyer je pozicionalita souvztažná k mnohostranným subjektivním pozicím v diskurzu a odlišuje se od politiky lokace, kterou jako první tematizovala Adrienne Rich. Lokacionalita naopak koreluje s umístěním badatelky/badatele v určitém geografickém prostoru (Lorenz-Meyer, 2005: 90). V návaznosti na to, co bylo řečeno o pozicionalitě, identifikuji samu sebe jako vědoucí subjekt do následujících pozic, jež formovaly výběr tématu a produkci vědeckého poznání. Jsem žena, studentka genderových studií, feministicky orientovaná badatelka a antifašistická sympatizující. Moje pozicionalita ve výzkumném procesu nabývá mnoha podob a na stránkách předešlých a následujících se vynořuje ve vztahu k výzkumnému poli a participujícím výzkumu.

Vstup badatelky/badatele do výzkumného pole ovlivňuje její/jeho přístup k výzkumným datům. Moje pozice ve výzkumném poli byla pozice outsiderky, která v APFS neparticipuje jako její členka. Se statutem outsiderky/outsidera se pojí ztížený přístup nejenom k výzkumným datům, ale k samotným participujícím a k pochopení jejich situace (Hesse-Biber, Leavy 2007:140). V realitě výzkumu jsem pozici outsiderky pocítovala zejména tím, že mi participující nesvěřovali fakta týkající se interních záležitostí Asociace protifašistických skupin. Vzhled do hnutí mi byl zprostředkováván participujícími, kteří sami určovali míru otevřenosti, se kterou mi dovolí podívat se do jejich žitého světa. Nevýhoda pozice cizinky se ve výzkumných interview občas projevovala předpokládanou znalostí prostředí a jeho aspektů ze strany dotazovaných. Ve většině případů ale participující tomuto svůj výklad přizpůsobili. Sdílení některých charakteristik ze statusu insiderky (podobná subkulturní zkušenost a postoje) napomáhaly rychlejšímu vytvoření vztahu s participujícími a budování důvěrnosti mezi námi (Hesse-Biber, Leavy 2007). Na etablování důvěry a vztahu k účastníkům a účastnicím měl vliv i stejný gender a věk. Vztah s participující Eliškou jsem vnímala jako důvěrnější a chovala jsem k ní určité sympatie. Musím ale zdůraznit, že se všemi participujícími jsem navázala přátelské vztahy a všech jsem si vážila.

Jak jsem uvedla výše, před setkáním s participujícími jsem popsala svůj výzkumný námět, takže dopředu znali téma diplomové práce. Tato skutečnost občas ovlivňovala participující

především v případě opakovaných interview - při jednom z nich jsem účastníkovi položila otázku početního zastoupení osob v českých anarchistických organizacích. Participující sám přidával informace o konkrétním počtu žen v organizacích, ačkoliv zjištění poměru žen a mužů v anarchistických skupinách nebyl primární účel položené otázky. Proto se domnívám, že data z opakovaných interview mohou být ovlivněna již prožitou zkušeností účasti participujících na výzkumu a následně tímto způsobem zkreslena. Mohli přizpůsobovat svoji výpověď tomu, o čem se domnívali, že od nich chci slyšet anebo naopak nezmiňovat určité informace. Z tohoto důvodu jsem rozhovory doplnila daty získanými z psaných a obrazových materiálů.

Moji pozici obecně ve vztahu k participujícím bych popsala jako „dobře informovaná cizinka“ jak ji charakterizuje Reinharz (1992: 27). Podle jejího výkladu se badatelka či badatel pohybuje mezi rolí přítelkyně/přítele a cizinky/cizince. Pozice přítelkyně, kdy jsem sdílela obdobné charakteristiky s participujícími, mi otevírala cestu k dotazovaným a role cizinky zase umožňovala participujícím relativní svobodu témat hovoru (zmiňování kritiky apod.). Opakovaná interview se od prvotních vyznačovala větší uvolněností atmosféry a mojí vyšší sebedůvěrou pramenící ze skutečnosti, že jsem se s dotazovaným/dotazovanou již setkala a věděla jsem, co od něj či ní mohu očekávat.

Ve vztahu k participujícím jsem se často zamýšlela nad mocenskými konsekvencemi. Jako badatelka jsem disponovala určitou mocí a kontrolou nad realizovanými interview. Pokládala jsem participujícím otázky a do jisté míry tím řídila průběh a směr vývoje výzkumných rozhovorů. Ve vztahu výzkumnice – účastníci a účastnice výzkumu jsem svoji pozici nevnímala v intencích mocenské převahy nad participujícími (vyjma jistého dozoru nad rozhovory). Odmítala jsem se zaštiťovat autoritou výzkumnice s odvoláním na vysokoškolskou instituci, která mne etabluje jako svoji studentku. Participující jsem osobně chápala jako partnery a partnerky ve výzkumu - bez jejich pomoci by se nemohla realizovat velká část výzkumného procesu. Při rozhovorech jsem se spíše než do role objektivní výzkumnice vžívala do role posluchačky zaujaté vyprávěním participujících. Naopak, ve výsledku jsem se cítila velmi závisle na vůli participujících. To pro mne bylo svazující a občas nepříjemné: uvědomovala jsem si, jak moc jsem podřízena schopnosti a ochotě účastníků a účastnic výzkumu smluvit mi další participující a poskytnout informace. Současně mne trápila myšlenka, že jsem ve svém počínání egoistická. Primární důvod, proč se s participujícími stýkám, je moje touha získat vysokoškolský titul a oni mi k němu skrze výzkumné rozhovory dopomáhají. Jak se mám odvděčit za pomoc a čas, který věnovali pro

mé osobní důvody? Pro dosažení titulu? Domnívám se, že se nejedná o jednostranně zaměřený vztah mé osoby jako výzkumnice, která používá dotazované jako zdroje informací. Dotazovaným, kteří a které přistoupili na realizaci výzkumu, jsem jako výraz vděku za to, že mi byli ochotni věnovat svůj čas, zaplatila kávu, čaj či jiné pití, které si v kavárně, kde se rozhovor odehrával, objednali. Částečně se participujícím ještě oplatím slíbenou protislužbou. Stále ve mne ale zůstává pocit, že mohu udělat více.

V metodologické části diplomové práce jsem nejprve načrtla paradigmaty, v rámci kterých byl výzkum diplomové práce pojednáván. Vycházím ze sociálního konstruktivismu, jenž přistupuje k realitě a poznání jako k výsledku lidské činnosti, která není objektivní ani naturalistická. Zároveň jsem jako badatelka realizovala výzkumný proces v intencích feministického paradigmatu. To mělo zásadní roli v designu a provedení výzkumu. Feminismus a genderové teorie motivují můj výběr tématu, metodologie a metody sběru dat. Stejně tak ovlivňují i produkci a analýzu výzkumných dat. Výzkum diplomové práce je kvalitativního zaměření a jeho jednotlivé fáze jsou doplněny o feministický výzkum a feministické přístupy. Metodu sběru dat polo-strukturovanými rozhovory jsem vybrala proto, že dovoluje porozumět jednání participujících výzkumu s ohledem na vytvoření prostoru pro akcentaci jejich myšlenek, názorů a představ. Toho je dosahováno strategií feministického „giving voice“, tedy dávání hlasu participujícím a uchopení jejich zkušeností skrze jejich vyjádření. Feministicky orientované bádání zdůrazňuje vlastní reflexivitu postojů a motivací badatelky. Současně tak odhaluje její situovanost ve společenském kontextu, v jehož rámci se pohybuje. Feministická tradice myšlení mi umožnila tematizovat vztah k participujícím výzkumu, kdy jsem si uvědomovala mocenské konotace vztahu – překvapující pro mne byla reflexe jistého egoismu a nepříjemného pocitu závislosti na participujících, bez kterých bych ale výzkum nemohla provést.

3.2. Analýza dat

3.2.1 Asociace protifašistických skupin (APFS)

V následující kapitole představím antifašistickou organizaci *Asociace protifašistických skupin (APFS)*, která je předmětem mého bádání. Nebo přesněji postavení žen v jejím prostředí. APFS přiblížím z hlediska jejího vývoje a ideového ukotvení. Pokusím se zmapovat cestu, kterou za šestnáct let svého působení urazila: subkulturní počátky, náplně ideových programů, využívané prostředky antifašistického boje či vnitřními rozkoly. Z hlediska genderové rovnosti je pro diplomovou práci důležité obrození APFS, které proměnilo její ideový profil.

Historie a vznik

Pro kompletní pohled na současnou českou Asociaci protifašistických skupin (APFS) je potřeba se blíže seznámit s historickým vývojem konceptu antifašistických uskupení ve světě. Jedna z prvních protifašistických skupin vznikla v Německu ve 20. letech 20. století a byla napojena na tehdejší Komunistickou stranu (KPD). Její název se sice postupem času měnil, ale náplň zůstala stejná – aktivní boj s národními socialisty/kami. Tato antifašistická fronta formovala hnutí, z jehož prostředí v roce 1932 vzešla mezinárodní Antifašistická akce, *Die Antifaschistische Aktion*. Jejím cílem bylo potlačování veřejného prostoru pro nacistické aktivity. *Die Antifaschistische Aktion* byla po převzetí moci nacionálními socialisty v Německu zlikvidována.

Antifašistické skupiny existovaly i po konci 2. světové války. Platforma, na které se etabloje Asociace protifašistických skupin, se objevuje v 80. letech 20. století především v autonomistickém a squatterském prostředí Velké Británie, Německu a dalších evropských zemích. Nezávislé regionální antifašistické skupiny si uvědomují potřebu sjednocení a stanovení jasných pravidel a postupně se zpřístupňují veřejnosti. Organizují demonstrace, přímé akce, ale i velké množství kulturních pořadů jako přednášky, koncerty či vzdělávací programy. Pomalu se vytváří struktura organizací a kolektivů, které jsou založené na politických idejích a cílech. Evropská antifašistická uskupení původně napojená na marxistické skupiny tvoří od 80. let spíše anarchisticky orientovaní jednotlivci a jednotlivkyně (Bastl, 2010). Mareš (2004) ve svém článku poukazuje na povahu současných

antifašistických skupin, které podle jeho tvrzení navazují na pouliční střety předválečného období a představu propojenosti fašismu s kapitalismem, než na tradici ozbrojeného odporu proti nacistické armádě 2. světové války. Antifašistická agenda na území ČR má dlouhou tradici: reálně – socialistický režim se aktivně hlásil k předválečné komunistické straně a komunistickému odboji 2. světové války, přičemž šíření fašistických či národně socialistických myšlenek tolerováno nebylo (Mareš 2003 in Bastl, 2008).

Prostředí, ze kterého vzešla česká Asociace protifašistických skupin, se začíná utvářet na přelomu 80. a 90. let 20. století. Politicko – společenské nastavení tehdejší společnosti se vyznačuje na jedné straně hroucením reálně – socialistického režimu, na druhé straně nástupem širokého spektra různých politických stran a hnutí, z nichž některá nachází odezvu u subkulturní mládeže (Bastl, 2010). V tomto kontextu dochází k vyprofilování skupin ovlivněných anarchismem. Anarchistické hnutí, do této doby ve značném útlumu, se v 80. letech 20. století revitalizuje na pozadí rozvoje punkové subkultury, která je v komunistickém období ideově protirežimní a revoltně generační (Mareš, 2004).

Paralelně s punkovou subkulturou existuje i subkultura skinheads⁵. Obě subkulturní skupiny vzájemně sdílí významnou část ideové výbavy, jako je např. rasismus⁶. Na přelomu 80. a 90. let 20. století dochází jak k vydělení skupin hlásících se k anarchismu, tak k vydělení skupin pravicových (Mareš 2003 in Bastl, 2010). Po roce 1989 dochází v subkultuře skinheads k rozkolu, který bude mít dalekosáhlé následky. Ze skinheads se odštěpuje proud *vlasteneckých skinheads* („kališníci“⁷) a proud „naziskins“, kteří se hlásí k nacistické odnoži Oi! scény. Extrémně pravicoví skinheads⁸ přijímají ideologii rasismu a neofašismu a uchylují se ke střetům jak s bývalými spojenci z punkové subkultury, tak i s antifašistickou opozicí, která se vytváří jako protireakce. Rozpory následně ústí v otevřené a stále trvající nepřátelství.

⁵ Kořeny skinheads sahají k jamajské hudbě stylu ska. Samotná subkultura skinheads vzniká v Británii 60. let, kde prochází bouřlivým vývojem (z důvodu omezenosti rozsahem nebudu detailněji rozvádět). Vývoj skinheads je v prostředí Británie a v českém prostředí téměř totožný – v polovině 70. let 20. století se z britských skinheads vydělují skinheads pravicoví, původními apolitickými skins nazývaní „boneheads“ (tupci). Tito boneheads či naziskins si paradoxně stále říkají skinheads a od původních skins se neliší ani stylem oblékání (pozn. autorky).

⁶ Příkladem široce sdíleného rasismu v punkových a vlasteneckých subkulturách skinheads je spolupráce Daniela Landy, spoluzakladatele skinheadské Oi! skupiny Orlík, na albu *Švédská trojka* skupiny Tří sester. Toto album je inspirované tvorbou Orlíku (coververze písně *Bílý jezdec*) a Landa zde hostuje jako zpěvák a autor (pozn. autorky).

⁷ Odnož skins „kališníci“ je ryze českou záležitostí – vznikli radikalizací okolo Oi! skupiny Orlík a ideologicky se zaštiťují nacionalismem (nechuť ke všemu „nečeskému“), ale i odporem k nacionalismu (pozn. autorky).

⁸ Pro přehlednost práce řadím naziskins a kališníky pod subkulturu skinheads, avšak příslušnice a příslušníci původních skins je ze svých struktur vylučují.

Nepřátelství mezi anarchistickou a radikálně pravicovou skinheadskou scénou propuká v roce 1990, avšak naplno se projevuje v roce následujícím. Mimo neustálé menší střety mezi oběma skupinami se až do května roku 1991 nejedná o konflikty většího rozměru. 30. května 1991 ovšem averze přechází v otevřenou nevraživost: anarchistická demonstrace u pražského Výstaviště je napadena skupinou naziskins z Národní obce fašistické. V prosinci 1991 je dokonce skupinkou neofašistických skins přepadena redakce časopisu A – kontra. Následují další potyčky mezi zneprátelenými stranami, které vrcholí na 1. máje roku 1992, kdy se v Praze na Letné zapojuje do konfliktu až několik set lidí.

Jako reakce na výše zmíněné střety zakládají participantí a participantky anarchistického hnutí nejrůznější antifašistické skupiny, které jsou v této etapě ryze sebeobraného charakteru (Bastl, 2010). Jedná se o několik projektů a aktivit, které nemají významnější dopad a ohlas: např. *Skupina antifašistické akce (S.A.A.)*, *Antifašistická fronta (A.F.F.)* apod. (Bastl, 2001: 20). Rozvíjejí se i skupiny antifašisticky orientovaných skinheads *SHARP (SkinHeads Against Racial Prejudice)*. Boj proti pravicovým skinheads nebyl veden pouze násilnými taktikami. Taktéž byla prosazována organizovaná strategie orientovaná na stát, kterou podporovaly represivní složky státu a média. Příkladem je občanské hnutí HOST (Hnutí občanské solidarity a tolerance) monitorující projevy rasismu a xenofobie ve společnosti (Bastl, 2010). Po uvolnění hranic dochází k častějším a intenzivnějším kontaktům se zahraničím, které zprostředkovávají především participantí/ky krajní levice a anarchističtí aktivisté/ky. Kontakty z Německa a Velké Británie přinesly do českého prostředí politické ideje (antifašistické myšlenky) a vzory chování (Bastl 2010).

Asociace protifašistických skupin čerpá své ideové a subkulturní zakotvení z českého anarchistického hnutí. To se oživuje v roce 1989 a postupně se formují nové anarchistické aktivity. Významné je *Československé anarchistické sdružení (ČAS)* založené již v říjnu roku 1989. Na prvních pár let po pádu komunismu se stává zastřešující institucí lokálně vznikajícím anarchistickým buňkám (Mareš, 2004). Během této doby se vnitřně profilují anarchistické skupiny do nejrůznějších proudů a přivlastňují si nová témata - pro potřeby této práce relevantní odpor proti militarismu, rasismu a násilí ultrapravicových skins (Tomek, Slačálek, 2006).

V srpnu 1995 přichází na anarchistickou scénu *Česká anarchistická federace (ČAF)* s cílem zaštíťovat aktivity a organizace českého anarchistického hnutí. Okruh, z kterého ČAF vzešla, je tvořen bývalými členy/kami a sympatizujícími Československého anarchistického sdružení

a Anarchosyndikalistické federace (Bastl, 2001). ČAF později rozšiřuje své lokální zaměření na Slovensko a mění i svůj název tak, jak jej známe v dnešní době - *Československá anarchistická federace* (ČSAF) (Mareš, 2004). Nejvýraznějším představitelem ČSAF je politolog Ondřej Slačálek, který působí v redakci nejznámějšího anarchistického časopisu *A-kontra*, vydávaným právě ČSAF. Již od samého vzniku se uvnitř ČSAF střetávaly dva proudy anarchistického myšlení: kulturně - sociální anarchismus a politicko – sociální anarchismus. Pnutí mezi oběma proudy nakonec vyústilo do vzniku mnoha menšinových frakcí a k vnitřním sporům. Postupně se z ČSAF začaly vydělovat jednotlivé skupiny, z nichž se jedna na počátku nového tisíciletí sloučila s Asociací protifašistických skupin a na delší čas ovlivnila její podobu a směřování.

Vývoj Asociace protifašistických skupin (APFS)

Vývoj Asociace protifašistických skupin na území České republiky lze rozdělit do několika etap. Každá z nich se vyznačuje jinými přístupy, ideovými programy a odlišnou organizační strukturou. APFS nejprve figuruje jako samostatná skupina anarchistického hnutí – vzniká v polovině 90. let 20. století a ideově navazuje na militantní skupiny, které silně akcentují anarchistický antifašismus. Na počátku své existence je APFS pouze skupinou pražskou, s postupujícími roky ale přibývají její lokální buňky na území celé České republiky. Její ideová sebeidentifikace se za dobu trvání proměňuje – na začátku se vymezuje jako militantní křídlo anarchistického hnutí a její členská základna z tohoto hnutí vychází. Nezanedbatelný je i přesah do subkulturního prostředí jako jsou subkultury punk, skinheads, hardcore atd. Podoba ideového programu APFS z počátku jejího fungování je ovlivněna revolučním antifašismem a propůjčuje APFS jistou militantnost. Revoluční antifašismus usiluje o změnu společnosti vedenou zdola antifašisty a antifašistkami, kteří se zaměřují na útlak, nerovnost, vykořisťování a moc – tedy jednotlivé aspekty fašistické⁹ a nacistické¹⁰ ideologie.

⁹ Fašismus je z historického hlediska spojován především s fašismem italským, který vychází z myšlenek totalitního státu, syndikalismu a šovinismu a vystupuje proti hodnotám západního myšlení, jako jsou kapitalismus, buržoazie, komunismus, rozum apod. V současné době označuje - vyjma italského fašismu a německého nacismu - jakoukoliv diktaturu s pravicovými prvky (Charvát, 2007).

¹⁰ Německý fašismus – tedy nacismus - se vyvíjel paralelně s italským, a proto sdílí některé jeho charakteristiky. Oproti fašismu byl nacismus za dob Třetí říše zaštitěn rasistickými teoriemi a militantním antisemitismem. Neonacismus, proti kterému APFS vystupuje, usiluje o nastolení hitlerovského nacismu jako politického systému. Vychází z panárijského rasismu, extrémního antisemitismu s akcentací vůdcovského principu. Důraz klade nikoliv na národ (jako je tomu u neofašismu), ale na rasový původ. Neonacistické skupiny jsou negativně zaměřené na etnické menšiny, imigrantské obyvatelstvo a GLBT orientované osoby. Subkulturní background

Oproti ostatním českým anarchistickým skupinám a organizacím je APFS tohoto období kompaktní a ucelenou organizací, která spolupracuje napříč s objekty alternativního spektra. Odmítá ale jakékoliv kontakty a kooperaci s „autoritářskou levicí“ (zejména trockismus), neziskovými organizacemi, politickými stranami a státem. Zároveň se vymezuje kapitalismu, který společně se státem dává vzniknout fašismu a neonacismu. Ideový program APFS je postaven především na hrozbě návratu fašistických politických sil. Kromě toho usiluje APFS o ochranu politického a veřejného prostoru anarchistického prostředí před útoky kontrolních složek státu a neonacistických skupin. Současně chce rozšiřovat anarchistické prostředí a hnutí, bojovat proti policii a neonacismu a v neposlední řadě zamezovat veřejné propagaci neonacistických a ultrapravicových objektů. Jako nástroje obrany a prostředky antifašistického odporu jsou užívány přednášky, rozšiřování letáků mezi mládeží, monitoring neonacistických aktivit a další. Nezanedbatelným aspektem antifašistického odporu je fyzická konfrontace nepřátelské strany. Přímé akce antifašistek/antifašistů jsou rozličné: protidemonstrace a blokády srazů radikální pravice, militantní akce proti jejím členům a členkám či sabotáže koncertů rasistických hudebních skupin. Tento odpor se odehrává i na poli kultury – v hudbě, literatuře či filmu (Bastl, 2010).

V letech 1998 až 1999 začíná násilí mezi antifašistickými participujícími a nenacistickými participujícími znovu eskalovat. Mezi roky 1998 a 1999 dokončuje neonacistická scéna budování pevné ilegální základny radikálně pravicové orientace a následně přechází do nové strategie: propagace a pouliční ofenzíva (Bastl, 2001). Asociace protifašistických skupin na danou skutečnost reaguje zvýšenou aktivitou (rozšířená síť poboček, podpora anarchistickým prostředím a subkulturní mládeží, monitoring neonacistické scény, apod.).

Ve své další fázi se Asociace protifašistických skupin spojuje v jeden objekt s odštěpenou frakcí ČSAF, jejíž název z hlediska výzkumné etiky nebudu uvádět. Identifikace oddělené frakce ČSAF není pro diplomovou práci stěžejní, důležité je zmínit spíše dopady na APFS, která se pod tíhou této kooperace dostává po předešlé expanzi do určitého úpadku. Uzavírá se sama do sebe a jedinou cestou, jak se sympatizující mohou stát její součástí, jsou kamarádské vazby na stávající participující. Pozornost APFS je z velké části soustředěna na fyzické konfrontace nepřátelených stran a z pozic feminismu je kritizována jako sexistická a machistická organizace (Bastl, 2010). Podle Honzy (27 let, člen APFS) se jednalo o „*rigidní a*

těchto uskupení a jednotlivců/jednotlivkyň je napojený na White Power hudbu, symboly starogermánské a Třetí říše, atributy skinheadské subkultury a na sympatie k zahraničním neonacistickým skupinám (Charvát, 2007).

politicky přehnaně korektní uskupení“, které bylo založeno na jedné velké autoritě a stávalo se „*zbytečně nepřátelské vůči čemukoliv*“. Bylo tedy jen otázkou času, kdy se uvnitř APFS objeví rozkoly ohledně dalšího směřování. Polemiky a diskuze nakonec vedou k rozpadu uskupení. APFS se osamostatňuje a navrácí k subkulturním kořenům, které ji činí přístupnější pro potenciální participující, které mobilizuje na základě odporu proti fašismu. Mobilizace prostřednictvím třídního boje a anarchistických myšlenek je opuštěna (Bastl, 2010). S návratem do subkultur se APFS realizuje na poli nejrůznějších iniciativ a hudebních projektů, které mají za cíl zvýšit zájem mladých lidí o ní. Zároveň usiluje o legitimizaci u veřejnosti a její naklonění pořádáním hudebních projektů, koncertů či výstav. V návaznosti na tuto snahu opouští dříve uplatňovanou strategii kontra-demonstrací pořádaných proti těm neonacistickým. Vyhýbání se otevřeným střetům s policejními složkami představuje další část legitimizačního procesu.

3.2.2. Vnitřní organizace Asociace protifašistických skupin (APFS)

V předešlé části jsem čtenářskému publiku představila názorové a subkulturní zázemí Asociace protifašistických skupin, na jehož pozadí vyvíjí svoji činnost. Nyní je třeba se podívat na APFS jako na živoucí organizaci s řadou vnitřních aspektů a mechanismů fungování. Těmi jsou například členství, míra a povaha zapojení, hierarchie v APFS, proces rozhodování, nábor nových participujících a způsoby jejich vstupu, anebo principy uplatňované v každodenním životě organizace. Vyjmenované aspekty vnitřní struktury specifikuji dále v textu, abych je v následující části podrobila analýze z hlediska genderu.

Předchozí část neobjasnila otázku, co přesně je Asociace protifašistických skupin a jaká je například její územní působnost? APFS se vyznačuje celorepublikovou působností, sestává z několika lokálních antifašisticky orientovaných buněk – je to široké spektrum jednotlivých uskupení, která fungují pod zastřešující hlavičkou Asociace protifašistických skupin. Lokální skupiny APFS jsou autonomní a bez jakékoliv příslušnosti či odpovědnosti k jedné ústřední autoritě – spravují se samy s ohledem na personální obsazení v dané lokalitě či regionu. Vyvíjejí vlastní činnost a aktivity: např. monitoring místní neonacistické scény, pořádání antifašistických hudebních koncertů, výstav a přednášek, promítání filmů s antifašistickou a příbuznou tematikou, propagační činnosti apod. Častou složkou aktivit lokálních skupin jsou fyzické konfrontace neonacistických participujících a jejich majetku. V posledních letech se

charakter spolupráce lokálních skupin přesunuje od autonomnosti k vyšší míře centralizace a participující napříč republikou vzájemně kooperují:

„Spolupracují úplně na všem. Od monitoringu, přímé akce, společné chystání jako hudebního projektu, že jo, hm, lidi, co dělají časopis jsou z různých koutů republiky, je to fakt jako v podstatě na všem. Nebo na všech takových těch věcích, které můžu jako generalizovat nějakým způsobem.“ (Honza, 27 let, člen APFS)

Vnitřní strukturu APFS s lokálním vymezením města Praha, s jejímiž participujícími jsem realizovala výzkumné rozhovory, lze popsat jako kolektivy osob, které se vyznačují volnější a neformálnější provázaností mezi sebou. Jednotlivé kolektivy jsou personálně propojené: to znamená, že jedna osoba z jedné skupiny může participovat na (pod)skupině jiné. Konkrétní kolektiv osob se věnuje určité činnosti – příkladem je třeba kolektiv připravující časopis nebo skupinka osob, která zajišťuje přípravy a konečnou realizaci hudebních projektů apod. Tyto kolektivy vznikají podle potřeby a situace a z hlediska personálního obsazení nejsou nijak rigidní či neměnné - jsou otevřeny všem participujícím, kteří by se rádi připojili (s výjimkou činností, které se vyznačují vyšším bezpečnostním opatřením a mohou být proto uzavřené). Některé kolektivy řeší své záležitosti interně, tedy výhradně v rámci vlastního okruhu. Participující z ostatních kolektivů nemusí být s těmito záležitostmi a ani s aspekty náplně činností dané skupiny seznámeni/y. Zároveň se jednotlivé osoby mezi sebou nemusí navzájem znát. Tato skutečnost napomáhá většímu zabezpečení aktivit provozovaných APFS.

Výpovědi účastníků a účastnic výzkumu se ohledně (ne)přítomnosti instituce členství v APFS rozcházejí. Participující oslovení pro výzkumné interview jej charakterizují jako členství neoficiální, neexistující anebo členství volnějšího typu. Někteří z dotázaných se za členy/ky nepovažují, jiní/é ano. Eliška (24 let, členka APFS) se k členství vyjadřuje následovně:

“...třeba jsem se jednoho kamaráda zeptala 'Ty hele, ty nějak jako sympatizuješ s APFS?' a on říkal 'Já nesympatizuju, já jsem jako, já jsem členem' a to mě do dneška hrozně rozesmívá a vždycky říkám, že měl ještě vytáhnout legitimatku“.

Domnívám se, že v některých výpovědích bývá členství zaměňováno za zapojení se do činností APFS, které se vyznačuje rozdílnou mírou a intenzitou (aspekty různého zapojení participujících se budu zabývat dále v textu). Podle Elišky (24 let, členka APFS) je členem či členkou ten, kdo disponuje určitým mandátem za organizaci vystupovat, ačkoliv členství jako takové dle její výpovědi není možné, neboť činnost a struktura APFS je ve své podstatě velmi

organická. Ostatní účastníci/účastnice výzkumu členství reflektují jako přítomné ve struktuře APFS, ale pohlíží na něj s různými názorovými variacemi: Jirka (40 let, člen APFS) označuje členství jako neoficiální a neformální, Michal (37 let, člen APFS) členství charakterizuje jako oficiální z určitého úhlu pohledu, protože nejsou definovány žádné stanovy a povinnosti.

„APFS furt tak jako není organizace. Nebo víceméně funguje na nějaký volnější bázi a funguje tak právě na volnější bázi z toho důvodu, že ty lidi to tak prostě chtějí. Kdyby to nebylo takhle volnější, tak si myslím, že u těch lidí to jakoby bud' opadne anebo fugujou někde jinde.“
(Michal, 37 let, člen APFS)

Podle Michala je tedy členství volnější z důvodu toho, že vychází z požadavků samotných participujících a domnívá se, že tato forma členství je nutná pro existenci APFS - kdyby bylo členství formalizované a upravené stanovami, pro velkou část participujících se stane překážkou pro podílení se na aktivitách APFS a jejich zájem o vykonávání činností se vytratí. Oproti tomu Honza (27 let, člen APFS) pokládá členství za oficiální a dané požadavky politického minima Asociace protifašistických skupin a měsíčním placením příspěvků. I on ale zdůrazňuje neformálnost členství a vzájemnou důvěru mezi participujícími, které členství utváří. Pro přehlednost práce užívám slov „člen/členka“ pro vyjádření příslušnosti k Asociaci protifašistických skupin, ačkoliv většina participujících by svoji účast takto nenazvala.

Ve výzkumných interview, ve kterých participující hovořili o členství a aktivitách APFS, se vynořovalo téma zapojení se. To nabývá různých forem podle intenzity a hloubky participace konkrétní osoby do chodu a činností APFS. Obecně lze rozlišit dva druhy či formy zapojení, jež mají provázanost se skutečností, zda je či není daná osoba považována za člena/členku v tom smyslu, jak jsem jej popsala výše.

Smolík (2010: 41) rozděluje několik stupňů angažovanosti jednotlivce/jednotlivkyně. Můžeme vysledovat tzv. „insidery a insiderky“, kteří v případě Asociace protifašistických skupin utváří takovou formu zapojení, kterou je možné nazvat aktivní participací. Ta je definována intenzivním podílením se na chodu a aktivitách APFS. Podle Honzy (27 let, člen APFS) to jsou aktivní osoby, které platí za tahouny a tahounky a bez nichž by se organizace rozpadla. Aktivní participující Honza lokalizoval do jádra Asociace protifašistických skupin. Z hlediska početního zastoupení lze určit množství aktivních participujících na zhruba desítky osob.

Druhá forma zapojení do aktivit a každodenního života APFS je příznačná nižší intenzitou a současně nižší mírou participace - dané osoby se zapojují do APFS pouze velmi příležitostně nebo krátkodobě v určitých specifických aktivitách (Jirka, 40 let, člen APFS). Sem spadají osoby, které se účastní aktivit APFS pouze několikrát ročně s cíleným důvodem výpomoci v konkrétní oblasti. Například vypomohou s pořádáním většího hudebního projektu, který APFS pořádá jednou ročně. Danou formu zapojení je podle Jirky (40 let, člen APFS) možné vymezit do stovek participujících. Nela (25 let, členka APFS) zmiňuje jisté rozpaky, zda tyto participující vůbec vnímat jako aktivní osoby, účastní-li se života hnutí v omezené míře a to na provozních aktivitách (např. tvorba občerstvení), a nikoliv aktivitách uvnitř APFS (psaní článků, monitoring apod.). „*Nevím, na kolik bych to nazývala aktivníma lidma, jestli je někdo aktivní, když si uspořádá koncert, udělá akci či někde uvaří,*“ (Nela).

Současně lze vyčlenit další dvě okrajové formy participace tematizované ve výpovědích účastníků a účastnic výzkumu. První z forem tvoří sympatizující Asociace protifašistických skupin, které Smolík (2010: 41) nazývá „konzumenty a konzumentkami“. Ti jsou často pasivní a na životě hnutí se podílí pouze minimálně. Současně jsou ale schopni se zmobilizovat pro účely demonstrací a protidemonstrací. Spoluúčasť a podporu vyjadřují rozšiřováním informačních a osvětových materiálů APFS, účastní se hudebních koncertů a dalšími způsoby projevují svoje sympatie (např. street art s antifašistickou tematikou). Početně lze odhadnout tyto sympatizující na tisíce osob. Vedle nich se v ideovém prostředí APFS a okolo jejích participujících pohybují osoby, které však s realizací činností nijak nepomáhají.

V Asociaci protifašistických skupin se utvářejí hierarchie, které jsou dotazovanými popisovány jako „*neformální*“ či ne takové, jaké si lze „*představovat pod slovem hierarchie*“. Hierarchický modus se netýká jenom personálního zapojení, ale i činností APFS vykonávaných. Samotní dotazovaní je za hierarchické neoznačili, nicméně princip hierarchického uspořádání je zde patrný (dotazovaní pojem hierarchie vztahovali výhradně k lidským zdrojům organizace).

Hierarchie mezi participujícími Asociace protifašistických skupin není podle účastnic a účastníků výzkumu záměrně utvářená a vzniká každodenním fungováním organizace. Honza (27 let, člen APFS) místo výrazu „hierarchie“ upřednostňuje pojem „level“. Ten odkazuje k odlišným úrovním participace. „Levely“ lze rozdělit na ten začátečnický, který je charakteristický pro osoby v APFS začínající, s nimiž je třeba pracovat určitým způsobem

(nejsou připouštěni/y k interním záležitostem). Pak je tu úroveň střední a nejvyšší. Pro pozici na nejvyšším stupni by měla daná osoba splňovat konkrétní požadavky: způsobilost vlastního myšlení, nápaditosti, samostatnosti a samozřejmě bezpečnosti, při které chrání jak sebe, tak ostatní z APFS. Na hierarchické postavení člena/členky má vliv několik aspektů. Jsou jimi aktivistické zkušenosti odvíjené od dovedností konkrétní osoby, délka participace v hnutí, schopnostmi osoby a známosti, jež si v hnutí vytvořila. Podle Honzy (27 let, člen APFS) hraje roli i morální autorita, kterou se dotyčný či dotyčná vyznačuje. Dalším činitelem je věk a určité know-how, které může osoba organizaci nabídnout. Zmiňované know-how označuje specifické schopnosti či vlastnosti, které jsou například nedostatkové anebo naopak permanentně využitelné v prostředí hnutí. Hierarchie uvnitř APFS ilustruje Bářin výrok (28 let, členka AFS):

„Nemusí to být člověk, který je v APFS jako patnáct let. Rozhodně ne. Lepší, když to je člověk, kterej má kolem sebe třicet kapel, že jo, který může jakoby poskytnout. Nebo prostě člověk, kterej umí zvučit, že jo. Nebo prostě někdo, kdo dělá dobrou grafiku, počítačovou. Tak to je člověk, kterej najednou jakoby bude určovat disajnový věci, jo, myslím si, že když máš co nabídnout, tak máš mnohem rychlejší vzestup v té hierarchii“.

Jirka (40 let, člen APFS) vnímá hierarchie jako částečné přirozené. Vyplynávají ze zmíněného systematického působení, kterým si participující vybudují určité postavení a konexe, ačkoliv to nemusí být jejich primární zájem. Někdy je hierarchické postavení jedince založeno na jeho dlouhodobém pobytu vně hnutí. Dotyčný, který se v hnutí pohybuje od vzniku Asociace protifašistických skupin, může platit za jistou kapacitu ve svém oboru. Toto autoritativní působení, Jirkou (40 let, člen APFS) přirovnávané k „mazáctví“, není nijak dogmatické a rigidní a postupem času se může proměnit. Nela (25 let, členka APFS) nevnímá hierarchie uvnitř APFS jako špatné či kontraproduktivní. S přihlédnutím k jejímu dlouhodobému působení v anarchistickém hnutí a k množství skupin, kterými prošla, je pro ni hierarchický modus naopak přínosný. Ačkoliv bývá Asociace protifašistických skupin kritizována za „hierarchický systém“, podle Nely tento systém funguje a v porovnání k ostatním anarchistickým organizacím funguje ve vyšších počtech participujících. Nela k hierarchii uvnitř APFS dodává:

„...přijde mi, že ty lidi musí fungovat a pro mě ekvivalent anarchistickýho kolektivu není to: všichni děláme jakoby něco a dohromady nic...Jasně, někdy se ti stane, že prostě dostaneš mejl listů: udělej tohle a tohle do tý a tý doby, tak to musí bejt, jo? Ale zároveň pro mě tady to

je jako věc, kterou pokud to lidi chtějí dělat, jako efektivně politiku změny, tak musí něco obětovat. Ve chvíli, kdy se budem o všem jenom bavit, tak nikam nedojdem.“ (Nela, 25 let, členka APFS).

Kromě oblasti interpersonálních vztahů lze hierarchický systém identifikovat v aktivitách participujících. Jimi vykonávané činnosti na sebe váží různý respekt ostatních. Některé aktivity bývají preferovanější než jiné. Fyzické konfrontace zneprátených stran a monitoring mohou být mezi členy a členkami více považovány (fyzickým konfrontacím a monitoringu se budu podrobněji věnovat dále v textu).

Z pozice anarchistických principů, kterými se Asociace protifašistických skupin zaštiťuje, je proces rozhodování charakterizován diskuzí a konsensem. Debaty zúčastněných ohledně projednávaných otázek by měly končit dosažením konsensuálního rozhodnutí. Formalizované postupy rozhodování se ve strukturách APFS neuplatňují. Na lokální úrovni si autonomní buňky spravují vlastní záležitosti, u nadregionálních uskupení se do procesu rozhodování zapojují konkrétní zainteresované osoby.

Mechanismus rozhodování je následující: těm participujícím, kterých se problematika týká, se dá ve známost potřeba rozhodnout. Otázka je pak projednávána formou debaty. Nedojde-li ke konsensu, existují dvě možnosti následného vývoje: buď se úplně upustí od zamýšlené záležitosti, anebo se dojde ke kompromisu akceptovatelnému všemi zúčastněnými. Jirka (40 let, člen APFS) se zmiňuje o občasném orientačním hlasování, jehož účelem je zjištění aktuálních postojů přítomných. Právo veta má každý a každá participující, jež ale představí své protiargumenty. Eliška (24 let, členka APFS) dodává, že se vždy najde někdo, kdo se projednávané problematice věnuje a rozumí ji. Při procesu rozhodování se pak předpokládá, že se tato osoba vyjádří. Přesto se participující snaží dostat svým anarchistickým principům a vyvozovat závěry na základě vlastního úsudku a nečekat, jak se tato osoba vysloví.

Ve výzkumu mne zajímal i další aspekt vnitřního fungování APFS a to nábor nových členek a členů. Jedním z nejčastějších kanálů, skrze který potenciální participující postupují do APFS, jsou kamarádské vztahy či konexe se stávajícími členy a členkami. Praktickým důvodem pro využívání tohoto způsobu náboru je jeho relativně vysoká bezpečnost – nové osoby jsou již částečně „proklepnuté“ – to znamená, že se okolo APFS pohybují již určitou dobu. Pro APFS, mezi jejíž stěžejní činnosti patří monitoring osob z pravicové scény, není těžké prověřit si zájemce a zájemkyně. Současně se za nově přichozí mohou díky známosti zaručit již etablovaní/é participující.

Oslovování či přijímání osob neprověřených je pro APFS krajně riskantní a náročné a efektivita tohoto procesu je zároveň velmi nízká. Proto je preferován způsob vstupu prostřednictvím kamarádských vztahů. Praktikuje se i vytipování osob ze spřátelených organizací a organizací ideově sympatizujících s APFS, což je druhý z nejčastěji využívaných kanálů. Vytipovaní lidé se oslovují pro možnou spolupráci. Osoby, které se chtějí zapojit, mohou využít i kontaktní e-maily lokálních skupin APFS. Dotyčný/á si vybere skupinu jeho/jejímu bydlišti nejbližší a svůj zájem směřuje na vybranou lokální buňku. Honza (27 let, člen APFS) zmiňuje i poslední z možných vstupů participujících a to vzájemné zkontaktování s nově vzniklou antifašistickou skupinou, které má za cíl oboustrannou spolupráci. Tento způsob přílivu nových osob je ale spíše raritní.

Proces začleňování se do běžného chodu APFS je u každého jednotlivce/každé jednotlivkyně individuálně dlouhý a závisí na skutečnosti, kolik participujících se za něj/ni může zaručit (tedy jak dlouho se znají). Existuje určitá doba před plným aktivistickým zapojením, během které se novým participujícím z důvodu bezpečnosti zadávají „nováčkovské“ úkoly. Ty nemusí být takovou měrou vázané na aktivistické činnosti. Náplň úkolů je různá, ale většinou bývá soustředěna okolo provozních záležitostí – doručování papírů, telefonické vyřizování apod.

Asociace protifašistických skupin se ideově stále hlásí k anarchismu a anarchistickým zásadám, na jejichž základě se etabluje jako organizace a které se odrážejí do vnitřních mechanismů. Ve výzkumných rozhovorech jsem identifikovala několik těchto principů a ty na následujících řádcích představím. Prvním z nich je *princip rovnosti*, kterému je podřízena (anebo se snaží být) většina rozhodovacích procesů a jsou jím motivovány příležitosti participujících v aktivistickém zapojení. V oblasti rozhodovací je princip rovnosti přítomen také. Každá osoba se může svobodně vyjádřit, každý člen a každá členka disponuje právem veta, rozhodování probíhají formou diskuzí, které by měli vést ke konsensuálnímu výsledku. Příkladem principu rovnosti v praxi je proces připomínkování článků: tato činnost je dostupná i těm participujícím, kteří nejsou v úzkém okruhu připravujícím daný článek. Druhým principem je rovnost v aktivistických příležitostech, diskurzem gender studies *rovné příležitosti*. Možnost účastnit se konkrétních činností je otevřena všem, kteří/které se jí chtějí věnovat a celkově je aktivistické zapojení dostupné všem pouze na základě jeho/jejích dovedností a schopností, jak to následně vystihuje Eliška (24 let, členka APFS):

„Tam je to prostě spíš opravdu o tom, že kdo se jako jak prosadí, protože rozhodně nikdo nikoho neutiskuje, že by mu nedával prostor“.

Na tyto anarchistické zásady je navázána neformálnost struktur APFS tak, jak jsem ji zmiňovala na předchozích stránkách.

Společně s principy anarchistické myšlenkové tradice jsou v každodenním životě Asociace protifašistických skupin přítomné další principy, které vycházejí spíše z praktických skutečností. Jsou jimi *uzavřenost APFS* a *dbání bezpečnosti* participujících a provozovaných aktivit. APFS funguje jako souhrn autonomních lokálních buněk a jednotlivými aktivitami se zabývají pouze určité skupiny participujících, kteří/é se na vyšších stupních nemusí vzájemně znát. Participující neznají všechny osoby zapojené v aktivitách a současně jim nemusí být znám výčet aktivit konkrétního jednotlivce/konkrétní jednotlivkyně. To APFS zajišťuje vyšší bezpečnost. Slovy Jirky (40 let, člen APFS):

„To o těchto věcech zas jako nepotřebuju vědět. Nepotřebuju vědět, kdo třeba z holek chodí mlátit nácky.“

Obrana proti represivním složkám státu a příznivcům/příznivkyním neonacistické scény je důvodem zabezpečení participujících a aktivit APFS. Bezpečnost je zajišťována prověřováním osob jako je tomu například u náboru nových členů/ek a osob, jež určitým způsobem s APFS spolupracují. Zároveň platí, že má-li některý/á z participujících problémy s policií, automaticky dostává „stopku“ ve svém působení v APFS, aby nedošlo k ohrožení ostatních členů a členek.

3.2.3. Vybrané aspekty chodu Asociace protifašistických skupin z hlediska genderu

Jak jsem slibovala na začátku předchozí podkapitoly, budu se věnovat genderovým aspektům vnitřní struktury a každodenního života participujících APFS, které jsem blížeji specifikovala a popsala výše. Znovu se zaměřím na konkrétní prvky fungování, tentokrát z pozice genderové.

Nejdříve představím novým pohledem participaci členek a členů v APFS. Způsob účasti na subkulturním životě a míra zapojení do struktur APFS je totiž významným prvkem

v klesajícím či naopak stoupajícím počtu ženských participantek. Počet žen v APFS je po celou dobu její existence velmi nízký a ačkoliv se početní zastoupení žen postupně lehce zvedá (o tom dále v textu), stále jsou ženy v porovnání k mužům v marginálním postavení. Procentuálně je celkové množství žen účastníky a účastnicemi výzkumu uváděn jako „*míň než desetina*“ či „*deset ku jedné*“. Účast žen na aktivním životě českých anarchistických organizací je nízká¹¹ a v některých anarchisticky profilovaných organizacích podle výpovědi ženy často úplně chybí (např. v Asociaci Alerta či v KPK – Kolektivně proti kapitálu). Kromě APFS se ženy pohybují v autonomním Infocentru Salé¹² či v projektu Paperplanes¹³, které se soustředí na sexualizované násilí v subkulturách. Kolektiv těchto uskupení je tvořen výhradně ženami. Nela (25 let, členka APFS) zdůrazňuje, že v anarchistickém hnutí a subkulturních aktivitách na něj napojených, je pár aktivních žen, které se v těchto organizacích a aktivitách „*stále točí dokola*“. Existuje určitý konstantní kolektiv žen, jejichž počty jsou „sezónně“ doplňované ženami, které do hnutí přichází a odchází v závislosti na svém partnerovi, jak komentuje Nela „*ty holky tam přijdou s nějakým partnerem, jsou jako aktivní po dobu, co mají toho partnera a ve chvíli, kdy toho partnera nemají, tak odchází.*“

Počty žen se v závislosti na formě jejich participace mění – čím více jsou ženy aktivními participantkami a čím blížeji jsou soustředěné k „jádro“ Asociace protifašistických skupin, tím méně se jich zde vyskytuje. Z výzkumných rozhovorů vyplynul konkretizující počet aktivních žen v jádru APFS, který z etických důvodů uvádět nebudu. Mohu však uvést, že žen v APFS se pohybuje okolo jedné desetiny k mužům. Čím dále od jádra APFS se ženy realizují, tím jejich počty narůstají. Tato úměra je dána formou participace. Jedná-li se o méně aktivní a intenzivní participaci, tedy zapojení příležitostné či specifické, kdy je okruh participujících širší oproti úzkému kolektivu v aktivistickém jádru, vyskytuje se zde žen více. Zastoupení ženských participantek v APFS se rovněž zvyšuje při spoluprácích otevřenějšího charakteru, při kterých nemusí být participující nutně seznámeni/é s interními záležitostmi APFS pro vykonávání určité aktivity. Příkladem otevřené spolupráce je pořádání hudebních projektů. Zde jsou ženy v poměrně velké míře zapojené v činnostech provozního typu, jako je státní u vstupu, kontrolování lístků či obsluha v občerstvení apod.

¹¹ Ostatně celé české anarchistické hnutí co do počtu členů a členek je marginalizované.

¹² www.sale.s.cz

¹³ <http://lovepaperplanes.wordpress.com/>

Způsoby vstupů žen do APFS jsou vesměs totožné se vstupy mužů. Určité odlišnosti se mezi vstupy žen a mužů vyskytují. Jak uvádí dřívější výzkumy provedené na téma participace žen v anarchistických aktivistických strukturách (např. Kolářová, 2009, Vráblíková, 2006), ženy v hnutí fungují primárně jako přítelkyně mužských participujících a jejich vstup probíhá skrze partnery. Mnou provedený výzkum přinesl odlišné a variabilnější výsledky. Ačkoliv vstup ženských participantek stále probíhá partnerskými vazbami, některé z členek přišly do Asociace protifašistických skupin díky své angažovanosti a zkušenosti z působení v jiných organizacích. APFS si zkušené a schopné lidi ve svém okolí vytipovává a pak jim nabízí možnost spolupráce. I přes vstup žen pomocí partnera působí podle účastníků a účastnic výzkumu ženy v pozicích zcela samostatných subjektů bez návaznosti na své partnery. Tento způsob vstupu je volen pro jeho praktické vlastnosti. Jak jsem zmínila na předešlých stránkách, zapojování cizích a neprověřených osob je pro APFS nebezpečné a neefektivní. Proto se nábor nových členů a členek často odehrává v užším okolí participujících, kteří mnohdy chtějí zapojit někoho blízkého (v našem případě to nemusí být pouze partnerka, ale i kamarád či kamarádka). Potenciální noví/é participující jsou již částečně prověřeni/é a za jejich osobu se lze zaručit. Zároveň vstup do APFS přes partnery je podle Honzy (27 let, člen APFS) nejjednodušší způsob, jak zvyšovat počty žen ve svých řadách.

Eliška (24 let, členka APFS) se ve výzkumném rozhovoru zmiňuje o další odlišnosti ve způsobu vstupu do APFS - domnívá se, že muži mají rychlejší a jednodušší přístup. Mohou disponovat výhodou realizace ve fyzických konfrontacích, pro které je zapotřebí „pouze“ dobré fyzické kondice. Mnohem rychleji se pozná, zda je mužský participující vhodný pro vykonávání činností konfrontačního typu, než např. u žen, zda disponují schopnostmi psát články anebo jsou tvořivé. Ve výzkumných rozhovorech se opětovaně objevovala charakteristika participujících žen jako „*schopných*“, „*tvořivých*“, „*namakaných*“ či „*kvalitativně jinde*“. Specifikem ženské participace v Asociaci protifašistických skupin je jejich selektovaný výběr. Ženy, které se zapojí do APFS, mají předešlé zkušenosti z jiných organizací, jsou schopné a vynikají v konkrétní oblasti. Muži mohou ve větší míře fungovat výhradně na bázi zapojení do konfrontačních aktivit, aniž by vykazovali i specifitější schopnosti jako je tomu u jejich ženských kolegyň. Podle Nely (25 let, členka APFS) je v APFS velký počet mužských participujících, jejichž jedinou oblastí činností, kterou realizují, jsou konfrontace:

„Myslím si, že tam je jako x kluků, který jako – a teď nechci říct jako intelektuálně – ale nedělaj v žádnéjch dalších x věcích krom toho, že choděj prostě ven konfrontovat nácky. Myslím si, že tam je x takovýhle lidí, který vlastně fungujou jenom jako tady v tý oblasti.“

Ostatní muži i ženy jsou zapojeni v několika oblastech činností, ze kterých jedna je tou hlavní a ostatní jsou aktivitami doplňujícími. To mne vede k závěru, že ženské členky musí svoji přítomnost v APFS ve větší míře legitimizovat: dovednostmi a schopnostmi více dokazovat oprávněnost své přítomnosti než někteří mužští participující.

Hierarchický způsob konstrukcí sociálního života uvnitř Asociace protifašistických skupin je přítomný nejenom mezi participujícími, ale i ve vykonávaných činnostech: některé aktivity jsou respektovanější než aktivity jiné. Jsou to konfrontační aktivity a monitoring. Eliška (24 let, členka APFS) ve výzkumném rozhovoru uvádí, že je občas znát, že fyzické aktivity a monitoring patří k respektovanějším činnostem. Fyzické aktivity jsou ceněny pro konfrontační schopnosti dotčených. Monitoring zase pro systematickou a mravenčí práci, která vyžaduje značné množství času a odhaluje rozsáhlé propojení neonacistické scény. Z hlediska pozice v hierarchiích jsou přítomné ženy lokalizovány do pomyslné druhé třetiny – díky jejich schopnostem a zkušenostem v konkrétních oblastech. Důvod, proč se ženy nenachází v horních pozicích, je zřejmě krátká doba jejich participace (v průměru dva roky), která určuje limity budování jejich postavení.

Stěžejním principem APFS vycházejícím z anarchismu je rovnost všech členů a členek a rovnost jejich příležitostí. Dotázaní a dotázané se shodují, že v APFS nejsou aktivity rozdělovány na ženské a mužské. Neexistují činnosti, které by provozovaly výhradně ženské participující či naopak pouze mužští. Dokonce i v oblastech tradičně vnímaných jako výhradně mužské (konfrontační aktivity), se ženy vyskytují a pokud neparticipují na jejich realizaci, podílí se alespoň na přípravách. Protože jsou celkové počty participujících v APFS nízké (ostatně jako v celém anarchistickém prostředí), nemůže si APFS dovolit segregaci činností podle genderu. Ženy se pohybují v celém spektru činností s tím rozdílem, že v některých aktivitách jsou soustředěny ve větší míře a v jiných jejich zastoupení nedosahuje takové výše. Obecně lze říci, že nejméně žen je aktivních ve fyzických konfrontacích a přímých akcích. Nejvíce žen je soustředěno v oblasti redakční a publikační.

Uvnitř APFS se pomalu prosazuje snaha o genderovou rovnost či její prezentaci vůči okruhu sympatizujících. Motivační video pro darování krve, které bylo natočeno k výročí smrti antifašistického bojovníka, mělo být namluveno mužským a ženským hlasem. Cílem počínu

bylo i sdělení směrem k sympatizujícím, že APFS se nezaměřuje výlučně na mužské participanty, kteří mohou padnout v boji. Je zde místo i pro ženy. Plánované PR nevyšlo z důvodů technických potíží a klip moderuje pouze mužský hlas. Dalším počinem je esej časopise APFS napsaná její členkou, ve kterém autorka zachycuje nelehkou pozici žen nejen v APFS, ale i celkově v anarchistickém hnutí (viz. Příloha). I toto lze považovat za vstřícný signál směrem k potenciálním ženským členkám.

3.2.3.1 Počet žen a důvody jejich (ne)přítomnosti aneb „Do pr..., proč je tady tak málo holek?“

„To bysme se měli zeptat sami sebe, když každý vedle sebe jednu máme“¹⁴.

Takto reflektoval dotázaný Honza (27 let, člen APFS) o nízkém zastoupení ženských participantek v Asociaci protifašistických skupin a o zvyšování jejich počtů. Než se dostanu k tendencím přivést více žen do řad APFS, pokusím se zodpovědět otázku v názvu této podkapitoly: proč jsou ženy vůči mužům v početní menšině?

Podle Honzy (27 let, člen APFS) nemají ženy jednoduše o působení v APFS takový zájem jako muži. Někteří muži jsou ve větší míře než ženy přitahováni militantním a ilegálním étosem, který ohledně povahy Asociace protifašistických skupin stále přetrvává, a jsou motivováni potenciální možností účastnit se fyzicky konfrontačních akcí. Současně vstup skrze kamarádské vazby jim usnadňuje cestu do APFS a počty mužů se zvyšují více než počty žen. Mužští participující častěji volí za nové členy kamarády spíše než své partnerky a kamarádky. Představa APFS jako machistické organizace se nadále udržuje i přes to, že se agenda APFS rozšířila o nová témata a aktivity. Podle Elišky (24 let, členka APFS) je přítomnost konfrontačních akcí (a jejich vysoký respekt) praktickou záležitostí, jejímž účelem je eliminace pravicové scény a v APFS mají své pevné místo. Obraz Asociace protifašistických skupin je založen na militantnosti, ilegalitě, protizákonnosti a „zakuklenosti“. Ty mohou ženy od vstupu odrazovat například z důvodu obav o vlastní osobu. Eliška ve výzkumných rozhovorech několikrát uvedla vlastní zkušenost toho, že ačkoliv toužila být součástí APFS, nedokázala si představit, jak by se zde realizovala. Tuto zkušenost vztahuje na další ženy:

¹⁴Honza (27 let, člen APFS)

„Ony většinou nevěděj, co by mohly dělat. Prostě si představujou tu španělskou revoluci, kde sice byly nějaký Mujeres Libres, ale většina ženskejch vařila partyzánům kafe...Furt jsem se všech vyptávala, jsem říkala: 'Hele, tak já bych chtěla něco dělat' a jejich otázka vždycky byla: 'A co nám jako můžeš nabídnout?'. A já jsem samozřejmě vůbec netušila.“ (Eliška, 24 let, členka APFS)

Z výzkumných rozhovorů také vyplynulo, že určitou roli v nepřítomnosti žen hraje jejich indoktrinace genderovým řádem, sebe-normalizace podle tohoto řádu a genderové stereotypy. Ženy samotné se nechtějí a odmítají zapojit, jsou-li vyzvány svým partnerem participujícím v APFS – některé mohou zapojení partnera vnímat jako koníček, kterému se věnuje bez partnerky a ona se do něj nebude mísit. Pro jiné ženy může být eventuelní participace zdrojem provinilosti vůči partnerovi – Eliška (24 let, členka APFS) popisuje, že se z počátku svého působení v APFS cítila provinilá k partnerovi, který může být rozčilený, že se například vrací domů v pozdějších nočních hodinách: *„...já jsem kolikrát měla blbej pocit, když jsem se někdy pozdě vracela od někudy, že jako: a on bude nasranej“*. Tuto skutečnost popisuje jako *„hrozný tlak“*, který pociťovala. Musela si zvyknout, že není třeba, aby se cítila provinile, protože její partner participuje v APFS stejným způsobem jako ona. Současně se domnívá, že ženy jsou zvyklé podřizovat se mužům a to se může odrážet na jejich účasti v životě hnutí. Ženy se ve větší míře podílí na překladech článků, ačkoliv se jedná o časově náročnou a nepreferovanou činnost, jak dokumentuje Eliška:

„Jednak je to takový to, že třeba úplně nevíš, co bys ještě mohla dělat, protože prostě na některý věci se necejtíš, a druhak je to to, že...ono je to taková nevděčná práce, já si myslím, že díky naší nešťastné genderové socializaci jsme na ní zvyklí, no, prostě jako „Tak já to teda jako přeložím“ (Eliška, 24 let, členka APFS).

Indoktrinaci genderovým řádem zmiňuje i Eliška ve výzkumných rozhovorech, kdy říká, že je schopná upéct štrúdl, koná-li se některá z antifašistických akcí.

Počet žen, jak jsem uvedla, může být ovlivňován funkčním vztahem s partnerem uvnitř hnutí, který ženu přivede a po dobu trvání jejich vztahu je žena aktivní. Současně je nízké zastoupení žen ovlivňováno genderovými stereotypy, které ženským participantkám ztěžují jejich pozice a možnosti zapojení. Jak uvádí Macdonald (2002) ačkoliv APFS vykazuje odpor ke konvencím většinové společnosti, co se genderových rolí týče, je obdobně tradiční, reprodukuje a upevňuje podobné vzorce přítomné v širší společnosti. Vydobýt si postavení jako žena je pro členky APFS náročnější. Je mnohem těžší prosadit se a neustále je třeba

dávat najevo, že názory a přesvědčení ženy je stejně validní jako u mužských kolegů. Náročné vyjednávání prostorů a pozic, ve kterých by byly ženy respektované a jejich názory měly váhu, nemusí některé z nich zvládat a raději odchází. Své pocity zmiňuje Nela, další z ženských členek APFS:

„Musíš neustále dávat najevo, že nejsi přesně taková jako panenka, která tam proběhne v té chvíli, kdy je to jako cool a můj kluk je tady“. (Nela, 25 let, členka APFS)

Nelehkou pozici a kritiku anarchistického hnutí reflektuje i autorka článku uveřejněného v časopisu APFS, který tematizuje přítomnost žen. Autorka píše:

„Dívka má určitě výchozí pozici těžší. I mezi antiautoritáři, anarchisty a antifašisty se najde mnoho lidí až příliš zpracovanými stereotypy o tom, jaká je ženská role, jejíž podoba se z tradiční rodiny rozkopírovala do celé společnosti. Jako ve všech ostatních polích působnosti je však i na poli aktivistickém jen jedna cesta – dokazovat opak, ukazovat, že vlastnosti ženám přisuzované jsou jen konstruktem. Že případný menší objem svalové hmoty nemá co dělat s mírou odhodlání a motivace k práci a nenávisti k nepříteli. Antifašismus neznamená ani zdaleka jen fyzickou konfrontaci, za tou a vedle ní stojí další práce, kterou může dělat kdokoli, kdo nevidí fašisty jen za hákovými kříži, ale i v současných mocenských strukturách a kdo je ochoten vložit to, co umí“.

Z uvedeného výseku článku je patrné, že autorka disponuje určitým povědomím o genderu. Počet ženských členek bývá ovlivněn i zmiňovaným úzkým výběrem, jehož sítem propadají ženy vykazující dostatečné zkušenosti a dovednosti.

Je nesporné, že podíl ženských participujících v APFS stoupá, třebaže se jedná o proces velmi pomalý a pozvolný. První krokem ke zvýšení počtu žen bylo obrození Asociace protifašistických skupin, která opustila předešlý koncept daný sloučením s odštěpenou frakcí ČSAF. Agenda tehdejší APFS ve větší míře než dnes akcentovala fyzickou konfrontaci s neonacistickou scénou a obraz tehdejších participujících byl machistický a násilnický. To bylo kritizováno některými profeministicky orientovanými skupinami¹⁵. Počet žen v této APFS byl velice nízký – členky lze spočítat na prstech jedné ruky¹⁶. S obrozením APFS dochází mimo jiné k rozšíření agendy. Kromě politické stránky, kdy si APFS zvolila politické minimum dostatečně široké, aby potenciální participující neodrazovalo, je další důležitou

¹⁵ Více k APFS této fáze v kapitole Česká Asociace protifašistických skupin (APFS).

¹⁶ Podle některých účastnic a účastníků výzkumu se ženy v tehdejší APFS věnovaly právě fyzickým konfrontacím.

součástí publikační a redakční činnost. Současně se APFS věnuje osvětovým (výstavy, přednášky) a dalším činnostem (hudební projekty) a v posledních letech je v rámci generační návaznosti více otevřená. Konfrontační aktivity nejsou nastaveny jako ústřední a v APFS je mnoho participujících, kteří se jim nevěnují. V takto nastaveném prostředí vzniká prostor pro účast žen, kdy se ženy mohou uplatnit v jiných odvětvích participace než v těch konfrontačních.

Podle Honzy (27 let, člen APFS) a Elišky (24 let, členka APFS) se situace začíná měnit a v nábořech nových participujících se častěji vyskytují mladé ženy. V posledních letech si je APFS vědoma potřeby generační návaznosti a zajišťuje si své nástupce, ale i nástupkyně. Ty se snaží získávat cestou prezentace genderové rovnosti: např. používáním prvků genderově senzitivního jazyka a zviditelňováním žen v jazyce („antifašisté a antifašistky“). Slouží k tomu, aby případné zájemkyně viděly, že aktivity APFS nejsou výhradně o mužských participantech, ale i o ženských participantkách.

3.2.4. Aktivity Asociace protifašistických skupin a účast žen na nich

Na následujících stránkách představím aktivity spadající do širokého záběru Asociace protifašistických skupin. Stejně jako v kapitole předešlé nejdříve obecně charakterizují tyto činnosti a poté kriticky nahlédnu povahu participace žen-antifašistek z hlediska genderu. Při jejich popisu si budu všimnout, na kolik jsou v nich ženské členky přítomné, jaké jsou náplně jimi vykonávaných činností a jakého prostoru se ženám dostává.

Současná Asociace protifašistických skupin působí na rozsáhlém poli aktivit. Její záběr zahrnuje provozování webových stránek a profilů na sociálních sítích a vydávání časopisu, který vychází párkrát ročně. Také se věnuje propagačním činnostem a kampaním, pořádání hudebních koncertů a projektů, přednášek a výstav s osvětovou tematikou, je aktivní v sociální problematice a pracuje se sympatizanty/kami. Realizuje přímé akce, fyzické konfrontace, monitoring krajně pravicové scény a v poslední době začíná znovu organizovat demonstrace.

Internetové kanály, jimiž se APFS prezentuje sympatizující veřejnosti, jsou její webové stránky a profil na sociálních sítích Facebook. APFS používá kyberprostor pro prosazování a prezentaci svých cílů. Internet je pro její fungování důležitým prostředkem, protože jsou

pomocí něj koordinovány aktivity a umožňuje vzájemnou komunikaci lokálních buněk: setkání tváří v tvář nejsou často možná. Obdobná komunikace za pomoci e-mailu probíhá i směrem k sympatizujícím. Ti mají možnost získat kontaktní e-maily jednotlivých lokálních skupin, ale i spojení na webové stránky, kam se mohou obracet s osobními záležitostmi nebo informacemi o monitoringu neonacistické scény. Důležitost internetu ve fungování české APFS či anarchistického prostředí obecně si uvědomují i represivní složky státu. Některé z internetových informačních kanálů jsou těmito složkami sledovány.

Projekt webových stránek odstartoval několik let po vzniku Asociace protifašistických skupin a jeho vývoj probíhal v etapách, které do jisté míry kopírovaly dění uvnitř APFS. V období úpadku Asociace protifašistických skupin se webové stránky decentralizují a vznikají lokální weby jednotlivých buněk. S obrozením Asociace protifašistických skupin se webové stránky opět centralizují a současná podoba webu existuje krátce. Cílem webových stránek je informovat o antifašistické problematice a upozorňovat na intolerantní postoje ve společnosti. Stránky obsahují velké množství informací z oblastí aktivistického antifašismu a oznámení o chystaných akcích (promítání filmů, přednášky apod.). V neposlední řadě upozorňuje na relevantní články k tématu antifašismu, které byly publikovány na jiných mediálních kanálech a spřátelených webech. Webové stránky APFS jsou v mnohých ohledech multimediální: kromě psaných článků obsahují video záznamy, ale třeba i filmy s antifašistickou tematikou. K dispozici je velké množství materiálů: letáky a plakáty, časopisy s brožurami, komiksy, bannery, samolepky a šablony. Kromě nich jsou sympatizujícím přístupné zmíněné filmy, publikace a knihy. Témata zde publikovaných článků vychází ze společensko-politického dění v danou dobu aktuálních. Dalším velkým námětem pro články je monitoring osob z pravicové scény (o těchto člancích v textu dále).

Asociace protifašistických skupin využívá k vlastní prezentaci profil na sociální síti Facebook, který slouží i k mobilizaci sympatizujících a na rozdíl od webových stránek je více interaktivní: sympatizující mezi sebou i APFS diskutují. APFS na facebookovém profilu sdílí velké množství článků, videí a fotografií spojených s antifašismem a souvisejícími oblastmi. APFS sdílí články vlastní, převzaté ze svých webových stránek a sesterských blogů. Články z jiných aktivistických webů a blogů a články konvenčních médií, které se vztahují k aktuálnímu dění ve společnosti. Oproti webovým stránkám jsou na facebookový profil větší počet videí. Jsou to opět videa různého zaměření: hudební videa antifašistických hudebních kapel, videoreportáže či videa související s aktivitami APFS. Kromě dosud vyjmenovaných odkazů jsou přidávány upozornění na pořádané akce a přednášky, zajímavé filmy, knihy

anebo e-shopy vlastní i ostatních webů. Facebookový profil APFS obsahuje i fotogalerie. Počet sympatizujících na facebookovém profilu APFS roste, např. ke dni 29. 11. 2011 to bylo 66 306 facebookových členů a členek a ke dni 6. 5. 2012 je počet těchto členů a členek již 78 939¹⁷.

Podle výzkumných rozhovorů neexistuje jedna ustálená skupina, která se zabývá chodem webových stránek APFS. Je to spíše užší kolektiv, který není rigidní, ale je proměnlivý a přístupný ostatním členům a členkám. Možnost přispívat svými články je otevřena každému/každé a odvíjí se výhradně od schopností dané osoby a potřeby vyjádřit se k tématu. Podle Jirky (40 let, člen APFS) se k článkům, které budou uveřejněny na webových stránkách, může vyjadřovat kdokoliv, ale s různou mírou autority odvíjející se od zkušeností, témat a činností, jimž se daný člen/daná členka věnuje. Uveřejněné články procházejí obsahovou a jazykovou korekturou. Ty jsou také do jisté míry flexibilní z hlediska osob, které je vykonávají. Obsahové korektury článků jsou svěřovány členkám a členům s ohledem na témata v jejich kompetenci. To ale neomezuje výběr osob, které se k článkům mohou vyjádřit (celý proces přípravy článků je ovlivněn principy, které jsem zmiňovala v předchozí kapitole – rovnosti a rovných příležitostí). Jazyková korektura (stylistika a gramatika) oproti té obsahové je podle Elišky (24 let, členka APFS) do jisté míry fixní, neboť znalostí češtiny na požadované úrovni se vyznačují pouze konkrétní osoby.

Asociace protifašistických skupin vydává své nepravidelné periodikum párkrát ročně. Je dalším z výstupů, kterým se APFS prezentuje široké aktivistické a sympatizující veřejnosti. Předěšlé ročníky obsahovaly tiráž s redakčním kolektivem, stále přispěvatele/přispěvatelky, technický servis, grafické zpracování či korektury. Několik posledních čísel tuto informaci, která určitým způsobem odhalovala složení redakčního kolektivu, neuvádí. Osoby, které se podílely na vydání časopisu, nebyly v tirážích představeny svými pravými jmény (uvádění skutečného jména a příjmení se z bezpečnostních důvodů nepraktikovalo a nepraktikuje). Nelze tedy přesně stanovit zastoupení žen a mužů v kolektivu časopisu. Některé autorky/někteří autoři se také mohou podepisovat jak pseudonymem mužským, tak i ženským - určit podíl článků psaných ženami a muži je nemožné. Ve starších číslech před obrozením APFS se dokonce objevuje autor/autorka, jehož/jejíž jméno se v některých případech mění na jméno ženské a v jiných na jméno mužské. Poslední číslo časopisu je podle Elišky (24 let,

¹⁷ Pro srovnání – facebookový profil Československé anarchistické federace (ČSAF) se ke dni 20.2.2012 vyznačuje počtem 2 118 facebookových členek a členů. Tento rozdíl ukazuje, že současná APFS je zřejmě nejúspěšnější organizací v českém anarchistickém hnutí.

členka APFS) z hlediska autorství mužského či ženského obsahově zhruba stejně podílově zastoupené.

Kolektiv participujících, který se podílí na vzniku časopisu, je podobně strukturován jako kolektiv připravující články na webové stránky. Redakční kolektiv je tvořený stálejšími členy a členkami a je otevřený každému participujícímu/každé participující s potřebou či tématem, které chce publikovat. Kolektiv nemá rysy typické redakční struktury, ale do jeho fungování se promítá neformálnost a nestrukturovanost APFS. Oficiální funkce šéfredaktora/šéfredaktorky jako taková v kolektivu chybí. Nahrazuje ji ale osoba, která se stará o chod a zdárnou realizaci časopisu, ovšem bez autoritativní moci. K přípravě časopisu se vyjadřují osoby, jejichž hodnota názoru se odvíjí od zkušeností v daném oboru, např. grafici časopisu určují, co bude možné či nemožné realizovat v grafické podobě. Všichni členové a všechny členky mají právo vyjádřit se k časopisu a právo vetovat jakýkoliv návrh. Z výzkumných rozhovorů lze rekonstruovat přibližnou představu o složení redakčního kolektivu. Podle Honzy (27 let, člen APFS) je v pozici pomyslného šéfredaktora/pomyslné šéfredaktorky žena a mezi přispívajícími jsou jak ženy, tak muži. Eliška uvádí (24 let, členka APFS), že největší autoritou na český jazyk a jazykové korektury je muž a rozhodující slovo v oblasti grafické podoby mají také dva muži.

Kromě publikačních a redakčních činností se APFS věnuje aktivitám konfrontačním, díky kterým si vysloužila přívlastek „extremistická“ či „radikální“. Jsou to aktivity monitoringové a přímé akce. Monitoring neonacistické scény a příslušníků a příslušnic autoritativní levice je jednou z důležitých funkcí APFS.

„Koukáme, co se děje na fotbale. Tam se rekrutují takoví ti jako schopnější jedinci a v podstatě se i říká, že ti schopnější náckové se ukryli k fotbalu a ty nejneschopnější jsou u nácků. A..potom ještě koukáme, co dělaj bolševici.“ (Honza, 27 let, člen APFS)

Monitoringovými články se APFS prezentuje sympatizující veřejnosti. Výstupy v podobě článků v médiích jsou ovšem pouhou „špičkou ledovce“. Za monitoringem stojí velké množství úsilí a práce: je to systematická, velmi časově náročná a specifická činnost, které se nemůže věnovat každý/každá. Mimo to jsou na monitoring navázány i další aktivity, které se v médiích neobjeví. Podle Honzy (27 let, člen APFS) je třeba pro vykonávání této aktivity disponovat určitými vlastnostmi a vlohami:

„Na to musíš mít nervy a čas, protože těch informací je nepřeberně a musíš mít trošku jako analogické myšlení a umět si spojovat tváře se jmény. Nebo aspoň u nás to tak funguje. Není to tak, že by si k tomu mohl sednout každý a dělat to. Je to dost specifická činnost. Časově náročná“.

Eliška (27 let, členka APFS) dodává, že se jedná o práci pro velké počty osob a pohlcuje velké množství času (*„je to fakt mravenčina úplně šílená“*). Monitoring jako činnost obsahuje sledování otevřených zdrojů (např. webové neonacistické stránky) či infiltraci různého stupně. Výsledkem jsou často podrobné informace o velkém počtu osob. Monitoringové články píše participující, která monitoring sama realizuje. Běžně se participující věnuje monitorování toho regionu, který zná a pouze pár osob má přehled o celorepublikové neonacistické scéně.

Cílem monitoringu je mapování zejména neonacistické scény a identifikace a odhalování osob s ní spojených, které by mohlo vést k eliminaci aktérů a akterek. Monitoringových aktivit využívají i represivní složky státu a novinářská obec. Tím, že APFS uveřejňuje články o konkrétních lidech, jejich aktivitách a propojenosti s neonacistickými organizacemi, podstupuje informace široké veřejnosti a toho mohou využívat některá média a orgány činné v trestním řízení. APFS ale nespolupracuje s policií či jinými represivními složkami. Antifašistickému monitoringu napomáhá fakt, že neonacističtí participující považují internet za relativně bezpečné místo a významnou část informací si předávají pomocí internetu. Zakládají otevřené účty na sociálních sítích (např. profily na Facebooku), kam vkládají fotografie z aktivit s neonacistickou tematikou a fóra neonacistických skupin jsou veřejná. Fotografický materiál o neonacistických participujících získává APFS kromě zmíněného způsobu dalšími prostředky – APFS si sama obstarává fotografie např. na demonstracích anebo sympatizující sami zasílají fotografie a tipy.

Monitoringové články popisují především konkrétní osoby a jejich neonacistické aktivity. Články přináší informace o jméně, bydlišti, věku, vzdělání či zaměstnání. Veřejnosti je představována činnost, kterou monitorovaná osoba vyvíjí anebo v níž se realizuje (např. členství v organizaci či hudební skupině). APFS současně dokumentuje propojenost s dalšími osobami, které jsou APFS svojí předešlou činností již známé: kamarádké vazby na neonacistické participující, příslušnost k organizaci či podobně orientovaní partneři/ orientované partnerky. Každý monitoringový článek je doplněn o bohatý obrazový materiál. Jsou jimi fotografie, které dotyčného/dotyčnou identifikují pro širší publikum a snímky prokazující jeho/její zapojenost (např. snímky z demonstrací a jiných aktivit). Fotografický

materiál je ale zveřejňovaný v takové podobě, aby se neonacističtí participující na materiálu poznali, ale fotografie přitom nejsou použitelné při trestně právním stíhání.

Kromě monitoringu osob se články zaměřují na aktivity vycházející z neonacistického prostředí – vraždy a násilné skutky páchané neonacisticky orientovanými osobami apod.

Obr. 1 Příklady fotografické dokumentace členů a členek neonacistické scény¹⁸

Monitoring českého neonacistického hnutí se ve většině případů soustředí na jeho mužské členy. Ženské participantky jsou také monitorovány, ale vzhledem k nízkému počtu členek neonacistické scény, které by byly významné svojí činností, neprobíhá monitoring separátně k tomu mužskému. Na druhou stranu podle Elišky (24 let, členka APFS) díky stereotypnímu předpokladu, že ženské participantky nejsou natolik důležité a v hnutí přítomné, se ženy-neonacistky domnívají, že nejsou pro APFS zajímavé, čehož se při monitoringu využívá.

¹⁸Fotografie dostupné z: Ověřeno ke dni 26.11.2011

V řadách Asociace protifašistických skupin se monitoringu neonacistické scény věnují především mužští participující, to ovšem neznamená, že by se mu ženy – alespoň v menšině – nevěnovaly. Podle Honzy (27 let, člen APFS) se ženy monitoringem částečně zabývají a jako příklad zmiňuje jednu členku, která na demonstracích pořizuje fotografie a detailněji se věnuje neonacistické scéně na úrovni jednoho regionu.

Ženy se účastní i přímých akcí. Přímá akce představuje v aktivistickém životě nejrůznějších hnutí jednu z nejužívanějších a efektivních taktik boje, při které přebírá skupina pravomoc do svých rukou. Přímé akce jsou nasměřované proti znepráteným stranám - u antifašistického hnutí je nepřátelskými objekty nejčastěji neonacistická scéna. Přímé akce mohou, ale nemusí zahrnovat překračování zákona, obdobně je tomu s užitím násilí. Příprava přímé akce obsahuje především plánování: naplánování cíle a taktik provedení akce, monitoring místa, ve kterém bude přímá akce realizována, možnosti rychlého úniku apod. (GreenAction, 2011b, 2011a). Přímé akce Asociace protifašistických skupin jsou z velké části konfrontačního charakteru. Jedná se o útoky na participující neonacistické scény či jejich majetek:

„Je to útok na osobní majetek. Ať už jako ve formě rozbití auta, vysklení okna, postříkání fasády. Potom jsou takové jako kulišárny, že se třeba posílá pizza na místo srazu nácků s nějakým vzkazem nebo tak. Aby věděli, že nejsou zas tak tajní, a..výhružky, že jo...To jsou jako takové různé zákulisní hry, no. Ale ty jsou spíš individuální, co se týče toho jednotlivého člověka, psychický nátlak nácký.“ Honza, 27 let, člen APFS

Ačkoliv jsou ženy přítomné v přímých akcích, na nich samotných neparticipují: podílí se na přípravách (shromažďují informace, účastní se sledování) a zajišťují zdárné provedení. Samozřejmě i mužští členové pomáhají s přípravami, ve většině případů ale samotné přímé akce realizují pouze oni.

Další oblastí, kterou zde představím, jsou hudební projekty. Ty jsou pro Asociaci protifašistických skupin určitým PR směrem k většinové veřejnosti, nejenom té sympatizantské. Impulsem k jejich pořádání byla potřeba nabídnout veřejnosti jinou tvář APFS, která by ji nespojovala pouze s pouličními demonstracemi a konfrontačními boji s neonacistickou stranou či policejními složkami. Daný hudební projekt je spojený s doprovodnými programy - diskuze, přednášky a promítání. Kolektiv připravující tento projekt je do určité míry specifitější než ostatní kolektivy v APFS. Na rozdíl od personálně malých skupinek je tento kolektiv mnohem širší, protože je do něj zapojeno větší množství osob. Jsou zde zastoupeni/y aktivní členové a členky a participující, kteří/é se k aktivitám

APFS připojují občasně a nepravidelně. Užší skupina aktivních participujících se věnuje přípravě projektu dlouhodobě a široké spektrum příležitostných participujících vypomáhá s technickými přípravami v době konání. S rozšířením pole participujících samozřejmě stoupá i počet zapojených žen, jak jsem ukázala v předešlém textu. Z hlediska účasti žen na realizaci festivalu se členky APFS podílejí zejména na přípravách. Honza (27 let, člen APFS) ve výzkumném rozhovoru zmiňuje dvě ženské participující, z nichž jedna díky výborným znalostem anglického jazyka překládá anglické texty a podílí se na organizaci přednášek. Druhá členka má na starosti občerstvení, což obnáší pořízení stánků s občerstvením, zajištění obsluhy a dalších souvisejících náležitostí.

Aktivita a činnosti, kterým se APFS věnuje, jsem již vymezila. Co lze tedy říci o účasti žen na aktivistickém životě APFS? Všechny členky jsou soustředěny především v publikační a redakční oblasti – píšou články, překládají ty cizojazyčné a zabývají se nejrůznějšími záležitostmi s tímto spojenými. Ve velké míře jsou také přítomné v sociální práci a sociální problematice (aktuálně hlavně na severu Čech) – navštěvují ubytovny, komunikují a pracují s místními romskými i ne-romskými obyvateli a obyvatelkami. V neposlední řadě jsou ve větších počtech ženy aktivní v mezinárodní spolupráci - kde jsou využívány jejich jazykové a komunikační dovednosti. Jedna z členek APFS současně disponuje kvalitními kontakty na zahraniční organizace a skupiny. Mezinárodní spolupráce obnáší především komunikaci se zahraničními spřízněnými antifašistickými skupinami, podporování vzájemného monitoringu (vyměňování informací o konkrétních neonacistických participujících), domlouvání společných kulturních akcí apod. Lokalizace ženských participujících do zmíněných oblastí může být výsledkem genderové socializace, která ženy mnohem více vede ke komunikačním a jazykovým schopnostem.

Na základě uplatňované rovnosti všech participujících nejsou ženám uzavřeny žádné aktivity – věnují se aktivitám podle vlastních tužeb a svých schopností. Dotazovaní/é se shodují, že určité omezení se týká konfrontačních aktivit. Přesto i tyto oblasti nejsou ženám nepřístupné – velká část se věnuje trénování bojových sportů a má-li žena fyzické parametry nutné pro vykonávání fyzických aktivit, může se zcela volně realizovat. Honza (27 let, člen APFS) zmiňuje, že v řadách APFS participovala žena s požadovanými fyzickými parametry a určitý čas se na fyzicky konfrontačních aktivitách podílela. V jisté oblasti činností spojených s mapováním neonacistické scény je záměrně reflektován gender participantek: nenápadnost žen jim umožňuje pohybovat se v oblastech, které by mužům byly uzavřené. Z důvodu nezasahování do taktik a strategií APFS nebudu tento aspekt blíže specifikovat. Aktivita,

kterým se v APFS věnují muži jsou do jisté míry shodné s těmi, které vykonávají ženy. Muži se realizují v public relations APFS a v komunikaci s médii. Někteří píšou a připravují články, věnují se grafice apod. V mnohem větší míře se podílí na realizaci monitoringu, fyzických konfrontacích, přímých akcí a podobně zaměřených činnostech.

Podle výpovědí participujících nejsou aktivity a činnosti rozdělovány či pojmány jako vyloženě „ženské“ či „mužské“. Převažují-li ženy v oblasti publikační anebo sociální, neznamená to, že by zde nebyli přítomni mužští participující. Jsou-li muži ve vyšších počtech soustředěni v konfrontačních aktivitách, neznamená to, že by zde nebylo místo pro ženské participantky. Také neplatí, že všichni muži provozují fyzické konfrontace znepřátelených stran.

Podíváme-li se podrobněji na výzkumné rozhovory a popisy činností, i přes deklarovanou rovnost členů a členek a jejich příležitosti, musím dojít k závěru, že ženy a muži obývají odlišné prostory činností a jejich náplně jsou pro členy a členky rozdílné a organizované podle genderu. Jak říká Honza (27 let, člen APFS): „*Hm, ty holky mi přijdou, že se možná pohybují jako víc v těch intelektuálnějších věcech trochu*“. Podle Nely (25 let, členka APFS) je v APFS přítomný „*model ženské role*“. Aktivity, které ženské participantky v rámci APFS vykonávají, jsou zejména oblasti backgroundu nejrůznějších činností. Především jejich přípravy: překládání cizojazyčných článků, sbírání informací pro monitoring a zajišťování materiálů, na jejichž podkladě lze přímé akce provést. Ženy se pohybují spíše v pozadí a veřejné aktivity s nimi nebývají ztotožňovány. Angela McRobbie (1976) a Nancy Macdonald (2002) ve svých pracích upozorňují, že jsou-li ženy přítomné v subkulturách, reprodukovávají genderově stereotypní obraz ženství a obecně subordinační postavení, kterým ženy disponují v širší společnosti. Mohou být často vnímány jako „přívěsek“ muže a předpokládá se, že budou aktivní po dobu trvání vztahu. Dalším příkladem reprodukce konvenčních genderových vztahů je uvedený „*model ženské role*“, který ženy umisťuje do soukromé sféry a muže do té veřejné. Ženské participantky mohou být posuzovány skrze mýtus krásy. Ten je podle Naomi Wolf novodobým nástrojem útlaku žen a zbavuje je sil, jimiž by mohly disponovat. Mýtus krásy je společností prezentován jako prostředek k dosažení úspěchu. Ve skutečnosti se jedná o pomyslnou dvojsečnou zbraň, kdy se z krásy stává jediné kritérium, kterým bývají ženy hodnoceny a přihlížení k jiným měřítkům bývá až druhotné. Podle tohoto mýtu objektivně a univerzálně existuje kvalita zvaná „*krása*“, kterou se ženy chtějí vyznačovat a muži touží vlastnit ženy, jež tuto krásu ztělesňují (Navrátilová, Jarkovská, 2004).

Macdonald ve své studii (2002: 145) uvádí obdobné zjištění – v prostoru graffiti subkultury je status ženství vyzdvihován nad statutem ženy jako autorky graffiti a její hodnota se odvíjí od fyzického vzhledu. V prostředí Asociace protifašistických skupin (a zřejmě lze toto vztáhnout k celému anarchistickému hnutí, jehož součástí APFS je) se obdobné vidění a hodnocení ženských participantek objevuje: jsou konfrontovány se standardy vzhledu, jimiž bývají posuzovány. Podle Nely (25 let, členka APFS) jsou z fyzického hlediska ceněny ženy odpovídající stereotypnímu ideálu ženské krásy (především štíhlost, femininní vzhled apod.) a stávají se tak sexuálním objektem. Ženské participantky se setkávají v každodenním životě hnutí s některými praktikami: jsou např. středem zájmu prostřednictvím komentářů vztahujících se k jejich zevnějšku. Objevují se i jiné projevy, jimiž jsou vztahovány k předpokládané ženské roli. Nela zmiňuje záležitost okolo budování svalstva. Pro muže se jeví běžné, že se snaží o vytváření fyzicky schopných a silných těl přizpůsobených prostředí antifašistického odporu, jehož součástí bývají občasná konfrontace s protistranou. Obdobná snaha u žen je hlídána, limitována ženskou rolí a předobrazy toho, jak má vypadat ženské tělo: „*U holek je to bráný jako jinak: 'Tak to už možná přeháníš, ne?', 'Budeš mít hrozný svaly'*“ (Nela).

Gender je entitou, která hierarchizuje společnost a její členy a členky. Je v něm také přítomný aspekt moci a bezmoci. Mezi výpověďmi mužů a žen se objevily určité rozdíly: mužští participující nebyli schopni reflektovat, jsou-li ženy utlačované, znevýhodňované či jim není dána možnost stejné participace. Buď odpovídali, že ženy mají stejné možnosti, anebo jim nepřipadalo, že by se setkávaly se znevýhodněním. Členové APFS disponují jinou žitou zkušeností než ženské členky a tudíž nemusí rozeznat drobné nuance, jež mohou ženy tlačit zpátky do vymezených škatulek ženské role. Ženy jsou díky své žité zkušenosti toho, co je to být ženou, k projevům znevýhodňování citlivější, jak zmiňuje Eliška: „*...když seš holka a máš nějaký povědomí o nějakém prostě anarchofeminismu, o nějakém genderu, tak ty věci prostě vnímáš jinak*“. Příslušností ke skupině, která disponuje větším počtem zvýhodnění daným genderově-pohlavním systémem, se muži se ocitají v privilegovanějším postavení. V této situaci si neumí představit nepříjemnosti či těžkosti, se kterými se ženské členky potýkají. Zároveň ženy často vyjednávají své pozice v oblasti sexismu ze strany mužských participujících, kdy samotní muži nemusí určité chování rozpoznat a klasifikovat jako projev sexismu. Příkladem je Eliška (24 let, členka APFS) a její zážitek:

„...jsem se o tom bavila právě s jednou holkou, která chce dělat nějakou publikaci o případech sexuálního násilí v subkulturách, a říkala jsem jí, že mám nějakou zkušenost a že jí

k tomu něco napíšu. Pak jsem se o tom bavila právě s jedním klukem a ten mně řekl: 'Hahaha, no, to by tam taky mohli dát, jak prostě tenhle ten náš kamarád, jak u něj spala zpěvačka z jedné kapely a byla úplně ožralá, a on jí vojel, hahaha'. A já říkám: 'Ne, to není hahaha, to je prostě úplně špatně' a on 'Ale prosím tě, chlastali', říkám: 'No, ty vole, to je ono, nemůžeš říkat hahaha, to je prostě blbě!' "

Vyjednávání toho, na co upozorňovat, že je znevýhodňující či sexistické, je pro členky APFS jistým balancováním. Aby nebyly nazvány či vnímány jako feministky v pejorativním smyslu, musí si rozmýšlet, s jakou intenzitou a mírou budou dané záležitosti prezentovat. Některé se smířily s tím, že požadovat řešení „*neustále každé drobnosti*“ může být ve výsledku kontraproduktivní, jiné se o toto řešení pokouší, ale hlídají si radikalitu svého počínání.

A co muži a stereotypní genderové role? Stejně jako na ženské členky i na mužské členy se vztahují stereotypní očekávání spojená s konceptem mužství ve společnosti. Shodně k poznatkům Nancy Macdonald (2002) nabývá mužskost na významu procesem svého utváření a dokazování skrze aktivity realizované muži. Těmi jsou fyzicky konfrontační oblasti, nebezpečné a náročné úkoly či vyšší pozice v organizační hierarchii. Nelze si nevšimnout, že prostředí antifašistického hnutí bývá veřejností redukováno pouze na fyzicky konfrontační aktivity, které jsou nahlíženy jako záležitost mužská. V diskurzu hnutí se pro tyto aktivity užívá termínů, které určitým způsobem s válkou souvisejí s válkou anebo ji evokují (antifašistický boj, odpor, nepřátelská strana atd.). Válčení a boj bývají opět stereotypně ztotožňovány spíše s muži než ženami. Ne všichni muži se ale snaží těmto stereotypním očekáváním vyhovět – rozhovory ukázaly, že nezanedbatelná část mužů konfrontace nevyhledává, neúčastní se jich a svůj zájem směřují k jiným činnostem APFS. Jak říká Honza (27 let, člen APFS): „...znám borce, kteří jsou dvoumetroví, mají sto kilo a mají psychický blok jít na ulici, takže je to velice individuální a znám kluka, který má šedesát kilo a..to je strašné (smích).“

3.2.5. Vztah Asociace protifašistických skupin k tématu feminizmu

Ve druhé fázi své existence, tedy někdy kolem roku 2000, byla APFS konfrontována s kritikou, která proti ní byla vznesena z feministického křídla českého anarchistického hnutí. Tehdy ještě především muži–antifašisté byli kritizováni za macho image a „kult síly“, který upevňují v antifašistickém prostředí. Takto nastavené podmínky mohou odrazovat potenciální aktivisty/aktivistky, jež nechtějí anebo neumí bojovat (Miriam, 2002). Vyčítáno jim bylo i nepřijímání žen mezi sebe a nepočítání je za bojovnice. Přílišné zdůrazňování fyzického násilí podle původců/kyň kritiky znevýhodňuje kromě žen i fyzicky slabší muže. Terčem kritiky byla i homofobní a sexistická atmosféra v antifašistickém prostředí: vstup do něj je vyjma žen ztížen i homosexuálně orientovaným mužům. Antifašismus zaměřený na boj s rasismem a fašismem opomíjí boj proti sexismu a genderově stereotypní chování mužů–antifašistů není reflektováno jako negativní. Genderově stereotypní chování vztahují muži–antifašisté i na ženy v neonacistickém hnutí. Ženy–neonacistky nejsou napadány, protože jsou považovány za méně nebezpečné než muži – neonacisté, ačkoliv mohou být stejně ohrožující v prosazování fašismu a neonacismu jako jejich mužští kolegové. (Kolářová, 2004). Jedním z posledních bodů přednesené kritiky byl koncept „hrdinství“, který je spojen s představou fyzicky bojujícího muže. Za hrdinství lze ale považovat i odmítání hrát zavedené genderové role či odmítnutí podřízení se patriarchálnímu systému (Miriam, 2002). Z pozic vznesené kritiky navrhuje feministická frakce anarchistického hnutí oceňovat i jiné druhy aktivit proti fašismu (Linda, Markéta in Bastl, 2010): antifašistický boj by měl jít ruku v ruce s anarchistickými myšlenkami, protože jedině tak je možné vybudovat svobodnou a rovnostářskou společnost (Linda, Markéta, 2003).

Jedna z osob, které se podíleli na kritice APFS, vzpomíná na nepříjemný sled událostí, jež kritika vyvolala. Následující výrok Bány poukazuje na nesnáze prosazování feministického úhlu pohledu:

„...jako ten pokus o diskuzi, jak mi tam bylo vyhrožováno, že mě někdo sejme a rozkope mi držku a takovýhle...Bylo to jako strašný a už jako rovnou v průběhu mojí nějaký sebekratší prezentace tam zaznívalo: 'Ty vole, to nemyslíš vážně' a takový...Opravdu šílený. Ale taky si myslím, že tam jako mnohdy výraznou roli hrají i ty osobní věci, jo, ale nechci APFS vůbec omlouvat, vůbec ne v tamté době, opravdu to bylo strašný...ale bylo to strašně emotivní, bylo

to prostě hrozný, ale zároveň musím říct zpětně, že naše nastartování nebylo šťastný...“
(Bára, 28 let).

Kritika z pozic feminismu neměla pouze podoby veřejné diskuze - odehrávala se také na webových stránkách:

„...ono hlavně pak když šel na internetových stránkách, což je jakoby dost podstatný, možná i podstatnější než samotná ta diskuze, vyšel ten text na nákejkách těch stránkách internetových... A pod nim byla diskuze. Povolena...a tam byly jako narážky na fyzické vzhled jako holek feministek, jako všechny možné věci, holení nohou, tloušťka, prostě zakomplexovaný, všechny tady ty klišé se tam reprodukovaly (Bára, 28 let).

Postoj k anarchofeministickým či obecně feministickým tématům se pozvolna proměnil a anarchistické prostředí se otevírá nejrůznějším myšlenkám spojeným s genderem a sexualitou. Posun v názorové rovině participujících, kteří se podíleli na prudkých reakcích v návaznosti na feministickou kritiku, shodně tematizují účastnice a účastníci výzkumu. Upozorňují, že někteří z těchto participujících změnili své postoje a uznali oprávněnost tehdejší anarchofeministické kritiky, a v současné době se jejich názory blíží tomu, co tehdejší feministická frakce tematizovala. Jeden z účastníků výzkumu tuto transformaci postojů nepřičítá kritice vedené z pozic anarchofeminismu, ale věkovému dospívání participantů, odlivu konfliktních osob z hnutí a celkovému vývoji Asociace protifašistických skupin, konkrétně její nové, obrozené, podobě (Michal 40 let, člen APFS).

„To gró je prostě jinde“ - Postoj Asociace protifašistických skupin k feminismu a anarchofeminismu

Současný vztah Asociace protifašistických skupin k (anarcho)feminismu není nepřátelský - feministická kritika byla víceméně uznána za oprávněnou. Navzdory tomu jsou ale feministická témata uvnitř APFS vnímána jako vedlejší. Chce-li některý nebo některá z participujících tematizovat feminismus, např. napsat článek do médií APFS, jsou jí všechny možnosti a realizace článku otevřeny. Asociace protifašistických skupin je slovy Jirky (40 let, člen APFS) orientována na odlišnou aktivistickou oblast a její agenda je úzce zaměřena:

„APFS se možná odlišuje v tom, že se soustřeďuje jako na praktický činnosti a řešení jako konkrétních problémů, a když to řeknu hodně blbě, tak moc nemá ráda diskuze. Takže možná, že jako APFS tohle to moc řešit neumí nebo ani nechce, jo, protože je orientovaná trochu na jinej druh činností a jinej druh problémů, no.“

Nela (25 let, členka APFS) potvrzuje výrok uvedený v podnadpise této kapitoly: antifašismus je jasným tématem, kterému se APFS primárně věnuje a ostatní témata, do kterých spadá feminismus a gender obecně, jsou tématy okrajovými. Jedinou možností, jak importovat téma genderu či feminismu hlouběji do agendy Asociace protifašistických skupin, je její postupná radikálně-politická profilace, která by umožňovala řešit systémové formy útlaku. Ve svém prohlášení APFS zdůrazňuje zaměření proti ideologiím a skupinám, které akcentují útlak. Znevýhodňování žen hegemonní společností se v prohlášení nevyskytuje anebo alespoň není uvedené na webových stránkách organizace. Honza (27 let, člen APFS) se domnívá, že by se feminismu měly věnovat příslušné skupiny, stejně jako Asociace protifašistických skupin tematizuje antifašismus a fašismus/neonacismus ve společnosti:

„...ta naše agenda je úzce specifikována a o tom feminismu nebo nějakem anarchofeminismu by asi měly psát povolanější skupiny, jako které to mají v podstatě dělat, jakože by měly psát o anarchismu, o feminismu, o zvířátkách, o všem, že jo.“

Důvodem, proč je feminismus navenek a směrem k sympatizujícím tematizován pouze v omezené míře, je povaha fungování APFS – podle Jirky (40 let, člen APFS) je Asociace protifašistických skupin soustředěna na praktické činnosti a při diskuzích je kladen požadavek, aby vyústily ke konkrétnímu řešení, k určitému výsledku. Na feminismus je oproti tomu pohlíženo jako na složitou oblast problémů, jejichž vyřešení není v krátkodobém horizontu možné. Proto se feministická/anarchofeministická témata více neprotěžují.

Čas od času jsou uvnitř APFS témata spojená s feminismem reflektována a v každodenním životě hnutí vyžadují občasné řešení. Eliška (24 let, členka APFS) a Jirka (40 let, člen APFS) zmiňují například situaci, kdy se debatovalo o velikosti poprsí ženské postavy na letáku APFS – má-li být větší či naopak menší, aby neevokovalo stereotypní představu ženy jako sexuálního objektu. Příspěvky sympatizujících na facebookovém profilu prochází korekturou, zda nepodporují stereotypy ve společnosti nebo nejsou vyloženě sexistické. Eliška (24 let, členka APFS) charakterizuje akceptování anarchofeministických či obecně genderově rovných principů jako tematizaci probíhající především uvnitř hnutí, která se navenek neodráží v podobě kampaní, ale mediálními výstupy APFS. Rovněž jde o zvažování potencionální spolupráce s jinými objekty – ty jsou nahlíženy genderově korektní optikou, zda se APFS může ke konkrétní záležitosti hlásit či nikoliv. V projevech (články a prohlášení), jimiž se APFS prezentuje široké veřejnosti, se občas užívá gramatických rodů zviditelňujících jak muže, tak ženy („antifašisté a antifašistky“). Je-li generické maskulinum v textu použito

(často se užívá pro jeho snazší čitelnost a srozumitelnost textu), přidává se obvykle poznámka, že se jedná o individuální záležitost autora či autorky. Kolářová (2009) dodává, že užívání obou tvarů lze prezentovat jako vědomou reflexi genderových vztahů, avšak na druhou stranu se může jednat o povrchní efekt zakrývající potřebu skutečné změny nerovností. Honza (27 let, člen APFS) uvádí, že se k užívání genderově korektního jazyka přistoupilo z toho důvodu, aby se povědomí o genderové rovnosti dostalo blíže k sympatizujícím. Současně jeho užívání dává případným potenciálním zájemkyním najevo, že Asociace protifašistických skupin není jen organizací mužů, ale že ženské participantky jsou v ní také přítomné a zauímají důležité pozice. Podobného výsledku se původně chtělo dosáhnout motivačním videem k výročí smrti jednoho ze zavražděných antifašistických aktivistů, kdy mělo být video namluveno mužským a ženským hlasem, jak jsem již upozorňovala.

Podle Elišky (24 let, členka APFS) se anarchofeministické principy staly vlastní participujícím APFS, mají podobu revoluce všedního dne a pomalu se odrážejí v každodenním fungování hnutí („*už tím prostě žijou*“). K obdobnému závěru dochází i Nela (25 let, členka APFS), která je o něco pesimističtější. Uvádí, že genderově uvědomělý přístup je víceméně individuální záležitostí konkrétních participujících. Sama ale byla překvapená, že se v jádru hnutí pohybují lidé, kteří nad touto problematikou přemýšlí a snaží se ji prosazovat.

Generické maskulinum ve vybraném čísle časopisu APFS

K dokreslení představy o akceptaci feministických přístupů uvnitř Asociace protifašistických skupin jsem zvolila genderovou analýzu textů z časopisu APFS. K analýze jsem vybrala jedno číslo uvedeného časopisu, které vyšlo před dvěma lety. Je to první číslo obnoveného časopisu, které vyšlo po delší odmlce. Analyzované číslo jsem zvolila i z toho důvodu, že vzniklo již v prostředí nové Asociace protifašistických skupin, kterou se ve své práci zabývám. Podrobnější popis obsahu zkoumaného čísla není potřebný. Postačí pouhé uvedení námětu článku pro účely zasazení kontextu analýzy.

Ještě než přistoupím k analýze, nastíním problematiku gramatického jevu generického maskulina a to, proč jej feministické kruhy celkově odmítají. Generické maskulinum je praktikou užívání podstatných jmen rodu mužského pro souhrnné označení mužů i žen. Rod mužský se stává zástupným a označuje i ženy bez toho, aby docházelo k nedorozuměním. Např. výraz „právník“ v sobě zahrnuje právníka i právničku a z hlediska gramatiky je to správné. Takovéto vyjadřování může ale ve výsledku znevýhodňovat ženy (Valdrová, 2010).

Používáme-li generické maskulinum, třeba pro označení antifašistů a antifašistek uijeme podstatného jména rodu mužského „antifašisté“, pro anarchistky a anarchisty zvolíme zástupné „anarchisté“, v konečném důsledku diskriminujeme osoby z dané promluvy vyloučené, tedy ženy. Jazyk samotný není neutrálním nástrojem komunikace užívaným k popisování světa kolem sebe. Naopak zásadním způsobem formuje identity jednotlivců a jednotlivkyň, stejně jako sociální realitu, v níž žijí. Tím, že generické maskulinum ženy zneprítomňuje, neoslovuje a degraduje, je nástrojem upevňování patriarchálního řádu, ve kterém jsou ženy systematicky znevýhodňované (Černohorská, 2010). Generické maskulinum současně evokuje, že postavení žen je druhotné a ženy nepotřebují vlastní oslovení a zpřítomnění, „ale stačí, aby byly pouze 'zastoupeny'“ (Černohorská, 2010: 44). Užívání generického maskulina v anarchistickém a antifašistickém prostředí, která jsou spojované spíše s maskulinními charakteristikami, vede k ještě většímu zneviditelnování přítomnosti žen a homogenizaci hnutí jako výhradně mužského.

Asociace protifašistických skupin se snaží reflektovat přítomnost ženských participantek ve svých mediálních projevech (textech, člancích a obrazových materiálech). I přesto lze konstatovat, že do určité míry se tendence přehlížení ženských participantek stále udržuje. Snaha o genderově korektní vyjadřování v dřívějších číslech zkoumaného časopisu se u APFS objevuje již pár let po feministické kritice – v textu je to reflektování účasti žen na hnutí formou příčestí – i/y (např. byli/y). Následující čísla až do odmlky časopisu otiskovala prohlášení o genderové korektnosti uveřejňovaných textů. V posledním čísle před jeho několikaletou přestávkou se genderově korektní vyjadřování objevuje v části editoriale a obsahu, které zde zastupuje redakci. U článků je v duchu svobody přenecháno rozhodnutí o (ne)užívání generického maskulina autorům a autorkám.

Analyzované číslo prohlášení genderové korektnosti neobsahuje, ale užití genderově korektního projevu je explicitně přítomné jak ve formě příčestí – i/y, tak i užitím obou gramatických rodů (antifašisté/antifašistky). Nepublikování prohlášení může evokovat samozřejmost anarchofeministických principů a vědomí toho, že ženské aktivistky jsou v hnutí přítomné a genderově senzitivní vyjadřování je toho jen odrazem. Honza (27 let, člen APFS) se však domnívá, že existence prohlášení o genderově korektním jazyku byla přehnanou reakcí na politickou korektnost, než skutečné přijmutí anarchofeministických přístupů.

Aplikace genderově korektního jazyka v prostoru zkoumaného čísla je zřejmě záležitostí autorky či autora. Editorial zastřešující celé číslo a vystupující za APFS je v souladu s genderově senzitivním vyjadřováním. Z pozice samotných autorů a autorek je genderově citlivý jazyk relativní. Můžu rozlišit tři druhy vyjadřování ve vztahu k rovnému tematizování žen a mužů v článcích: výlučné užití generického maskulina, které zastupuje i ženské participantky; generické maskulinum s občasným prvkem genderově vyváženého jazyka, anebo genderově korektní vyjadřování (v celém čísle se jedná pouze o jeden text). Jsou tu tři články převzaté z jiných webových stránek, jež nejsou nijak upravovány. Článek Asociace Alerta je psán v duchu genderově korektního vyjadřování. Zároveň je to jediný text v časopise, který je takto psán. Gender a rovnoprávnost žen a mužů jsou tematizovány v textech Alerty a Anarchistického černého kříže a jsou přítomné v deklarování charakteristiky a cílů dané organizace.

Články autorů a autorek jsou charakteristické převážným užíváním generického maskulina, kdy v pár případech je užito genderově senzitivního vyjadřování: nejčastější je spojení podstatných jmen rodu ženského a mužského současně, jehož četnost výskytu se v rámci jednotlivých článků mění (sympatizanti/sympatizantky, squatteři/squatterky, naši aktivisté/aktivistky atd.).

Generickým maskulinem, které se vyskytuje téměř ve všech článcích¹⁹, je podstatné jméno „neonacista“ či „neonacisté“. Kromě jednoho případu užití obou rodů („neonacisté/neonacistky“) je znepřátelený tábor neonacistických aktivistů a aktivistek nazýván souhrnným „neonacisté“. Politická, v tomto případě aktivistická, sféra je konstruována výhradně v intencích maskulinity. Industrializace a urbanizace ukotvily veřejný život jako sféru náležící výlučně mužům a oblast domácnosti jako prostoru žen. Účastní-li se žena veřejného, aktivistického života, dalece překračuje jí vymezenou oblast realizace a narušuje i roli vyplývající ze sféry určené ženám. To je jeden z faktorů, který ovlivňuje míru ženské participace na hnutí (Vráblíková, 2006). Protože je aktivistická oblast spojována stereotypně s muži, je „nepřítel“ vždy předpokládán a klasifikován jako muž, a to i přesto, že se ženy na nepřátelské straně vyskytují, ať již jako pasivní sympatizantky či aktivní participantky. Z dostupných výzkumů (viz. např. Kolářová 2006) je jisté, že ženská účast v aktivistických hnutích je oproti té mužské nízká, avšak to by neměl být důvod, proč ženy

¹⁹ S výjimkou článku od asociace Alerta a rozhovoru s anarchistickou aktivistkou, kde je jednou užito „neonacisté/neonacistky“.

zneviditelňovat a jejich zapojení marginalizovat²⁰. Užíváním označení „neonacisté“ se potvrzuje výše zmíněný model dvou zcela oddělených oblastí, které náleží konkrétnímu genderu (muži jsou orientováni na veřejnost, ženy na domácnost), takže v této logice není pro představu ženy jako „nepřítele“ v aktivistické sféře místo. Je to další projev²¹ zřejmě nereflektovaného sexismu, kdy žena jako stoupenkyně ultrapravice není myslitelná v pozici maskulinně konstruovaného nepřítele. I přes to, že žena jako aktivistka je v antifašistickém hnutí v člancích přítomna (na rozdíl od jednou použitého označení „neonacistky“ se „antifašistky“ a „anarchistky“ v textu četně vyskytují). Pojmenování „neonacistky“ je použito pouze jednou a to v případě explicitní přítomnosti ženských jmen neonacistických aktivistek v textu.

Dalším aspektem při posuzování genderové rovnosti je podíl žen a mužů na přípravě vydání časopisu. Předěšlá čísla obsahovala tiráže, podle kterých bylo možné z části uvažovat o složení redakčního kolektivu. Současná vydání obnoveného časopisu tuto informaci neobsahují. Co se týče několika předěšlých čísel z hlediska zastoupení žen a mužů na konkrétních činnostech přípravy časopisu, mohu konstatovat, že ženy nejsou členkami redakčního kolektivu. Nejsou ani mezi stálými přispěvateli/přispěvatelkami, nepodílí se na grafické podobě a technickém servisu. Podle tiráže ženy nalezneme ve škatulce „korektury“. Jako autorky zde ženy nefigurují, tedy až na dvě výjimky, z nichž je v jednom případě žena uvedena jako spoluautorka.

Zkoumané číslo se oproti minulým vyznačuje vyšším počtem článků, které jsou podepsány ženskými jmény. Nelze říci, jsou-li pod těmito jmény ukryty skutečné ženy jednoznačně říci. Díky ochraně před represivními složkami státu a neonacistickými participujícími se autoři a autorky nepodepisují svými pravými jmény. V celém vydání jsou tři články, pod kterými je uvedeno ženské jméno v pozici autorky, a čtyři články, podepsané mužským jménem. Při bližším pohledu ze tří článků, jejichž autorkami se zdají být ženy, patří dva články z těchto tří jedné autorce, takže reálně to mohou být dvě ženy jako autorky. Ze čtyř „mužských“ článků jsou tři napsány anebo připraveny jedním mužským autorem, z čehož plyne, že na přípravě čtyřech článků mužských autorů se podíleli dvě osoby, možná muži. Zbytek vydání je tvořen

²⁰ Z antifašistického pohledu je třeba brát na vědomí aktivitu ženských participantek neonacistické scény a nepodceňovat je.

²¹ Sexismus ze strany antifašistického hnutí vůči ženám je patrný i v kampani *Good night white pride*, kde žena není v žádném z uveřejněných obrazových materiálů v roli konfrontovaného nepřítele (nepřítelkyně). Obraz ženy v této kampani je předmětem kapitoly „*Tvá kámoška je víc než národ*’. *Vizualita a symbolika genderu v antifašistických kampaních*“.

články převzatými z českých webů anebo článků přeložených ze zahraničních internetových zdrojů.

Jak již bylo uvedeno v kapitole „*Aktivity Asociace protifašistických skupin a účast žen na nich*“, nelze přesně určit autorství z hlediska genderu a rovné účasti ženských a mužských participujících. Proto je nutné brát tuto analýzu jako orientační dokreslení problematiky.

3.2.6. „Tvá kámoška je víc než národ“ - Vizualita a symbolika genderu ve dvou antifašistických kampaních

V této kapitole budu analyzovat vizuální zpracování ženské přítomnosti v antifašistickém prostředí ve dvou relativně známých kampaních, *Good night white pride (GNWP)* a „*Víc než národ*“. Za pomoci obsahové a sémiotické analýzy obsahů zobrazení se budu soustředit na to, co samotný způsob vyobrazení vypovídá o ženě jako subkulturní participantce, zda se v něm objevují stereotypní charakteristicky či zda ponechává prostor pro artikulaci vlastní zkušenosti být antifašistkou a účastnicí subkulturního života vůbec. Při rozboru obrazů neopomenu věnovat pozornost i zobrazení muže, které může poskytnout další poznatky o pozici ženských participantek v antifašistickém prostředí.

Obrazy genderu v obou analyzovaných kampaních nevnímám ve vzájemném antagonistickém vztahu a pohlížím jako na dva možné způsoby prezentace a výpovědi o antifašistickém aktivismu.

Kampaň *Good night white pride*

Kampaň GNWP je nejznámější antifašistickou agitací a původně vzešla z prostředí punk a hardcore německé hudební scény. Tyto hranice již dávno překročila a rozšířila se do nejrůznějších subkultur, hudebních žánrů a labelů. První logo této kampaně v 90. letech 20. století bylo inspirováno fotografií kanadského antirasistického aktivisty projevujícího svůj nesouhlas vůči muži s tzv. „keltským křížem“ na triku (Antifa, 2010). Cílem kampaně GNWP je zamezení pronikání neonacisticky orientovaných osob do hardcoreové hudební scény a

obecná eliminace ultrapravicových aktivit ve veřejném prostoru. Od roku 2005 je tato kampaň realizována i v rámci České republiky.

Obr. 1 – Základní logo kampaně GNWP²²

Základní logo je modifikováno samotnými participujícími a sympatizujícími antifašistického hnutí do mnoha rozmanitých podob, v nichž je mimo jiné akcentována role ženských účastnic a boj proti sexismu (jak ukážu dále v textu). Kampaň GNWP se v českém kontextu na svých webových stránkách www.gnwp.cz prezentuje jako decentralizovaná organizace bez pevného vedení, fungující na principu „DIY“, Do It Yourself – Udělej si sám/sama. Kampaň je tvořena všemi, kteří se na ní chtějí podílet – k vytváření této kampaně jsou nabádáni všichni/všechny participující z antifašistického prostředí: sami modifikují základní logo (vytváří jeho různé podoby), pořádají koncerty pod hlavičkou GNWP, poskytují reporty o koncertech kapel podporujících GNWP, umisťují na web rozhovory s kapelami či informace o aktivitách souvisejících s touto kampaní²³. Společným jmenovatelem spojující jednotlivé participující je antifašismus.

Kampaň neopomíjí tematizovat ženy zapojující se do antifašistických aktivit: téma žen - antifašistek je v rámci GNWP prezentováno pod názvem „GNWP proti sexismu“. Ženy jsou ve většině vyobrazení stavěny do role aktivních antifašistických bojovnic a odpůrkyň intolerantních postojů: ženy s baseballovými holemi, páčidly, pistolemi, boxery na ruku či ženy zachycené v bojových pozicích. Z celkového počtu sto dvou zázornění²⁴ umístěných v galerii na webových stránkách GNWP můžeme šestnáct z nich ztotožnit s vyobrazením

²² Dostupné z: <<http://gnwp.cz/category/galerie/stahuj/hlavn%C3%AD-logo/-/main-logo>>. Ověřeno ke dni 20.11.2011

²³ <http://gnwp.cz/content/vice-o-gnwp>

²⁴ Toto číslo se vztahuje ke stavu galerie ověřované ke dni 21.11. 2011.

ženy. Z toho čtrnáct obrázků znázorňuje ženy v bojové pozici anebo s předměty konotujícími fyzické násilí a konfrontaci (zmíněné střelné zbraně, ale i kuchyňský váleček a kabelka, předměty stereotypně spojované s obrazem ženství).

Obr. 2 – Příklady vyobrazení žen v kampani „GNWP proti sexismu“²⁵

Reprezentace ženy v kampani GNWP je konstruována v kategoriích extrémně maskulinního objektu. Žena je vyvázána z tradičních a stereotypních ženských rolí jako je mateřství, partnerství, orientace na rodinu apod. Naopak je vykreslována v intencích jednoho z dalších stereotypů - stereotypní podoby mužství, macho násilného mužství. Namísto zrovnoprávnění

²⁵ Dostupné z: <<http://gnwp.cz/category/galerie/stahuj/ostatn%C3%AD-loga-others-logos/gnwp-proti-sexismu>>. Ověřeno ke dni 25. 7. 2011

s mužskými participanty a artikulování vlastní subkulturní realizace je připodobňována k obrazu muže – antifašistického bojovníka. Žena – antifašistka je tak imaskulinizována. Kampaň GNWP vybízí ostatní ženy k akceptování maskulinní zkušenosti antifašistické existence a jsou nabádány k recepci hodnot konfrontačního antifašismu za své.

Obdobná analogie ztvárnění ženy v maskulinním kontextu se objevuje ve výtvarném umění socialistického realismu, kde obraz ženy zaujímal důležité místo a roli. V budovatelské fázi socialismu (50. a 60. léta 20. století), která se vyznačovala ženskou emancipací, je mateřská a rodinná funkce ženy eliminována ve prospěch prvoplánového zobrazení ženy v netradičních rolích a úlohách. Tyto ji zrovnoprávňují s muži a vymaňují ze zažitých stereotypů. Emancipační trend socialismu v uměleckých zobrazeních ženy lze charakterizovat spíše jako proces „plošné maskulinizace ženy“: žena byla prodchnuta maskulinitou a ztotožňována s mužskými rysy a vlastnostmi (Kouba, 2006). Před socialistickým publikem tak vyvstala nová žena, žena – budovatelka nové a lepší společnosti: dělnice, traktoristka²⁶, údernice, bagristka nebo rolnice.

Jako zvláštní objekt zájmu socialistické politiky, byla žena podstoupena propagandistickým a ideologickým zájmům a odosobněna. Byla definována pouze jako „*typ, žena jako fungující součástka motoru společnosti, tj. žena ve vztazích ke kolektivu, ke společnosti. Jedinečnost ženy jako bytosti se jeví jako nezajímavá či nehodná zaznamenání.*“ (Bílek, 2006: 251). Žena byla abstrahována od své jedinečnosti jako lidské bytosti a její emblematická ženskost akcentována pouze z hlediska cílové skupiny, která měla být zobrazením oslovena (např. nábohy a výzvy, viz obr. 3) anebo z hlediska specifických funkcí, které dobovou optikou zvládne lépe než muž (Bílek, 2006).

²⁶ Traktor byl velice oblíbeným popkulturním emblémem v umění socialistického realismu.

Obr. 3 – Žena jako odosobněná „součástka“²⁷

Když porovnám vyobrazení muže a ženy v kampani *Good night white pride*, jsou ženy oproti mužům častěji zachycovány s nástroji symbolizujícími násilnou konfrontaci: na patnácti z celkem šestnácti vyobrazení lze ženské participantky identifikovat v pozicích přímo konfrontačních anebo tuto konfrontaci určitým způsobem asociují (viz. tabulka č. 1 „Vyobrazení ženy v kampani GNWP“). Muži jsou v téže kampani z celkem padesáti osmi ilustrací²⁸ zobrazení s explicitně konfrontačními předměty pouze na jedenácti z nich. Současně jsou znázorněni se subkulturními předměty jako je bike (jízdní kolo), fotbalový míč, skateboard či mikrofon s „kšiltovkou“ (viz. Tabulka č. 2 „Vyobrazení muže v kampani GNWP“). Obdobný způsob vyobrazení u ženy této kampaně absentuje: žádnou z žen nemůžeme na základě přítomnosti subkulturního předmětu spojit s určitou subkulturou, jako je tomu u mužských participantů. Předměty, které drží anebo v jejichž přítomnosti jsou vyobrazeny, nejsou subkulturně konotované a neodkazují k žádnému potenciálnímu subkulturnímu životu participantek (k jaké subkultuře odkazuje páčidlo či hlaveň pistole?). Na určitou míru „subkulturnosti“ ženských participantek můžeme v pár případech usuzovat výhradně prostřednictvím vizuálního vzezření.

²⁷ Dostupné z: < <http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=73>>. Ověřeno ke dni 22.11.2011

²⁸ Do tohoto počtu započítávám i kreslené postavičky s explicitním mužským genderem.

Tabulka č. 1 – „Vyobrazení ženy v kampani GNWP“

Celkový počet vyobrazení ženy v kampani GNWP	16
Počet vyobrazení ženy s fyzicky konfrontačními předměty (pistole, baseballové hole, atd.)	8
Počet vyobrazení ženy se stereotypně ženskými předměty modifikovanými do násilných předmětů (kuchyňský váleček, dámská kabelka, atd.)	2
Počet vyobrazení ženy v bojových pozicích (ženy útočící se zaťatými pěstmi, ženy kopající do ležící postavy, atd.)	5
Počet vyobrazení ženy se subkulturními artefakty	0

Tabulka č. 2 – „Vyobrazení muže v kampani GNWP“

Celkový počet vyobrazení muže v kampani GNWP	58
Počet vyobrazení muže s konfrontačními předměty (automatické zbraně atd.)	11
Počet vyobrazení muže se subkulturními artefakty (bike, skateboard atd.)	18
Počet vyobrazení muže se subkulturními artefakty modifikovanými do konfrontačního předmětu	6

Znamená to, že když nejsou ženy zobrazovány s předměty subkulturního významu, není žena legitimní nositelkou subkultury? K zodpovězení této otázky se vrátím k obrazu ženy v socialistickém realismu, kde přes proklamovanou emancipaci a zrovnoprávnění s muži zaujímá žena druhotnou roli díky jejímu prvoplánovému zobrazení ženy - budovatelky (traktoristky, údernice či dělnice), jež je ale maskulinní, ztotožněná s mužem. Prostor

budování nové společnosti se tak ukazuje jako prostor ve skutečnosti náležící mužům. Stejně tak žena-antifašistka v kampani GNWP je v novém tisíciletí ztotožněna s mužem a oplývá maskulinitou. K emancipaci ženy jako samostatné aktivistky a subkulturní participantky nedochází, neboť subkultura je asociována s mužem-nositelům subkulturních symbolů, kdežto ženě jsou tyto symboly v kampani GNWP odepřeny. Celkově zde chybí prostor pro vlastní artikulaci ženské zkušenosti toho být antifašistickou aktivistkou.

Projevem neuvědomovaného sexismu ze strany antifašisticky smýšlejících je i konstrukce nepřítel, jež je v celé kampani představován výhradně mužem. Ženy jsou v kampani GNWP přítomné jako aktivistky proti intolerantním projevům či osobám. Ovšem ženy jako stoupenkyně těchto intolerantních názorů (nacionalistických, rasistických, apod.) v tomto případě tematizovány nejsou. Přitom podíl žen v řadách radikálně pravicové scény nelze pominout, i zde se ženy realizují jako subkulturní participantky (více viz. Kolářová 2006).

Obr. 4 – Zobrazení mužů v kampani GNWP²⁹

²⁹ Dostupné z: < <http://gnwp.cz/category/galerie/stahuj/ostatn%C3%AD-loga-others-logos/pos%C3%AD%C3%A1te?page=2>> a < <http://gnwp.cz/category/galerie/stahuj/ostatn%C3%AD-loga-others-logos/pos%C3%AD%C3%A1te?page=3>>.

Obr. 5 – Příklady socialistického³⁰ a antifašistického GNWP obrazu ženy

Něco lepšího než národ

Nyní se zaměřím na kolekci samolepek „*Víc než národ*“, kterou Antifašistická akce uveřejnila v roce 2008 na webových stránkách Antifa.cz v sekci Stahuj³¹. Zatím se jedná o poslední publikovanou kolekci, jež si participující mohou stáhnout a osobním přičiněním se podílet na propagaci antifašistických myšlenek (komentář v sekci samolepek vyzývá k akci všechny participující a sympatizující sloganem „*polepte vaše město, školu nebo pracoviště antifašistickou propagací*“). Na rozdíl od kampaně GNWP není podíl na vzniku této kolekce nabízen širokému spektru sympatizujících a participujících antifašistického hnutí. Kolekce vzešla z prostředí Antifašistické akce. Aktivní podíl je ale nabízen antifašisticky orientovaným osobám v jejich šíření.

Kolekci samolepek „*Víc než národ*“ jsem si vybrala z toho důvodu, že oproti ostatním kolekcím samolepek, jež AFA uveřejnila, tato jediná³² hlouběji tematizuje přítomnost žen ve svých řadách. Kolekce „*Víc než národ*“ se od předešlých odlišuje svým výtvarným provedením – je mnohem barevnější, nápaditější a neomezuje se na vyvedení v barvách

³⁰ Dostupné z: < <http://www.theartofposter.com/RED/Red.htm>>. Ověřeno k 22.11.2011

³¹ <http://www.antifa.cz/content/stahuj>

³² S výjimkou kolekce Fight z roku 2003, kde na jedné ze samolepek nalezneme dvě ženy ve společnosti několika vojáků.

červené, černé, bílé a šedé. Mimo zobrazení žen představuje i muže jako nejrůznější účastníky subkulturního života, čímž dochází k opouštění konceptu muže-zakukleného a maskovaného bojovníka.

Obr. 6 – Víc než národ³³

³³ Dostupné z: < <http://www.antifa.cz/content/neco-lepsiho-nez-narod>>. Ověřeno ke dni 22. 11. 2011

„Víc než národ“ obsahuje patnáct samolepek, které pracují s obrazem žen a mužů jako antifašistických participujících. Soustředí se i na předměty se subkulturním podtextem. Na třech z pěti obrazů zachycujících muže jsou muži prezentováni v kamarádském vztahu s dalším mužem či muži, a tento výjev je doprovázen mottem „*Tvůj kámoš je víc než národ*“ či „*Starí kámoši jsou víc než národ*“. Zbylé samolepky vážící se k muži, jej tematizují jako subkulturního participanta, jehož subkulturní zapojení symbolizuje bike (jízdní kolo). Subkulturními předměty, kterými je v této kolekci samolepek apelováno na subkulturní participující, jsou především skateboardy, jízdní kola (bike), spreje s barvou pro tvorbu graffiti či gramofony s mikrofony k vyjádření záliby poslouchání hudby.

Tabulka č. 3 „Vyobrazení žen a mužů v kampani Víc než národ“

Celkový počet samolepek v kampani Víc než národ	15
Počet samolepek zobrazujících ženy	5
Počet samolepek zobrazujících muže	6
Počet samolepek zobrazujících subkulturní předměty	4
Počet samolepek zobrazujících ženy se subkulturními předměty	2
Počet samolepek zobrazujících muže se subkulturními předměty	2

Obraz ženy v této kolekci se váže k subkulturnímu zapojení: žena je zobrazována v přítomnosti předmětů odkazujících k určité subkultuře. V kontrastu ke kampani *Good night white pride* je žena nositelkou subkultury stejně jako její mužský kolega a její obraz není podřízen maskulinním charakteristikám. Ženská participantka je zrovnoprávněna s mužem a představena jako samostatná a nezávislá bytost, která má potenciál tematizovat ženskou zkušenost v antifašistickém prostředí a subkulturním prostředí vůbec (žena se v subkulturním

prostoru může realizovat prostřednictvím určitého stylu hudby, svými aktivitami ve street art či zálibou v jízdě na skateboardu).

Obr. 7 – Zobrazení ženy v kolekci „Víc než národ“³⁴

Ráda bych se ještě zaměřila na charakteristiky žen a mužů, které vyplývají z těchto samolepek. I způsob zachycení a zobrazení vypovídá o určitých genderových stereotypch, jež jsou s muži a ženami jako skupinami spojované. Když jsem se na celou kolekci podívala

³⁴ Dostupné z: < <http://www.antifa.cz/content/neco-lepsiho-nez-narod>>. Ověřeno ke dni 22.11. 2011.

jako na související celek, všimla jsem si několika opakujících se způsobů zobrazení pojícími se buď se ženami anebo jenom s muži.

Muži jsou v této kolekci samolepek mnohem častěji zobrazováni v pohybu – jedná se o muže zachycené při jízdě na jízdním kole, muže přátelsky se objímající či v partě odcházející ulicí. Toto znázornění evokuje mužům stereotypně připisovanou vyšší aktivitu (Renzetti a Curran, 2005). Ženy jsou zobrazeny ve většině případů v pozici statických objektů³⁵, především ve dvou případech v pózách, které připomínají modelky z módních časopisů (viz. výše uvedené samolepky „*Tvoje barvy jsou víc než národ*“ a „*Tvůj styl je víc než národ*“). U těchto „modelek“ se zdá být jejich „subkulturnost“ vedlejší k fyzickému vzhledu – ačkoliv je dívka na jedné ze samolepek vyobrazena se sprejovou barvou k vytváření graffiti, ustupuje tento záměr do pozadí a dívka je vyobrazena jako sexuální objekt. „Nehybnost“ také asociuje stereotypní povahovou pasivitu přiznávanou společností ženám (Renzetti a Curran, 2005).

Kromě povahové aktivity mužů odrážejí samolepky i mužskou existenci v kamarádských vztazích s ostatními muži („*Tví kámoši jsou víc než národ*“). Potenciální slogan „*Tvé kámošky jsou víc než národ*“ u zachycení žen nenalzáme, na rozdíl od mužů nejsou ženy zobrazovány ve skupinkách s jinými ženami, samolepky ukazují pouze ženy samotné bez jakýchkoliv interakcí s ostatními (mimo samolepky, kde je žena součástí skupinky mužů – viz obrázek č. 8 v příloze). Ženám v této kolekci není kamarádský vztah s jinými ženami přiznáván. Tato kolekce samolepek odrážející stále androcentrický pohled na svět i přes svůj emancipační potenciál generuje některé stereotypní charakteristiky, mezi něž patří i rivalita mezi ženami a neschopnost solidarity mezi nimi.

Z provedené analýzy vyplývá, že v rámci antifašistického prostředí spolu koexistují dva obrazy ženy, jež jsou konstruované jednotlivými kampaněmi - žena v případě GNWP kampaně je žena maskulinní a přizpůsobená obrazu muže; kolekce samolepek „*Víc než národ*“ pocházející z Antifašistické akce představuje ženu emancipovanou a rovnocennou mužskému participantu, nikoliv pouze přizpůsobenou jeho obrazu. S oběma typy obrazů žen souvisí i představa o jejich subkulturním zapojení, kdy žena v kampani GNWP nedisponuje možností artikulovat vlastní subkulturní zkušenost, protože tím, kdo je nositelem subkultury a kdo utváří subkulturní prostor, je muž. V případě kolekce samolepek

³⁵ Vyjma jedné samolepky, kde je s ženskou siluetou pracováno v pohybu.

„Víc než národ“ je nositelkou subkultury žena společně s mužem a její obraz nabízí prostor pro vlastní tematizaci subkulturního zapojení. Kolekce ukazuje, že lze artikulovat ženskou antifašistickou zkušenost bez intencí ke konfrontačním tendencím. Ačkoliv je v mnoha ohledech obraz ženy samolepek Víc než národ emancipační oproti ženě kampaně GNWP, i zde se objevují určité kulturní genderové stereotypy týkající se rozdílného zobrazování žen a mužů. Muži jsou prezentováni jako aktivní aktéři, pro které je charakteristické přátelství s jinými muži. Naopak ženy jsou pasivními, statickými objekty zachycovanými s předměty vztahujícími se k subkulturnímu zapojení, ale bez interakcí s jinými ženami.

4. ZÁVĚR

Cílem práce bylo zmapovat situaci současného postavení a role žen-antifašistek v české antifašistické organizaci Asociace protifašistických skupin (APFS) s potazem, zda má gender vliv na participaci žen a jakým způsobem tuto participaci ovlivňuje? Důležitým aspektem, o němž jsem se domnívala, že bude zasahovat do participace žen, je obrození Asociace protifašistických skupin, ke kterému došlo po rozchodu s odštěpenou militantní frakcí ČSAF. APFS během této doby opustila řadu konceptů jako zejména programový koncept revolučního antifašismu, subverzivní ideologickou výbavu a třídní analýzu. Obrozená APFS ve snaze získání sympatií veřejnosti opouští koncept proti-demonstrací a svoji činnost přesouvá k hudebním a sociálně-hudebním projektům. Jejich prostřednictvím prezentuje veřejnosti jinou tvář - tvář oproštěnou od nánosu fyzických konfrontací neonacistické scény a policejních složek. Neméně důležitou aktivitou v procesu legitimizace APFS u veřejnosti je monitoring oponentní neonacistické scény. Obrození Asociace protifašistických skupin mělo vliv na počet zapojených žen, který v posledních zhruba dvou letech stoupá, i když velmi pozvolna. Agenda APFS byla původně úzce zaměřena na fyzicky konfrontační a násilné činnosti. APFS tohoto období své existence lze charakterizovat jako „machistickou“ organizaci, jejíž prostor byl omezeně přístupný a nakloněný jak ženám, tak i mužům neodpovídajícím popisu „bitkaře“. Po obrození se agenda APFS rozšířila o nové projekty, jako jsou obnovené vydávání časopisu, provozování webových stránek, osvětové činnosti (přednášky, výstavy), sociální práce, komunikace se zahraničními spřízněnými skupinami a další. Zároveň si nastavila dostatečně široké politické minimum umožňující vyšší počet zapojených osob. Z potřeby generační návaznosti, kterou APFS v posledních letech pocítuje, je vstřícná k nabírání nových participujících. V takto nastaveném prostředí vzniká prostor pro zapojení žen do řad Asociace protifašistických skupin.

I přes to, že se APFS postupně stává otevřenější a vstřícnější, počet ženských participantek je stále nízký a stávající členky jsou občasně doplňované jinými ženami, které ale nedisponují statutem legitimních členek APFS. Od vstupu do Asociace protifašistických skupin může ženy odrazovat obraz APFS jako násilnické a na fyzické konfrontace orientované organizace, následkem čehož si ženy neumí moc dobře představit, jaké činnosti by v takto profilované skupině mohly vykonávat a věnovat se jim. Ve výzkumných rozhovorech účastnice často zmiňovaly, že se ženy nechtějí zapojit, jsou-li k tomu vyzvány svým partnerem - členem APFS, protože jeho činnost v rámci APFS mohou vnímat jako jeho soukromý koníček. Ženy

se musí potýkat s genderovými stereotypy, které jim ztěžují jejich pozice – vynakládají mnohem větší úsilí k vydobytí postavení uvnitř APFS. Musí dokazovat, že jejich názory a přesvědčení jsou stejně hodnotné jako u je tomu u mužských členů. Náročné vyjednávání pozic nemusí být příjemné mnoha ženám, a ty pak raději volí možnost nezapojovat se do aktivit APFS. Kromě toho se ženy vyrovnávají s odlišnými podmínkami vstupu do APFS – mužským členům je otevřena možnost jednodušší cesty přes účast na fyzických aktivitách a ve vstupu jim pomáhají přátelské vazby na stávající členy APFS. Ženy vstupují do APFS buď prostřednictvím svých partnerů, anebo přicházejí samy za sebe bez vazeb k partnerovi, který by byl členem APFS. Způsob vstupu skrze partnera se jeví rychlejším zvýšením počtu participujících, protože při první volbě rozšíření členské základny sahají participující k možnosti zapojit své blízké a známé okolo sebe – a sem často spadají právě ženy. Genderová analýza odhalila, že výběr ženských participantek, které vstoupily jako samostatné subjekty, je ve skutečnosti specifickým sítím (ačkoliv nereflektovaným), jímž „propadávají“ do APFS ve většině případů ženy, které se mohou zaštitit dlouhodobějšími zkušenostmi z jiných organizací nebo to jsou ženy vynikající v konkrétní oblasti.

I přes to, že Asociace protifašistických skupin uplatňuje anarchistické principy rovnosti všem jejím participujícím, je gender organizačním prvkem, podle kterého jsou ženám a mužům vymezovány činnosti a oblasti zájmu. A to i navzdory výrokům účastníků a účastnic výzkumu, které odkazovaly k vlastní vůli při výběru pole působnosti, jež závisí pouze na schopnostech konkrétní participující/ konkrétního participujícího. Ženy jsou tedy z velké části soustředěny do nejrůznějších aktivit - ať to jsou aktivity publikační a redakční anebo monitoring nepřátelských stran. Ano, ženy se určitým způsobem podílí na většině aktivit, které APFS vyvíjí. Jejich role a pozice v těchto činnostech mají ale společnou přítomnost žen v přípravách aktivit. Ženy se podílí na zajišťování provozních věcí, které je třeba zajistit pro zdárný průběh a realizaci. Sbírají např. informace a starají se o zázemí přímých akcí, do kterých se ale příliš nezapojují. Všechny členky APFS se taktéž věnují redakční a publikační činnosti, píšou články, překládají a jedna z nich působí na postu pomyslné „redaktorky“, ačkoliv v rétorice APFS bych pro pojmenování pozice slovo „redaktorka“ použít nemohla. Explicitní dělení na „mužskou“ a „ženskou“ práci v APFS chybí. Podívám-li se na aktivity vykonávané muži a ženami, převaha žen a mužů v konkrétních oblastech a aktivitách ukazuje na tradičně genderové uspořádání. V implicitní formě jsou činnosti genderovány a členkám a členům jsou vymezeny příslušné činnosti a oblasti zájmů. Z provedené analýzy dvou antifašistických kampaní vyplývá, že v antifašistickém prostředí spolu koexistují dva obrazy

ženy, jež jsou konstruované jednotlivými kampaněmi. Žena kampaně GNWP je žena maskulinní a přizpůsobená obrazu muže; kolekce samolepek „Víc než národ“ představuje ženu emancipovanou a rovnocennou mužskému participantu, nikoliv pouze přizpůsobenou jeho obrazu. S oběma typy obrazů žen souvisí i představa o jejich subkulturním zapojení: žena GNWP nedisponuje možností artikulovat vlastní subkulturní zkušenost, protože tím, kdo je nositelem subkultury a kdo utváří subkulturní prostor, je muž. V případě kolekce samolepek „Víc než národ“ je nositelkou subkultury žena společně s mužem a její obraz nabízí prostor pro vlastní tematizaci subkulturního zapojení. Tato kolekce ukazuje, že lze artikulovat ženskou antifašistickou zkušenost bez intencí ke konfrontačním tendencím. Ačkoliv je v mnoha ohledech obraz ženy samolepek „Víc než národ“ emancipační oproti ženě kampaně GNWP, i zde se objevují určité kulturní genderové stereotypy týkající se rozdílného zobrazování žen a mužů. Muži jsou prezentováni jako aktivní aktéři, pro které je charakteristické přátelství s jinými muži. Naopak ženy jsou pasivními, statickými a sexuálními objekty zachycovanými s předměty, které se vztahují k subkulturnímu zapojení, ale bez interakcí s jinými ženami.

V úvodu mé diplomové práce jsem si vytyčila za cíl zjistit, jak hodně jsou ženské členky v participaci uvnitř Asociace protifašistických skupin limitovány svým genderem. Stejně jako je tomu v případě širší společnosti, jsou na ženy vztahovány genderové stereotypy, jež jim život v hnutí ztěžují. Druhotné postavení žen bývá přes deklarovanou rovnost reprodukováno i v antifašistických strukturách. Na členky APFS a ženy obecně v českém anarchistickém hnutí bývá pohlíženo anebo je předpokládáno, že jako partnerky mužů z hnutí se zde „zdrží“ pouze po dobu trvání vztahu. Jsou posuzovány skrze fyzický vzhled a status ženství se stává součástí hodnocení ženy jako členky APFS a činností, kterým se věnuje. Ženy musí ve větší míře vyvíjet snahu v prokazování toho, že jsou stejně schopné a jejich názory mají stejnou hodnotu jako mužské. Výsledkem je tlak, který některé ženy nemusí ustát: vynakládají mnohem větší úsilí legitimizace své pozice v APFS než jejich mužští kolegové. Jsou konfrontovány s určitými sexistickými projevy, které mužští členové nemusí rozpoznat a identifikovat jako sexistické. Vyrovnávání se se sexismem (často neuvědomovaným) ze strany mužů u ženských členek dospělo do takové podoby, že stojí před dilematem nakolik danou záležitost řešit a jakým způsobem ji prezentovat, aby nebyly ztotožněny s negativním obrazem feministky.

Z pozic feminismu mne zajímal i přístup Asociace protifašistických skupin ke genderové otázce rovnosti žen a mužů a feminismu obecně. Od kritiky APFS jako machistické a maskulinní organizace se vztah k feminizmu posunul k jeho akceptaci, ačkoliv jak jsem poukázala v textu, stigma feministky je členkami APFS vykládáno jako nežádoucí, i přes to, že se s feministickým myšlením mohou ztotožňovat. Vztah APFS a jejích participujících k feministickým principům je často protichůdný. Veřejné projevy (články, prohlášení) jsou v některých případech prezentovány v generickém maskulinu, v jiných jsou naopak uplatňovány zásady genderově korektního vyjadřování. Část členů a členek feminismus odmítá a jiná část se jej snaží reflektovat. I přesto, že je téma feminismu a genderu vnímáno jako okrajové (hlavní důraz je kladen na sféru antifašismu), je v agendě APFS příležitostně přítomné. Užívání genderově korektního jazyka má například ženám ukázat, že APFS není výlučně mužskou organizací, která provozuje maskulinní konfrontační aktivity, ale je organizací s velkým záběrem činností, ve kterých mají ženy své místo, a je s nimi počítáno.

Asociace protifašistických skupin je v oblasti genderových vztahů či vztahem k feminizmu organizací rozporuplnou. Výpovědi participujících výzkumu hovoří o tom, že ženám a mužům nejsou na základě jejich genderu přiřazovány činnosti a nejsou tlačeni do aktivit odpovídajících příslušnému genderu. Výzkum ukázal, že přes deklarovanou rovnost jsou ženy a muži stále lokalizováni do oblastí více odpovídajících stereotypním rolím. APFS jako organizace dává pozor na to, aby její aktivity a veřejné prezentace (facebook, webové stránky) nepodporovaly stereotypy o ženách a mužích. V jejich řadách se ale ženy (a muži) setkávají s dvojitým metrem, stereotypním viděním a sexistickými projevy. Navzdory této skutečnosti se oproti své předchozí fázi APFS proměnila. V počtu zapojených žen a činností, kterým se věnují, sexismu a genderovým stereotypům na ně uplatňovaných nastoupila APFS cestu změny. APFS musí v dohledné době urazit ještě dlouhý vývoj k principům rovnosti, které propaguje a prezentuje již nyní. Během tohoto vývoje stojí před APFS vypořádání se s hluboce nerovným početním zastoupením žen v poměru k výrazně převyšujícímu počtu mužských členů, s nereflektovanými projevy sexismu a genderového řádu nastavenému ve prospěch jedné skupiny nad druhou. V genderovém řádu jako jednotlivkyně a jednotlivci vyrůstáme a není lehké uvědomovat si jeho nástrahy a reflektovat nerovnosti, které vykládá jako přirozené. Důležité ale je, že česká Asociace protifašistických skupin cestu za opravdovou rovností svých členek a členů už nastoupila a chce být otevřenější pro všechny bez ohledu na gender. Slovy Honzy (27 let, člen APFS): „...čím víc jich bude (holek – pozn. autorky), tím líp, protože nevidím rozdíl mezi klukem a holkou“.

LITERATURA

Bastl, Martin. (2001). *Radikální levice v České republice: Devadesátá léta dvacátého století*. Brno: Masarykova univerzita.

Bastl, Martin. (2008). *Antifašismus (v ČR)*. Evropské město: webový portál zaměřený na integraci v městském prostoru [online] [cit. 2011-03-05]. Dostupné z: http://www.evropskemesto.cz/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=362

Bastl, Martin. (2010). „Antifašistická akce: od subverze k vigilantismu?“. *Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu [online]*8 (2) [cit. 2011-02-18]. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/antifasisticka-akce-od-subverze-k-vigilantismu/2010/11/07/>

Barša, Pavel, Ondřej Císař. (2004). *Levice v postrevoluční době. Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Bílek, Petr A. (2006). „Plakaly spolu, plakaly radostně a hrdě! Emblematické redukce mateřství v ideologizovaném prostoru české poúnorové kultury“. In Hanáková, Petra, Libuše Heczková, Eva Kalivodová (eds.). *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Ciprová, Kristýna, Linda Sokačová. (2009). „Neziskové organizace působící v oblasti rovných příležitostí žen a mužů a feministický aktivismus“. In Sokačová, Linda (ed.). *Gender a demokracie: 1989 – 2009*. Praha: Gender Studies, o.p.s. s.

Císař, Ondřej. (2008). *Politický aktivismus v České republice. Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

časopis APFS, (2012)

Černohorská, Vanda. 2010. „Feministická filosofie jazyka. Svěbytný teoretický směr zakládající požadavek genderově senzitivního vyjadřování“. In Knotková-Čapková, Blanka a kol. *Tvář v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. Praha: Gender Studies, o.p.s. s. 31 – 48.

Giddens, Anthony. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo.

GreenAction, (2011). „Proč přímá akce?“ [online] [cit. 2012-02-25]. Dostupné z:<
<http://greenaction.cz/receptar/proc-prima-akce.html>>.

GreenAction, 2011. „Začínáme s přímou akcí“ [online] [cit. 2012-02-25]. Dostupné z:<
<http://greenaction.cz/receptar/zaciname-s-primou-akci.html>>.

Guillemín, Marilys, Gillam, Lynn. (2004). Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky“ ve výzkumu. *Biograf* (35): 11–31.

Hajdíková, Lada, Prokúpková Vendula. (2011). Pražská hardcorová subkultura genderovou optikou. In Knotková Čapková, Blanka a kol. (2011). *Mezi obzory: gender v interdisciplinární perspektivě*. Praha: Gender Studies.

Halberstam, Judith. (2005). *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultures Lives*. New York University Press

Hendl, Jan. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hesse-Biber, Sharlene Nagy, Leavy, Patricia Lina. (2007). *Feminist Research Practice: A primer*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc

Charvát, Jan. (2007). *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.

Jarkovská, Lucie, Navrátilová, Jolana. (2004). Mýtus krásy. In Formánková, Lenka, Kristýna Rytířová (eds.). *abc feminismu*. Brno: NESEHNUTÍ, s. 129 - 137

Knotková – Čapková, Blanka a kol. (2010). *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. Praha: Gender studies, o.p.s.

Kolářová, Marta. (2004). *Gender in Czech Anarchist Movement*. Praha: Subverze.

Kolářová, Marta. (2006). „Princezny a bojovnice: ženský aktivismus v radikálních hnutích“. In Hašková, Hana, Alena Křížková, Marcela Linková (eds.). *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů pro roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. s. 301 – 325.

Kolářová, Marta. (2009). *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Kouba, Karel. (2006). „Mytologizace v umění socialistického realismu“. *Sorela: webové centrum výzkumu literatury a umění československého socialistického realismu [online]*. [cit. 2011-11-23]. Dostupné z: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=61>>.

Leix, Alicija. (2003). „K problematice transkriptu ve společenských vědách“. *Biograf* (31): 85–88.

Linda, Markéta. (2003). „Antifašismus: Kde jsou ženy?“. *Přímá cesta* III (4): 3 – 6.

Lorenz-Meyer, Dagmar. (2005). „O politice lokace: strategie používane ve feministické epistemologii a jejich význam pro výzkum prováděný z feministické perspektivy“. In Marcela Linková, Alice Červinková (eds.). *Myšlení hranic. Genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, str. 75–96

Macdonald, Nancy. (2002). *The Graffiti Subculture: Youth, Masculinity and Identity in London and New York*. United Kingdom: Palgrave Macmillan

Marada, Radim. (2002). „Masová média a proměny občanské veřejnosti“. *Revue pro média: Média a politika [online]* (3) [cit. 2012-02-18]. Dostupné z: <http://ffs.muni.cz/rpm/Revue/Revue03/marada_masova-media.pdf>

Mareš, Miroslav. (2004). „Anarchistický terorismus v České republice po roce 1989“. *Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu [online]* 2 (2) [cit. 2011-02-19]. Dostupné z: < <http://www.rexter.cz/anarchisticky-terorismus-v-ceske-republice-po-roce-1989/2004/11/01/>>.

Mareš, Miroslav, Smolík, Josef, Suchánek, Marek. (2004). *Fotbaloví chuligáni: evropská dimenze subkultury*. Brno: Barrister&Principal.

McRobbie, Angela, Graber, Jenny. (1976). Girls and subcultures. In Hall, Stuart, Jefferson Tony (eds.). (1976). *Resistance through Rituals. Youth subcultures in post-war Britain*. The University of Birmingham: The Centre for Contemporary Cultural Studies.

McRobbie, Angela. (2006). *Aktuální témata kulturních studií*. Praha: Portál

McQuail, Denis. (1999). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.

Miriam. (2002). „Ženy a antifašismus“ [online] [cit. 2011-03-21]. Dostupné z:<
<http://csaf.cz/index.php?clanok=61>>.

Petrusek, Miloslav. (1994). *Sociologické školy, směry, paradigmatata*. Praha: SLON.

Ramazonglu, Caroline, Holland Janet. (2004). *Feminist Methodolgy: Challenges and Choices*.
Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc

Renzetti, Claire M., Daniel J. Curran. (2005). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Rupp, Leila J. (2002). *Vytoužená minulost*. Praha: One Woman Press

Smetáčková, Irena, Vlková, Klára (eds). (2005). *Gender ve škole. Příručka pro vyučující
předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a
středních školách*. Praha: Otevřená společnost, o.p.s.

Smolík, Josef. (2010). *Subkultury mládeže. Úvod do problematiky*. Praha: Grada Publishing

Smolík, Josef. (2006). „Extremismus subkultur mládeže?“ *Rexter – časopis pro výzkum
radikalismu, extremismu a terorismu 5 (1)*. [online] [cit. 2012-04-17]. Dostupné z:
<http://www.rexter.cz/extremismus-subkultur-mladeze/2006/05/01>

Spradley, James P. (1979). *The ethnographic interview*. New York: Holt, Rinehart and
Winston

Šedřová, Klára. (2007). „Analýza kvalitativních dat“. In Švaříček, Roman, Šedřová, Klára a
kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál

Švaříček, Roman, Šedřová, Klára a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách:
pravidla hry*. Praha: Portál.

Tomek, Václav, Ondřej Slačálek. (2006). *Anarchismus. Svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad

Valdrová, Jana. (2010). „Genderová kultura projevu v českém jazykovém prostředí“. In
Valdrová, Jana, Blanka Knotková-Čapková, Pavla Paclíková. *Kultura genderově vyváženého
vyjadřování* [online] [cit. 2011-12-10]. Dostupné z:
<http://www.zhuadongxi.com/go/World/%C4%8Cesky/V%C4%9Bda/Spole%C4%8Densk%C3%A9_v%C4%9Bdy/Jazyky_a_jazykov%C4%9Bda/Jazyky/data.idnes.cz/soubory/studium/A100125_BAR_GENDER_PRIRUCKA.PDF>.

Vráblíková, Kateřina. (2006). Český anarchofeminismus". *Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu* 5(2). [online] [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/cesky-anarchofeminismus/2006/11/01/>

Zábrodská, Kateřina. (2009). *Variace na gender. Poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia.

Znebežánek, František. (1997). *Sociální hnutí. Teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Žižlavský, Martin. (2003). *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií.